

Nys 61

NYDANSKE SPROGSTUDIER

NyS 61

NYDANSKE SPROGSTUDIER

© NyS og artiklernes forfattere, 2022

Redaktion:

Elisabeth Muth Andersen, Jan Heegård, Michael Nguyen, Mads Poulsen, Line Sandst,

Jacob Thøgersen

Oplysninger om indsendelse af bidrag findes bagest i nummeret.

Udgives i samarbejde med

Dansk Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense

Grafisk opsætning: René Malchow

ISSN 2246-4522 (online)

Indhold

Forord	5
BRIAN L. DUE, ANN MERRIT RIKKE NIELSEN OG SAVI D. JAKOBSEN <i>Den sociale konstruktion af uvidenhed: en medlemskabskategoriseringsanalyse (MCA) af samskabelsen af identiteter, når ældre svagsynede borgere møder ny teknologi</i>	9
ELISABETH MUTH ANDERSEN <i>"Since I am Danish ...": National identitet brugt til at skabe tilknytning til fenomenet 'hygge' i vlogs på YouTube</i>	40
INGER SCHOONDERBEEK HANSEN <i>Findes der en særlig jysk sprogidentitet?</i>	73
DORTE LØNSMANN, JANUS MORTENSEN OG JACOB THØGERSEN <i>Er engelsk stadig et fremmedsprog i Danmark? Et spørgsmål om kollektiv sproglig identitet</i>	126
Engelske abstracts	180
Indkaldelse til NyS 63, temanummer om <i>Test, måling og vurdering</i>	184

Forord

Temaet for NyS 61 er *Sprog og identitet*, og vi kan bringe fire artikler som angriber dette brede emne med stor variation fra meget forskellige vinkler.

Identitet har altid været et centralt begreb for den socialt interesserede sprogforskning. Identitet inddrages bl.a. som en forklaring på hvorfor sprog varierer, og hvorfor sprog forandrer sig. Samtidig har man betragtet konstruktionen, forhandlingen og verbaliseringen af personlige og gruppebaserede identiteter som en af de helt centrale funktioner ved brug af sprog. Eller sagt på en anden måde: En stor del af vores sproglige interaktioner handler om at udtrykke hvem vi selv er, og hver gang vi siger noget, kommer vi, uanset om vi vil det eller ej, også til at give udtryk for hvem vi er.

Inden for det sidste årti har vi set en øget politisk interesse for *identitetspolitik*, som er et nedsættende ord for ”politik der tager udgangspunkt i en bestemt (minoritets)gruppes religion, etnicitet, seksualitet el.lign., og som først og fremmest søger at varetage netop denne gruppes interesser” (*Den Danske Ordbog*). For redaktionen at se betyder det at nogle af de teoretiske betragtninger om identitet som sprogforskningen tager for givet, er blevet (parti)politiseret. Grænserne mellem forskning og (konservativ eller progressiv) aktivisme har tendens til at blive udvisket i denne debat. Det er på denne baggrund af solid forskningsmæssig tradition og relativt stor opmærksomhed fra samtiden at temaet for NyS 61 er *Sprog og identitet*.

De fire artikler i nummeret afdækker identitet på meget forskellige måder, fra den helt lokale samkonstruktion af identitet i ansigt-til-ansigt-interaktion, over bevidst selvfremskillede identitet som argument for særlig viden og særlige rettigheder, over spørgsmålet om der er ved at opstå nye regionale identiteter i Danmark som udfordrer traditionelle nationale og Københavns-centrerede normer, og endelig til spørgsmålet om Danmark ideologisk set er én- eller tosproget nation, og dermed om danskere tilskrives en flersproget identitet.

De to første analyser trækker på medlemskabskategorisering (Membership Categorisation) som metode. I artiklen *Den sociale konstruktion af uvidenhed: en medlemskabskategoriseringsanalyse (MCA) af samskabelsen af identiteter, når ældre svagsynede borgere møder ny teknologi* analyserer Brian L. Due, Ann Merrit Rikke Nielsen og Savi D. Jakobsen eksempler på interaktion hvor ældre borgere tilskriver sig selv og af andre tilskrives en identitet som uvidende om ny teknologi. Analyserne viser at en identitet som 'uvidende' ikke er en identitet som et individ bare har. Det er en identitet som forhandles og tilskrives med både sproglige og kropslige resurser. Det er også en identitet som har konkrete og meget virkelige konsekvenser for individet, både i form af de sociale relationer hun indgår i, og i form af hendes muligheder for at bruge de hjælpemidler hun stilles til rådighed.

I *"Since I am Danish ...": National identitet brugt til at skabe tilknytning til fenomenet 'hygge' i vlogs* på YouTube trækker Elisabeth Muth Andersen også på medlemskategorisering som analytisk ramme. Men her er fokus i mindre grad på den lokale forhandling af kategorisering og i højere grad på de muligheder og privilegier som medlemskabet af en kategori kan give. Andersen analyserer videoblogs af danskere som præsenterer begrebet 'hygge' for et internationalt publikum. Analysen viser en forhandling af *hvad* 'hygge' indebærer – om det fx handler om fødevarer, påklædning, indretning osv., og ikke mindst *hvem* der har ret til at definere hvad 'hygge' er, og hvem der "må" opleve hygge og beslutte om det de oplever, er 'hygge'. Analysen viser at kategoriseringen som 'dansk' er værdifuld og autoritativ.

Nummerets anden halvdel angriber begrebet identitet på makroniveau. Snarere end at undersøge hvordan identiteter skabes eller udnyttes i konkrete interaktioner, undersøges identiteter som et sæt af fælles forestillinger om hvem "vi" er, og hvad der holder "os" sammen som en særlig gruppe. Og det "vi" der undersøges, kan så være "jyder" som i Hansens artikel, eller "danskere" som i Lønsmann, Mortensen og Thøgersens artikel.

I *Findes der en særlig jysk sprogidentitet?* skriver Inger Schoonderbeek Hansen sig ind i en lang diskussion om sprogholdninger i Danmark. Utallige studier (af først og fremmest Tore Kristiansen) har vist at Danmark ideologisk set er et meget homogent, men også "skizofrent" sprog-

samfund. Når man spørger folk om hvilket sprog de bedst kan lide, svarer de med den varietet der tales omkring dem (bornholmsk, sønderjysk, sydsjællandsk ...); når man spiller lydprøver for dem, nedvurderer de konsekvent "deres egen" variant til fordel for københavnsk. Hansen finder i Salling det modsatte af dette. Snarere end at nedvurdere lokale varieteter opvurderer sallingboerne jyske stemmeprøver, som de opfatter som mere rigsdanske og mindre markerede end de københavnske. Tore Kristiansen spurgte i 1992 i en artikel i *Danske folkemål* "Har regionalsprog en fremtid i Danmark?" og svarede i al væsentlighed negativt fordi han ikke fandt nogen tegn på en dybtfølt lokalpatriotisk identitet. I 2022 spørger Hansen "Findes der en særlig jysk sprogidentitet?" og kan i al væsentlighed svare positivt.

Ligesom begrebet "dansk sprog" ideologisk set har været sidestillet med "(konservativt) københavnsk", har begrebet "dansker" været sidestillet med "dansksproget". I nummerets sidste artikel, *Er engelsk stadig et fremmedsprog i Danmark? Et spørgsmål om kollektiv sproglig identitet* spørger Dorte Lønsmann, Janus Mortensen og Jacob Thøgersen om det stadig er tilfældet, eller om vi inden for de sidste årtier har set en udvikling som gør at Danmark i højere grad opfattes som et tosproget samfund med dansk og engelsk som autoriserede sprog. Hvis det er tilfældet, kan man tale om en bevægelse så den ideologiske opfattelse er gået fra at en "dansker taler dansk", til at "en dansker taler dansk – og også engelsk", en kollektiv identitet som tosproget. Lønsmann, Mortensen og Thøgersen slår ned på fem samfundsområder – nemlig officielle politikker, TV, skole, universiteter og erhvervsliv – over en periode på ca. 25 år. De viser at det samlede billede er komplekst: Dansk er et centralt symbol på danskhed, mens engelsk har fået en større rolle og i dag nærmest er usynligt som fremmedsprog. I modsætning hertil behandles andre sprog, fx arabisk og tyrkisk, stadig som fremmedelementer.

Vi ønsker læseren god fornøjelse!

Den sociale konstruktion af uvidenhed:

en medlemskabskategoriseringsanalyse (MCA) af samskabelsen af identiteter, når ældre svagsynede borgere møder ny teknologi

BRIAN L. DUE, ANN MERRIT RIKKE NIELSEN OG
SAVI D. JAKOBSEN

Abstract

Når mennesker orienterer sig imod ny teknologi, kommer it-viden og -kompetencer tit til udtryk som observerbare fænomener igennem sproglig interaktion, og dermed bliver skabelsen af samtaledeltagernes forskellige diskursive identiteter i situationen også relevant. Ved hjælp af videooptagelser og etnometodologisk multimodal konversationsanalyse (EM/CA) samt medlemskabskategoriseringsanalyse (MCA) undersøger vi, hvordan ældre svagsynede borgere i med- og modspil med tilstedeværende instruktører og ikke-tilstedeværende voksne børn bliver identitetsmæssigt konstrueret som uvidende om teknologiske økologier. Vi fokuserer særligt på situationer, der involverer samtale om koder og konti. Gennem multimodale analyser af detaljerede transskriptioner fra videooptagelser hos to udvalgte borgere viser vi den interaktionelle organisering af selv-konstruktionen som uvidende i medspil med andre og anden-konstruktionen som uvidende i modspil mod andre. Vi anvender analyserne til at diskutere den sociale funktion, som disse medlemskabskategoriseringer kan have. Artiklen introducerer til medlemskabskategoriseringsanalyse med dansk terminologi og bidrager med en eksemplificering af, hvordan sådan et teoretisk blik kan, vise hvordan viden og identitet skabes og anvendes tur-efter-tur.

EMNEORD: EM/CA; MCA; medlemskabskategoriseringsanalyse; videoetnografi; identitet; blinde og svagsynede; teknologi

1 INTRODUKTION

Ny avanceret teknologi¹, der benytter sig af kunstig intelligens (*AI*), herunder sprogteknologi (eng. *Natural Language Processing* eller *NLP*) vinder i disse år frem. Denne teknologi kan betjenes ved hjælp af en stemmestyrer brugerflade (*Voice User Interface (VUI)*) i stedet for via visuelle displays på skærme og har derfor potentiale til at kunne gøre blinde og svagsynede ældre borgere mere selvstændige. Vores forskning, som kommer til udtryk i denne artikel, peger imidlertid på, at særligt opsætning af systemerne, der kræver viden om både konti, koder, netværk og den teknologiske økologi (altså hvordan systemerne ”taler sammen”), er udfordrende for gruppen af ældre, svagsynede brugere. Dette hænger særligt sammen med, at de ældre, svagsynede borgere i høj grad har overladt viden om og ansvar for deres konti og koder til yngre og/eller seende familiemedlemmer. Denne artikel handler om, *hvordan* viden og ansvar skabes, overlades og organiseres i den lokale situation gennem samtaledeltagernes sprog og øvrige multimodale handlinger, og om hvordan der derved sker en samkonstruktion af identiteter.

Hvad angår vidensforhold i interaktion, arbejder vi i denne artikel med forskellen på at besidde specifik viden (*Knowledge+* (K+)) inden for givne ”vidensteritorier (*territories of knowledge*)” (Heritage 2013) og ikke at besidde samme viden (*Knowledge-* (K-)) (Heritage 2012). Dette forhold handler også om den situationelle konstruktion af vidende/ikke-vidende identitetspositioner i interaktioner (se fx Raymond & Heritage 2006). Hvilke vidensteritorier der er relevante, varierer fra situation til situation. Deltagere i interaktioner observerer og orienterer sig, ifølge Heritage, mod a) hvem der forventes at vide hvad – og derfor har ret og forpligtelse til og ansvar for at vide hvad, også kaldet den ”epistemiske status” (K+/K-)), og mod b) hvem der i en given interaktion taler og handler, som om de ved eller ikke ved noget, og derved ”gør krav på (*claim*)” at vide noget, også kaldet den ”epistemiske position (*episte-*

1 I denne artikel benyttes termen ’teknologi’ bredt om de elektroniske enheder eller produkter, der benyttes. Dette er på linje med en hverdagssproglig opfattelse af ’teknologi’ som fx tablets, mobiltelefoner og computere, og det er på linje med fx statens og kommunernes definition af teknologi som både alle elektroniske enheder og de programmer, de benytter, herunder fx apps, (se fx eksempler på ’velfærdsteknologi’ på: https://videncenter.kl.dk/media/27695/kl_faelles-erklaring-om-velfaerdesteknologi.pdf).

mic stance)” (Heritage 2012). Goffman (1971) betragter vidensterritorier som selvets territorier, hvor forhandlinger om viden mellem deltagerne ikke blot handler om, hvem der gør krav på at vide hvad i situationen, dvs. den epistemiske position, men også om, at denne positionering får indflydelse på, hvordan vi fremstiller os selv. Altså den løbende konstruktion af identitet. Derfor er den interaktionelle samkonstruktion og forhandling af deltagernes viden central i håndteringen og opretholdelsen af sociale identiteter.

Vi viser i denne artikel, hvordan konstruktionen af viden og forskellige epistemiske positioner har konsekvenser for det sprogligt observerbare arbejde med at forstå og opsætte ny teknologi. Vi fokuserer særligt på situationer, hvor en instruktør hjælper med opsætningen af ny teknologi hjemme hos den ældre, svagsynede borger. Vi viser, hvordan disse opsætnings-sekvenser involverer et løbende identitetsarbejde, hvor identitetskategorien ’vidende-om-egne-brugerkonti’ (K-) samskabes af borgeren i mod- og medspil med instruktører (K+/-) og pårørende (K+) i kontekst af de situationelt opståede problemer med brugerkonti og kodeord. Vi viser igennem to eksempler forskellen på selv-kategorisering og anden-kategorisering som forskellige veje til den sociale konstruktion af uvidenhed.

Artiklen bidrager dermed til videreudviklingen af en videobaseret etnometodologisk (EM) og multimodal konversationsanalytisk (CA) tilgang til identitet, hvor medlemskategoriseringsanalyse (MCA) kan bruges til at sætte særligt fokus på menneskers interaktionelle identitetskonstruktion gennem vidensterritorier og epistemiske positioner i konteksten af ny teknologi. Vi bidrager således med nye indsigter i sammenhængen mellem identitetsarbejde og vidensterritorier, mens vi samtidig på dansk introducerer brugen af MCA til at undersøge netop denne type interaktion.

2 IDENTITET OG MEDLEMSKABSKATEGORI-ANALYSE / MEMBERSHIP CATEGORIZATION ANALYSIS (MCA)

Denne artikel er baseret på etnometodologi (Garfinkel 1967) og konversationsanalyse (conversation analysis) (Sacks et al. 1974) (EM/CA) med fokus på multimodalitet (Due 2017, Due et al. 2019, Mondada 2014, Streeck et al. 2011). EM/CA er interesseret i at skabe ny viden

om, hvordan social orden skabes og opretholdes interaktionelt gennem de sproglige og kropslige handlinger, som samtaledeltagere producerer i sekventielt organiserede aktiviteter, herunder samtaler. I EM/CA opfattes identitet som socialt konstrueret: noget, der samskabes i interaktion (Antaki & Widdicombe 2008, Benwell & Stokoe 2006). Identitet anses altså hverken som en essens eller som iboende hos den enkelte (Zimmerman 1998), og EM/CA tager således afstand fra kognitivismens og klassiske psykologiske opfattelser af identitet (Maynard 2006). Når identitet undersøges ved hjælp af EM/CA, kortlægges det via sekventiel analyse, hvordan samtaledeltagere i deres interaktion via det talte sprog og kropslige handlinger som fx gestik, mimik, holdning og brug af artefakter, sekventielt taletur-for-taletur skaber (og påtager sig), hvad Zimmerman betegner ”*diskursive identiteter (discourse identities)*” (2008). Diskursive identiteter er bundet op på de enkelte ytringer og kan derfor variere, så man i løbet af en interaktion kan påtage sig eller ’gøre’ flere forskellige identiteter, fx som spørger, svarer, historiefortæller, lytter, vittighedsleverandør – eller som vidende/uvidende (se fx Goodwin 1979). Disse skiftende diskursive identiteter gøres løbende lokalt relevante i interaktionen.

Konstruktionen af en diskursiv identitet som fx ’uvidende’ i samtalen er imidlertid ikke blot et enkeltstående eller løsrevet fænomen. Den kan derimod have flere kulturelt bårne associationer, vi som medlemmer af samfundet knytter til en given identitet. For at begrebsliggøre disse sociale mekanismer inddrager vi ”*Medlemskabskategorianalysen (Membership Categorization Analysis eller MCA)*” (Sacks 1972, 1989, 1992, Schegloff 2007b). Via MCA udforsker analytikeren, hvordan medlemmer gør, forhandler, samkonstruerer og derigennem opnår lokale identiteter, når de i interaktioner tilskriver (*ascribe*) sig selv eller andre medlemskab af det Sacks kalder ”*inferens-bærende kategorier (inference-rich categories)*” (Sacks 1989). Disse er sociale kategorier som fx læge, far, skoleelev eller hjemløs, og til dem knytter der sig en fælles social, alment (aner)kendt og forstået ”*commonsense*” viden om og forståelse af hvilke handlemuligheder, rettigheder og privilegier, vi som samfund er enige om er bundet til disse kategorier. Derfor kan de bruges til at udlede – *inferere* – noget om medlemmerne og deres identitet.

”Kategori-tilskrivninger (*ascriptions*)” handler således om en dy-

bereliggende moralsk orden, der sætter rammen for, hvordan kulturelle samværsformer udfoldes (Hester & Eglin 1997, Housley & Fitzgerald 2009). En svagsynet borger, en visitor, en synskonsulent og en pårørende har for eksempel helt forskellige kategoribundne rettigheder og vidensterritorier, men også forskellige forpligtelser, som de forventes at leve op til, i den udstrækning de bliver gjort synlige og relevante af deltagerne i interaktioner. Derudover er der til de enkelte kategorier knyttet ”*kategoribundne aktiviteter (category bound activities eller CBA)*” (Sacks 1972, 1992, Due 2017: 167ff), som samfundet anser som værende særligt karakteristiske, eller ligefrem definerende, for en kategoris medlemmer. Det at udføre, eller bede andre om at udføre, bestemte kategoribundne aktiviteter kan derfor være en måde at tilskrive sig selv og andre medlemskab af disse kategorier og dermed specifikke identiteter. Kategorier behøver altså ikke at blive ekspliciteret for at blive genkendt som relevante: Psathas (1999:155) bruger udtrykket ”*handlingsgenererede kategorier (action generated categories)*” om kategorier, der bliver udledt fra deltageres handlinger². Kategorier kan, ifølge Psathas, også udledes via ”*prædikater (predicates)*”, der udsiger noget om nogen i interaktion med reference til motiver, rettigheder, forpligtelser, viden, kompetencer mv. Kategorier kan altså tilskrives eksplicit (fx ’jeg er læge’) via handlinger, der enten tales om eller beskrives (fx ’jeg/hun opererede’) eller er genkendelige ved, at de udføres i situationen (fx den faktiske operation) og via prædikater, der beskriver aspekter af medlemmer af kategorien (fx ’han bekymrede sig meget for patienten’). Ydermere anses nogle aktiviteter alment af samfundets medlemmer som værende mere eller mindre ”værdifulde” eller ”attraktive” (Schegloff 2007b) og kan derfor bruges til at op- eller ned-

2 I EM/CA-terminologi er der forskel på beskrivelsesniveauerne af, hvad der foregår i en situation, hvilket kommer til udtryk i et præcist begrebsbrug: ”Aktiviteter” er det, folk er i gang med på overordnet niveau (fx teknologiopsætning). En aktivitet er konstitueret via forskellige ”praksisser”. En praksis er en måde at gøre noget bestemt på (fx at instruere). Praksisser optræder i ”sekvenser” på forskellige tidspunkter. Sekvenser er bygget op af en lang række ”handling” (fx den sproglige handling at invitere til at prøve en funktion som led i instruktionen). Handlinger har et bestemt format/design, der gør dem genkendelige som netop disse bestemte handlinger. Handlinger optræder i sammenhæng med andre handlinger i en ”tur” og er bygget op af endnu mindre ”enheder” på fx grammatisk og prosodisk niveau.

gradere et medlem og til at pege på en moralsk orden eller brud på samme: Hvis en person, der tilhører én kategori, udfører en bestemt aktivitet knyttet til en anden (måske mindre attraktiv) kategori, er dette som regel observerbart og ”forklaringskyldigt” (*accountable*, Garfinkel 1967) lokalt i situationen, (fx når en instruktør har brug for hjælp af den person, vedkommende er ansat til at instruere og hjælpe og ikke omvendt). Det samme gælder, hvis nogen afholder sig fra at udføre en aktivitet knyttet til den kategori, der i øjeblikket er gjort lokalt relevant for vedkommende (fx ’hvorfor opererer lægen ikke den tilskadekomne?’).

Ovenstående giver baggrund for at forstå, hvordan det at gøre krav på medlemskab af én kategori til fordel for en anden, er en måde, hvorpå deltagere i interaktion forhandler egne og andres identiteter og derigennem gør dem lokalt relevante. Dette gælder, uanset om det foregår gennem tale og kropsliggjorte handlinger, eller ved at man accepterer, udfordrer eller direkte afviser en andens *tilskrivning* (*ascribing*) af én selv til en given kategori. I disse forhandlinger udviser deltagerne både normative forventninger til og lokale forståelser af, hvad der foregår (Sacks 1972, jf. også Rawls et al. 2020, Smith et al. 2020).

Sacks pegede på, hvordan nogle af disse sociale kategorier kan ses som kulturelt sammenhørende og derfor forstås af både deltagerne og analytikeren som *kollektioner* (Schegloff 2007b). Et eksempel er mor, far, datter, og onkel, der kan ses som forskellige kategorier i kollektionen ’familie’. Disse (fx ’mor og far’) er også genkendelige som specifikke former for ”standardrelationspar (*standardized relational pair*)” (Stokoe 2012). Sacks foreslog et sæt regler for anvendelse, der sammen med kollektionerne af kategorier kaldes en *Membership Categorization Device* (MCD) (Sacks 1972), hvilket vi her oversætter til ”kategorikollektioner”. Den første af de to regler, der bruges til at definere disse kollektioner, er ’økonomireglen’ (*the economy rule*, Sacks 1992), som lyder, at hvis blot en enkelt kategori fra en enkelt kollektion er gjort relevant, så er den i princippet ofte tilstrækkelig til at udlede resten af kollektionen (Schegloff 2007b). Den anden er ’konsistensreglen’ (*the consistency rule*, Sacks 1992), som lyder, at såfremt en deltager er blevet identificeret i interaktionen som medlem af en kategori fra en bestemt kollektion (køn, alder osv.), så bør de øvrige deltagere også forstås via ”henvisning til den

samme kategori eller til andre kategorier fra den samme kollektion” (Schegloff 2007b: 471 (egen oversættelse)).

Vi vil i denne artikel anvende dette begrebsapparat til at vise, hvordan ældre svagsynede borgere med- og modskaber kategorien ’uvidende-om-egne-brugerkonti’. MCA har ikke tidligere været brugt til at undersøge identitetskonstruktion i kontekst af blindhed eller stærkt nedsat syn, men i en række interaktioner, hvor en eller flere deltagere har andre sansenedsættelser. Eksempler inkluderer forhandling af identitet via tilskrivning eller ej til medlemskategorierne ’hørende hhv. ikke-hørende’ blandt hørehæmmede skoleelever i almindelige skoleklasser (Groeber & Doehler 2012) og medlemskategorisering af og narrativ identitetskonstruktion hos alzheimerpatienter på et japansk plejehjem (Hyvärinen & Watanabe 2017). Også indenfor atypisk interaktion, et felt som primært omfatter interaktion, hvor en deltager har et talehandikap (Antaki & Wilkinson 2012, Wilkinson 2019), og som i nogen grad grænser op til vores, er medlemskategoritilskrivning undersøgt. Rasmussen analyserer en ung talehandikappet drengs modstand mod og forhandling af medlemskategorien *’disabled member of society who cannot report his own social experiences’* i kontekst af træningsaktiviteter (Rasmussen 2013), og Horton undersøger identitetsforhandling og medlemskategorisering i samtaler mellem afasiramte borgere og talepædagoger (Horton 2007). Også selve identiteten som ’ældre borger’ forhandles, ofte med afsæt i kollektionen *’Livsstadiekategorier’ (stage-of-life categories)*, som bliver gjort relevant i samtaler med ældre borgere uden funktionsnedsættelser, fx i Pirhonen et al.s artikel om forhandling af autonomi i livsfortællingsinterviews med +90-årige finske plejehjemsboere (Pirhonen et al. 2016), i Róins artikel om færøske pensionisters selv kategoriseringer som hhv. *gammel* og *ikke-gammel* (Róin 2014) og i undersøgelsen af svenske sundhedsprofessionelles tilskrivning af og ældres borgeres modstand mod kategorien ’gammel’ (Näslund 2017). Interaktion i kontekst af teknologi er undersøgt ved hjælp af MCA bl.a. i Krummheuers (2016) studie af mennesker med erhvervet hjerneskades identitetskonstruktion i forbindelse med deres interaktion med en fjernstyret android robot. Vi bidrager til dette forskningsfelt med en MCA-undersøgelse af konstruktionen af uvidenhed om særlige teknologiske forhold blandt ældre med stærkt nedsat syn i relation til professionelle hjælpere og pårørende. Vi

går ikke ind i en diskussion af, hvorvidt konstruktionen som uvidende særligt skyldes tilskrivningen til kategorien 'ældre' eller 'svagsynet' eller i øvrigt andre potentielle kategorier som fx 'mand/kvinde'. Nedsat syn og alderdom er en grundbetingelse i de situationer, vi analyserer, men disse kategorier bliver kun svagt gjort direkte relevante. Denne artikels særlige bidrag handler dermed om, hvordan vidensforhold kommer til udtryk gennem kategoriseringsarbejde.

3 METODE OG DATA

Data til artiklen er indsamlet ved hjælp af videoetnografisk metode (Heath et al., 2010, Mondada 2019b). Videooptagelserne giver mulighed for at fastholde helt præcist og minutiøst, hvordan den sekventielle organisering og den sociale konstruktion af identitet udfoldes tur-efter-tur (Due 2017). Data er indsamlet i forbindelse med Senior-VUI-projektet, der undersøger, hvordan ældre borgere (67-95 år) med synsnedsættelse eller blindhed kan anvende ny mainstream sprøgteknologi. Projektet undersøger specifikt anvendelsen af den stemmestyrede Google Nest-højttaler, der anvendes til at højtlæse lydbøger og anden information for ældre stærkt svagsynede borgere. Projektet er forankret ved Københavns Universitet, Centre for Interaction Research and Communication Design, og udføres i samarbejde med Nota (biblioteket for mennesker med syns- og læsehandicap), der er en institution og et videntcenter under Kulturministeriet. Videomaterialet, hvorfra eksemplerne i denne artikel er taget, udgør syv cases med optagelser fra deltagernes egne hjem geografisk spredt i hele Danmark. Data er indsamlet ved hjælp af tre kameraer, placeret i tre forskellige vinkler i de optagne rum, og udgør et samlet datakorpus på 53,9 timer. Med hjælp fra synsprofessionelle eller videnskabelige assistenter opsatte og afprøvede deltagerne Google Nest-højttaleren i vante, hjemlige og naturlige omgivelser.

Vi har til denne artikel opbygget en kollektion af 19 eksempler, hvor den ældre, svagsynede borger medlemskabskategoriseres som uvidende i forhold til teknologiske økologier, der indbefatter koder og konti. Kollektionen består af situationer, hvor der er 3 eller 4 deltagere: en ældre synshæmmede borger, en eller flere instruktør(er) og en pårørende via telefon. Dette setup med både fysisk tilstedeværende og audiomedie-

rede deltagere giver en ganske særlig deltagerramme (*participation framework* (Goffman 1964, Goodwin & Goodwin 2005)). Vi viser i analysen, hvordan deltagerrammen forandres, idet telefonen inddrages og instruktøren tager telefonen og fører en samtale med den ældre borger. Vi viser, hvordan selve mediet, der bruges til at kommunikere med de pårørende, altså telefonen, bidrager og bruges til at forhandle epistemiske positioner i situationen. Vi vil således vise, hvordan mulighederne for deltagelse i deltagerrammen ændres, idet telefonen inddrages som objekt og kanal for den pårørende, hvad igen har direkte konsekvenser for den ældres muligheder for deltagelse og identitetskonstruktion.

Af pladshensyn har vi valgt at analysere to opsætningssituationer, med to forskellige ældre, svagsynede borgere. Klippene er særligt udvalgt med henblik på at vise to forskellige interaktionelle identitetskonstruktioner: Det første eksempel viser, hvordan borgeren selv medvirker til opbygningen og samskabelsen af medlemskategorien 'uvidende-om-egne-brugerkonti', mens det andet eksempel viser, hvordan kategorien skabes i en kontekst af borgerens modstand. De udvalgte data er transskriberet ved hjælp af Jeffersons (2004) konventioner for sproglige handlinger og Mondadas (2019a) konventioner for kropslige handlinger. Deltagerne er anonymiseret i henhold til gældende aftaler.

4 ANALYSE

4.1 *Analyse 1: Samskabelse af kategorien 'uvidende-om-egen-brugerprofil'*

Vi viser i det følgende tre sammenhængende eksempler på, hvordan en 76-årig svagsynet kvinde, der bor i eget hjem i Nordsjælland, medskaber en identitet for sig selv som uvidende om sin brugerprofil i samspil med instruktørerne (eksempel 1.1 og 1.2) og via et telefonopkald med en pårørende (i eksempel 1.3).

Inden eksempel 1.1 har instruktørerne forklaret Tove, hvad de skal bruge for at sætte Google Home-systemet op, herunder en Google-konto, der er knyttet til en Google-e-mail.

TRANSSKRPTIONSNØGLE FOR ANALYSE 1

TOV	Tove; Borger med nedsat syn
GHN	Google Home Nest
ANN	Toves datter Anne i telefon
INS1	Instruktør; Forsker
INS2	Instruktør; Studerende
+	markerer kropslige handlinger for TOV (Borger)
@	markerer kropslige handlinger for INS1 (Forsker)
*	markerer kropslige handlinger for INS2 (Studerende)
-	markerer uhørlig tale
#	markerer hvor billede er taget

Eksempel 1.1: “det ved jeg simpelthen ikke”

TRANSSKRIFTION 1

- 1

INS1: @det er fordi# det er e-mailadressen og så for du kan log ind# (.)

insl: @læner sig frem -->>

@vh peger mod iphone og gestikulerer -->

fig: fig.1# fig.2#
- 2

INS1: +så for at du kan hente + (.) øhh# appen ned på din telefon så

tov: +bevæger kop mod mund + drikker -->

fig: fig.3#
- fig.1

fig.2

fig.3
- 3

INS1: skal den bruge #ikoden+ til den du #har+ koblet op på@ i telefonen

tov: -->+sætter kop ned +

insl: -->@

fig: fig.4# fig.5#
- fig.4

fig.5

fig.6
- 4

(1.0)
- 5

TOV: .hhh +det# ved jeg +simpelthen* ik* *

tov: +blik mod INS2+

tov: +blik mod INS1 -->>

ins2: *nikker*

fig: fig.6#

Lige før linje 1 i eksemplet har instruktør2 spurgt, om Tove har sin kode liggende et sted, hvorefter instruktør1 umiddelbart har fulgt op og spurgt Tove, om hun kan huske koden til sin konto. Tove har til dette responderet med mumlen og hovedrysten. Eksemplet herover skal altså forstås på baggrund af et spørgsmål, som instruktørerne har stillet Tove: om hun kan huske koden til sin konto. Da Tove ikke svarer forståeligt, ser vi nu, hvordan instruktør1 i linje 1 vælger at udvide sekvensen ved at tilføje en forklaring ("det er fordi"), der giver en baggrund for at forstå relevansen af at efterspørge viden om koden. Koden er nødvendigt for at komme videre med opsætningen. Instruktør1 designer turen som en kæde af forklaringer, der anvender tekniske termer: om e-mailadressen og om, hvad der skal til for at logge ind og hente appen, der skal bruges i opsætningen, nemlig koden til e-mailen. Forståelsen af disse forklaringer er betinget af kendskab (K+) til og forståelse af både ord som "e-mailadressen", "log ind", "appen", "tkoden", "koblet", der optræder i ytringen (l. 1-3), og til den digitale infrastruktur, der giver mening til disse ord. Turen er designet på en måde, der knytter agens til Tove gennem leddet "du", der henviser til Tove og de handlinger, hun kan gøre: "logge ind", "hente ned" og "koble op". Et possessiv pronomen "din" (l.2) anvendes ydermere til at knytte ejerskab af telefonen og it-systemet til Tove. Sprogligt involveres Tove altså som aktiv og handlekraftig i situationen, og designet af ytringen både præsupponerer og positionerer hende som (potentielt) vidende om it-relaterede opsætningsbetingelser. Instruktøren designer altså sin tur som en udvidet sekvens, der forklarer baggrunden for relevansen af spørgsmålet (kender du din kode?). Samtidig har denne tur den sociale funktion, at den tilskriver Tove medlemskab af en K+-kategori som potentielt vidende om opsætningsforholdene. Denne K+-kategori afviser Tove dog efter et sekunds pause (l. 4) og en hørbar indånding, da hun responderer: "det ved jeg simpelthen ik" (l. 5). Ytringen er hørbar som et svar, der behandler den foregående tur som en udvidet spørgsmålssekvens. Basesekvensen, der er et turpar bygget over en første pardel og anden pardel (spørgsmål/svar) (Schegloff 2007a), er i dette eksempel altså blevet udvidet med en indsat forklaringssekvens. Efter Tove har hørt forklaringen, svarer hun nu på det oprindelige spørgsmål (parafraseret som: kan du huske din kode?). Det tur-begyndende "det" i hendes ytring er hørbart som en

Eksempel 1.2: "Det er min datter"

```

1  INS1:  +kan du tjekke din [me øh mails#]
      tov:  +vh henover hagen -->
      fig:                                     fig.1#
2  TOV:    [↑.hh +nej]
3  INS1:  [fra private# venner og# sådan noget]+
      tov:                                     ->+læner kind mod vh -->
      fig:  fig.2#      fig.3#

```


20

Dette uddrag fra deres interaktion følger 17 sekunder og 7 ture senere. I de mellemliggende ture har instruktørerne forsøgt at give yderligere forklaring af, hvad der er brug for for at komme videre, og Tove har forklaret forskellen på sin private og arbejdstelefon. Der har ikke været yderligere forsøg på at finde frem til koden. I eksemplet, vi analyserer her, forsøger instruktørerne nu at finde frem til koden på Toves Google-konto. En kode til en Google-konto er som bekendt den samme, uanset hvilken telefon eller device man i øvrigt tilgår den fra. Denne viden omkring it-økologien giver Tove gennem sine handlinger udtryk for, at hun ikke har. I linje 1 spørger instruktøren, om Tove kan tjekke mails på telefonen. Tove venter ikke med at svare, til turen har nået et overgangsrelevant sted (Sacks et al., 1974), altså det sted i taleturen, hvor det er naturligt eller relevant for en anden samtaledeltager at tage ordet. Hun anticiperer derimod turens udvikling og svarer afkræftende ("nej" (l. 2)) i overlap, allerede efter instruktøren har sagt "kan du tjekke din". Overlappet og den tidlige respons viser kendskab til sekvensens udvikling, men samtidig også omfanget af hendes egen uvidenhed på præcis dette område: Tove behandler det ikke som relevant at svare på det, der præcist spørges om (kan hun tjekke mails (l. 1)), hun afviser mere generelt overhovedet at kunne tilgå nogen konti ("eboks og sådan nogle ting" (l. 4)). "Ting" har her med koder og konti at gøre, og herved gør Tove et helt territorie, der rummer en mængde detaljeret viden om brugerkonti, relevant som et område, hun ikke har viden om. Hun positionerer sig derved i en K-position i relation til dette. Gennem afskrivningen af alle disse "ting" samskabes kategorien 'uvidende-om-egne-brugerkonti' af og for Tove, hvilket instruktøren responderer bekræftende og sekventielt tilpasset på: "okay" (l. 5). Denne respons relaterer sig også til det faktum, at Tove inddrager sin "datter" (l. 4) som en eksplicit medlemskabskategori, der indgår i kategorikollektionen "familie" og *standardrelationsparret* "mor-datter". Mens hun fraskriver sig selv adgang til et vidensterritorie, tilskriver hun samtidig datteren en epistemisk K+-position i forhold til viden om "sådan nogle ting" (l. 4). Derved skabes de reciproke identiteter som Uvidende K- og Vidende K+.

Efter responsen i linje 5 og en markant pause på 1.1 sekund (l. 6), gentager og derved stadfæster Tove konstruktionen af de reciproke

medlemskategorier: "det er min datter der gør det" (l. 7). *Økonomireglen* (jf. artiklens introduktion) tilsiger, at vi som analytikere skal være særligt opmærksomme, når to sæt kategorier fra to kollektioner bliver gjort relevante samtidig. Når Tove 'dobbeltkategoriserer' og derved gør både "datter" og "den der udfører alle it-relaterede handlinger for et ældre familiemedlem" relevante som kategorier for sin datter, kan vi høre det, som om Tove enten ikke selv kan eller vil gøre disse ting. Rettighed og pligt til disse "ting", som Tove benævner koder, konti mv., bliver situationelt overgivet til datteren.

Tove udvider nu sekvensen med en forklaring i l. 9 ("så langt er jeg ikke kommet endnu"). Dette viser, at Tove selv opfatter sin K-position og dermed sin identitetskonstruktion som interaktionelt *forklaringsskyldig*. Det kan bemærkes, at det, at Tove i l. 9 gør opmærksom på, at identiteten kun er midlertidig, viser, at hun finder sin manglende evne til selv at tilegne sig denne viden, og derfor manglende evne til at kunne udføre disse handlinger, forklaringsskyldig som et midlertidigt forhold. Instruktøren responderer dog ikke på Toves forklarende tur. Hun vender tilbage til datteren som 'den vidende', og gennem en bekræftende formulering "så er det nok din datter der har din kode tænker jeg" (l. 10) indgår instruktøren nu som medskaber af disse K+ (datter) og K- (mor) kategorier. I ytringen ser vi, at hvor det er moren, der konstrueres som værende ejer af koden ("din kode"), er det samtidig datteren, der konstrueres som værende i besiddelse af koden ("din datter der har"). Der kan være mange forklaringer på, hvorfor datteren har koden: Så skal moren ikke have overblik over dem, hun skal ikke tænke på at huske dem eller gemme dem osv. Instruktørens ytring kan også ses som ansigtsbevarende (Goffman 1955) overfor Tove, idet hun ikke yderligere borer i at få Tove til at huske eller selv fremskaffe koden. Disse forklaringer ændrer ikke på det grundlæggende interaktionelle forhold: at Tove selv gennem synlige og hørlige handlinger og i samspil med instruktørerne positioneres i en K-position, hvorimod datten positioneres i kategorien 'den-besiddende-og-vidende-om-morens-brugerkonti'. Til denne kategori er bundet nogle lokalt relevante rettigheder, forpligtelser og aktiviteter: at skaffe koden og hjælpe med at sætte systemet op. Dette understreges, da deltagerne vælger at ringe datteren op, som det ses i næste eksempel.

Eksempel 1.3: ”vil du lige tale med”

Lige inden nedenstående eksempel har Tove ringet sin datter op, og vi ser her, hvordan Tove overlader telefonen til en af instruktørerne og dermed afhænder muligheden for at kontrollere, benytte og videregive relevant viden *in situ*. Der er ikke medhør på samtalen, så instruktørerne kan ikke høre datterens respons til Tove.

TRANSSKRIFTION 3

1 TOV: nej altså vil du ik tale med en af piger har du tid anne[†]
 2 FAM: (---)
 3 TOV: +jaer# +vil du# vil du li# tale# + med me[(-)]*
 tov: +læner sig frem mod INS2+
 +blikket på INS2, nikker med hovedet+
 ins2: *læner sig frem, nikker med hovedet *
 fig: fig.#1 fig.#2 fig.#3 fig.#4

figur 1

figur 2

figur 3

figur 4

4 INS2: [ja!]
 5 TOV: +oke:i#* (1.1)#* +##* (0.9) # *
 tov: +rækker iphone frem med hh +
 ins2: *rækker vh frem og tager iphone*
 ins2: *tager telefon op til øret*
 fig: fig.#5 fig.#6 fig.#7 fig.#8

figur 5

figur 6

figur 7

figur 8

6 INS2: ja hej! (0.5) hej (0.2) hej du med sine

I linje 1 ser vi, at Tove stiller datteren et spørgsmål, der udpeger en af instruktørerne som næste taler (”vil du ik tale med en af piger”). Ved hverken at tematisere, hvad samtalen skal handle om, eller eksplisere vidensforhold omkring koder, konti, devices mv., men derimod prompte fremhæve instruktørerne som de relevante samtaledeltagere, der må forklare herfra, afskriver Tove sig fra det vidensterritorie,

der ellers er gjort lokalt relevant. Instruktørerne tilskrives eksplicit medlemskabskategorien 'pigerne', der hørbart tilhører en kategori-kollektion af 'unge' (piger, drenge), hvilket nok ikke skal høres som en epistemisk nedgradering, idet 'unge' tit har forstand på det vidensterritorie, der vedrører ny teknologi. Vi kan ikke høre datterens svar, men Tove reformulerer nu spørgsmålet, stadig med datteren sprogligt indekseret som modtager ("vil du" både (l. 1 og 3)), men med et andet modtagerdesign (*recipient design* (Sacks et al. 1974)). Ved reformuleringen udpeger Tove samtidig kropsligt instruktøren som den person, der skal udføre den næste handling: Tove læner sig frem, kigger på og nikker i retningen af instruktøren, der i kropsligt overlap responderer med en tilpasset (*aligned*) spejlende kropslig handling, idet hun også læner sig frem og nikker (se fig. 1-4) og dermed accepterer den tildelte tur. Mens Tove således forbereder datteren på at modtage en anden taler i røret gennem deiksis ("vil du"), forbereder hun også samtidig kropsligt instruktøren på, at hun er udpeget som næste telefon-taler. Tove hverken fuldfører ytringen eller navngiver næstetaleren ("tale med me[(-)]" (l. 3)), formentlig fordi den kropsligt udpegede instruktør responderer bekræftende i overlap med et prosodisk stigende "ja" (l. 4), der udviser villighed (*affiliation*) til at indgå som næste taler. Tove responderer bekræftende ("oke:i" (l.5)), hvorefter hun rækker telefonen frem mod instruktøren, der ligeledes rækker hånden frem og tager imod (fig. 5-9), hvorefter hun starter samtalen med datteren (l. 6).

Den komplekse multimodale handling 'at overlevere telefonen under den igangværende telefonsamtale' sker altså tilsyneladende uproblematisk, og uden at det gøres relevant at eksplicitere, *hvorfor* Toves egen telefon med et igangværende opkald med *hendes* datter om *Toves eget* it-forhold skal overdrages til en for datteren ukendt instruktør. Imidlertid opleves yderligere forklaringer ikke som mærkbart fraværende (*noticeably absent*, Heritage 2008) i sekvensen. Toves handlingsgenererede genskabelse af medlemskabskategorien 'uvidende om koder og konti' (K-) sker altså ubemærket gennem overleveringen af telefonen og medskabes også samtidig indirekte og uproblematisk af instruktøren, der tager imod telefonen og dermed indtager den

reciprokke epistemiske position som K+. Overleveringen af telefonen kan altså ses som en symbolsk handling, der manifesterer forskellige epistemiske positioner i interaktionen, hvor Tove skaber sin diskursive identitet som uvidende om egne brugerkonti.

Inddragelse af et voksent barn via telefonopkald med det formål at skabe indsigt i et bestemt vidensterritorium er noget, vi har set gentagne gange i data. Det følgende eksempel viser en anden måde at forhandle epistemiske positioner i relation til den type opkald; nemlig hvor den ældre, svagsynede borger yder modstand mod positioneringen som uvidende.

Analyse 2: Modstand mod kategorien 'uvidende-om-egne-brugerkonti'

I denne anden analysedel fokuserer vi på, hvordan Poul, en svagsynet borger på 90 år bosat på plejehjem i Københavnsområdet, kan ses at "modsætte" sig tilskrivningen af kategorien 'uvidende-om-egne-brugerkonti'. Vi sætter "modsætte" i anførselstegn her, fordi vi hverken behandler begrebet i en kritisk opponerende forstand, som vi genkender fra fx demonstrationer eller politiske debatter, eller teoretisk som et diskursanalytisk anliggende, der udtrykker strukturelle magtforhold (fx Foucault 1979). Med "modsætte" forstår vi her deltagers interaktionelle forsøg på at modsætte sig eller ikke fuldt ud at acceptere medlemskab af en kategori via turkonstruktioner og turallokeringer i samtalen. Vi har udvalgt tre eksempler fra situationen hjemme hos deltageren Poul (POU), hvor en instruktør (INS) er til stede, samtidig med at de taler med Pouls søn Kim (KIM) på mobiltelefonen. Konteksten for eksemplerne er, at instruktøren og Poul er ved at opsætte Google Home-systemet. Til dette skal de bruge en Google-konto. Poul mener selv, at han har en konto, men han husker ikke navn eller kode. Derfor ringer de fra Pouls telefon til hans søn Kim, der har kendskab til Pouls konti og koder, og instruktøren lægger en besked til ham. Der er ikke medhør på telefonen, men via et GoPro placeret tæt på instruktørens højre side har vi kunnet høre Kims tale, og vi har derfor indsat den i transskriptionen.

TRANSSKRPTIONSNØGLE FOR ANALYSE 2

POU	Poul - Borger med nedsat syn
GHN	Google Home Nest højttaler
INS	Instruktør - mobilityinstruktør
FAM	Pouls søn Kim i telefon
+	markerer kropslige handlinger for BOR (Borger)
€	Markerer kropslige handlinger for INS (Instruktør)
-	markerer uhorlig tale

Eksempel 2.1: ”ska jeg tage den”

I dette klip ser vi, at Kim ringer tilbage, og instruktøren tager mobilen. Det kan ses på billederne i transskriptionen, at Poul og instruktøren sidder på hver deres side af bordet, og Pouls telefon er placeret på højre hjørne af bordet, nærmest ham.

TRANSSKRIFTION 4

[telefon ringer]

1

INS:

[€'uh (.) nu# €ringer#€€kim!+€#] €# €

ins:

€ser på telefon€

ins:

€vh lægger pen ned €

ins:

€drejer hovedet til v, blik på papir€

pou:

+vh rækker ud efter telefon -->

ins:

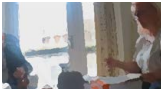
€hh rækker ud efter telefon-->4

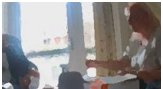
fig:

fig#1 fig#2 fig#3 fig.#4

figur 1

figur 2

figur 3

figur 4

2

GHN:

[automatisk afspilning (---)]

3

POU:

#+ #jeg tror +vi sk#

pou:

->+hånd trækkes tilbage +

fig:

fig.#5 fig.#6 fig.#7

figur 5

figur 6

figur 7

figur 8

4

INS:

skal jeg€ €# tage den €

ins:

->€tager telefon i hånd-->

ins:

€kigger på POU€

fig:

fig.#8

5

POU:

ja

Telefonen ringer, og efter tredje ringetone besvares opkaldet. Opringningen behandles dog ikke som ellers er normen i det klassiske turpar ("kald-svar-sekvens" (*summons-answer sequence*)), hvor den anden par-del (*second pair part*) til ringetonen (*first pair part*) er at tage telefonen og besvare opkaldet/ringelyden med en hilsen (fx "hello" (Schegloff, 1968)). Derimod ser vi i linje 1, at instruktøren responderer på ringetonen med en sproglig konstatering af 1) at telefonen ringer, og 2) at det er sønnen ("nu ringer kim"). Det ses af figurerne, at instruktøren ikke kigger mod Poul efter sin ytring, men derimod på telefonen på bordet (fig. 1). Samtidig lægger hun kuglepennen og retter blikket mod sine papirer (fig. 1-3) og gør sig derved kropsligt klar til at tage telefonen. Dette kan Poul ikke tydeligt se, da han er stærkt svagsynet. Mens instruktøren kigger på papirerne, rækker Poul sin hånd frem mod den ringende telefon på bordet (se fig. 3), men umiddelbart efter rækker instruktøren, stadig med blikket rettet mod papirerne, også ud efter telefonen. Instruktøren ser ikke ud til at registrere, at Poul faktisk orienterer sig mod og rækker ud efter *sin* telefon, der har et indgående opkald fra *hans søn*. Da instruktøren rækker ud efter telefonen, afbryder Poul sit forsøg på at tage den (fig. 4) og trækker hånden til sig. Vi formoder, at han afbryder handlingen, dels fordi han ikke kan se præcist, hvor telefonen ligger, og dels fordi instruktøren rækker hånden frem, hvilket han måske kan ane konturerne af eller på anden måde sanse. Mens Poul trækker hånden tilbage, og instruktøren rækker ud, spørger hun: "skal jeg tage den" (l. 4). Ved ordet "tage" vender instruktøren kort blikket mod Poul (fig. 7), men afventer ikke hans accept, før hun tager telefonen (fig. 8), så selvom ytringen er designet som et spørgsmål (Heinemann 2010), har den ingen social konsekvens: Inden turen er slut, har hun allerede taget telefonen. Poul responderer præfereret med det minimale "ja" (l. 5). Havde han i stedet svaret "nej" på dette sekventielle tidspunkt, ville det have været en markant dispræfereret og ansigtstruende respons, der formentlig ville have sat begge deltagere i forlegenhed.

I det tidligere eksempel (1.3) så vi, at Tove selv ringede op til datteren, men umiddelbart bagefter rakte telefonen videre til instruktøren. Her var altså tale om en selv-konstruktion og medskabelse af en K-position. I dette eksempel ser vi, at Poul rækker ud efter telefonen, men

forhindres i at tage den. Via kropslige handlinger anden-kategoriseres han altså af instruktøren som ikke-relevant som medlem af kategorien 'telefon-tager', og det sker i modspil mod Poul. Normalt vil man selv besvare opkald på sin egen telefon, og det kan også anføres at være en kategoribunden aktivitet for en far at besvare et opkald fra sin søn (begge fra kollektionen *familie*), førend en professionel konsulent gør det. Poul rækker da også hånden ud, men bliver afbrudt af instruktøren, der derved producerer den lokale, diskursive identitet 'den, der tager mobilen' for sig selv. Handlingen at tage telefonen producerer således både en diskursiv identitet som den med højest epistemisk positionering og med *deontiske* (magtmæssige) rettigheder til at bestemme, hvem der kan/må tage telefonen (for uddybning se fx Stevanovic 2021, Stevanovic & Peräkylä 2012, Stevanovic & Svennevig 2015). Det handler imidlertid ikke udelukkende om den deontiske position, men også om adgang til og dermed retten til at bearbejde den viden, som kan opnås gennem interaktion med sønnen. Eksemplet har vist, at konstruktionen af retten til at opnå en K+-position ved at tage telefonen sker via forhandling, hvor Poul yder "modstand" i den forstand, at han ikke bare passivt undlader at forholde sig til telefonen, opkaldet og den mulige viden derfra, men derimod tager et initiativ, der bliver overset eller ignoreret. Instruktørens ytring "nu ringer Kim" kan høres som en opfordring til, at Poul skal forholde sig til telefonen og eventuelt tage den. Men Poul er stærkt svagsynet og kan dårligt række ud efter telefonens præcise placering med det samme, og det kan synes oplagt, at den professionelle så forstår det sådan, at hun forventes at tage telefonen. Imidlertid er det sådan, at Poul tidligere har sagt til instruktøren, hvor hun skulle placere telefonen, så den lå tæt på ham. Ved at tage telefonen fratager instruktøren Poul muligheden for at skabe sig en identitet som aktiv og K+. I de næste to eksempler vil vi vise, hvordan Poul sprogligt og mere direkte bliver tilskrevet kategorien 'uvidende-om-egne-brugerkonti'.

Eksempel 2.2: "ved hvad en Google-konto er"

Eksemplet begynder lidt inde i instruktørens samtale med sønnen, hvor hun har forklaret om SeniorVUI-projektet. Hun forklarer nu, at de skal bruge en Google-konto for at komme videre.

1 INS: og til det skal vi bruge en google konto
2 INS: og poul siger han har en google konto
3 (1.5)
4 KIM: nej det har han i hvert fald ik
5 INS: €!godt €
ins: €finger peger op€
6 INS: ved du hvad !Edet var fordi €jeg blev tilpase€ forvirret€
ins: €finger peger ud i rummet €
€trækker på smilebåndet €
7 INS for Edet# !mente jeg nemlig€ #heller ikke han !havde [hehe]€
€ peger op med fingeren € smiler €

fig: fig.#1 fig.#2

figur 1 figur 2 figur 3

8 KIM: Nej
9 POU: +[jo]€ #!kim vi € har jo den der#!(.)+
pou: +drejer hovedet mod INS +ser ned-->>
ins: €ser kort på POU € ser lige frem for sig -->
fig: fig.#3 fig.#4

figur 4 figur 5 figur 6

10 KIM: jeg tror ikke€ engang altså €hvis# jeg skal være
ins: ->€drejer hovedet mod venstre € vh pegefingermod øre -->
fig: fig.5#
11 KIM: helt ærlig han# ved hvad en google konto er
fig: fig.6#
12 INS: #*€!nej okay# .h godt!€
->€ nikker €

29

der projicerer be- eller afkræftelse. Sønnen positioneres altså via denne ytring epistemisk som K+ omkring sin fars konti og viden relateret hertil, og han tildeles derigennem et medlemskab af kategorien 'vidende-om-farens-brugerkonti', mens Poul samtidig reciprokt positioneres epistemisk som K- mht. viden om egne konti og den teknologi, de er indlejret i. At ytringen opfattes som et spørgsmål, er observerbart i sønnens respons: Først følger en pause på 1.5 sekunder (l. 3), hvorefter han svarer: "nej det har han i hvert fald ik" (l. 4), hvor "i hvert fald" er et forstærkende udtryk, der viser, at Kim oplever sin egen K+-position særligt stærk omkring netop denne del af vidensterritoriet. Samtidig konstrueres Poul som værende i en K--position som uvidende på et helt fundamentalt niveau omkring brugerkonti. Denne basesekvens (turpar med spørgsmål-svar) (Schegloff 2007a) udvides først med bekræftelse fra instruktøren ("godt" (l. 5)), der afstemmer og udviser enighed (alignment). Dernæst følger i l. 6-7 ytringer, der viser, at hun oplever selve spørgsmålet som forklaringskyldigt, hvilket bidrager til at bevare instruktørens egen vidensposition i samtalen.

Modsat hvad vi så i artiklens første analyser med Tove, så accepterer Poul ikke den identitet som uvidende om egen brugerkonti, som instruktøren og sønnens samkonstruerer til ham. Han forsøger derimod aktivt at ændre sin tildelte K--position, da han i linje 9 vender ansigtet mod instruktøren og henvendt til sønnen (medieret via telefonen) forsøger at rette på ham med: "[jo] kim vi har jo den der". En afbrydelse af andres telefonsamtaler anses normalvis som dispræfereret.

Poul kan formentlig udlede af instruktørens ytring i l. 7, at Kim har produceret et afkræftende svar på instruktørens spørgsmål i l. 2 (om hvorvidt Poul har en Google-konto). At Poul alligevel forsøger at gå i rette med den tildelte kategori som uvidende om Google-kontoen, viser, at han selv mener at vide noget relevant om egne brugerkontiforhold. Dermed ses det, at han aktivt yder modstand mod anden-kategoriseringen som uvidende om disse forhold. Pouls ytring bliver imidlertid ignoreret: Instruktøren kigger kort på Poul (fig. 3), da han tager turen, men vender derefter hurtigt blikket væk igen (fig. 4) og lægger sin hånd mod kinden (fig. 5 og 6), som for bedre at fokusere på sønnens tale via telefonen. Eftersom der ikke er nogen lokal respons, afbryder Poul sin taleturn. Det ses altså, at Poul tydeligt bliver ignoreret og ikke behandlet

af instruktøren som en ratificeret (gyldig/relevant/valideret) deltager i denne deltagerramme (Goffman 1964).

Det er værd at bemærke deltagernes brug af personlige pronomener. Gennem hele eksemplet giver pronomenerne os muligheden for se, hvem der sprogligt tildeles agens i forhold til handlinger i forbindelse med kontoen, og hvem der accepterer, afviser og forhandler medlemskaber af de lokalt relevante kategorier: Ved at undersøge de led, der gør noget eller udfører noget, kan det ses, hvem der tilskrives agens. I l. 1 bruger instruktøren ”vi” om sig selv og Poul. Det er dem, der har ”projektet”. Men i linje 2 og 4 er det nu kun Poul (han), der tildeles agens, formentlig fordi det drejer sig om et tvivlsomt vidensforhold. I l. 6 viser instruktørens brug af ”jeg”, at hun tilhører en anden videnskategori end Poul. I l. 9 forsøger Poul at inddrage Kim i et ”vi”, der konstruerer en fælles kategori som ’de, der ved noget om kontoen’. Skiftet mellem pronomenerne viser, hvordan Poul tilskrives en epistemisk position, som ekskluderer ham fra de vidensterritorier, som aktiviteten er bundet til. Selvom Poul gør modstand mod positionen og gør krav på en epistemisk K+-status, så tilskrives han en situationel identitet som medlem af kategorien ’uvidende-om-egen-brugerkonti’.

KONKLUSION OG DISKUSSION

Vi har i denne artikel analyseret, hvordan identitetskategorien ’uvidende-om-egne-brugerkonti’ og andre it-relaterede forhold skabes i med- og modspil med ældre borgere med nedsat syn både situationelt, sekventielt og via kategoritilskrivninger. Vi har i eksempel 1.1-1.3 set, hvordan Tove aktivt medskaber sig selv som K- med hensyn til vidensterritoriet koder og konti relateret til IT, både sprogligt og kropsligt. Modsat så vi i eksempel 2.1 og 2.2, hvordan Poul aktivt modsatte sig instruktørens og sønnens anden-kategorisering af ham som K- med hensyn til samme vidensterritorie. Begge udtrykker sprogligt, at medlemskab af identitetskategorien ’uvidende-om-egne-brugerkonti’ er en ikke-attraktiv kategori, men mens Tove accepterer den som en midlertidig identitet, så nægter Poul at være aktiv medskaber af den.

Artiklen er baseret på EM/CA, som dermed også følger det, der kaldes den *etnometodologiske indifferens* (Garfinkel & Sacks 1970). Det betyder, at vi ikke forholder os til normative implikationer af under-

søgelsen. Selvom analysen åbner for mange perspektiver, som fx det komplekse spørgsmål om, hvorvidt det er godt eller skidt, at den ældre, svagtseende borger samskabes som uvidende omkring egne it-forhold, er det ikke analysens formål at besvare disse her. Derimod vil vi her diskutere de interaktionelle praksisser, der er involveret i skabelsen af forskellige medlemskabskategorier i de givne situationer.

Tidligere forskning i Informations- og Kommunikationsteknologi (IKT/ICT) har bidraget med forskellige relevante resultater omkring ældre og brug af ny teknologi. Et spansk studie viste for eksempel, at ældre synes at have svært ved at adoptere ny teknologi (Menéndez Álvarez-Dardet et al. 2020), hvilket også gælder anvendelsen af *assistive technology* som fx smart home-systemer, som et norsk studie nyligt har vist (Woll & Bratteteig 2019). Et tyrkisk studie baseret på interviews og surveys viste for nylig, at for at undgå fiasko med ny teknologi må ældre borgere have assistance (Guner & Acarturk 2020), og resultaterne fra et portugisisk surveybaseret studie viser tilsyneladende, at de ældres intention om brug af ICT er den vigtigste faktor for succes (Macedo 2017).

Vi har i denne artikel, til forskel fra førnævnte artikler, set nærmere på, hvordan mødet med ny teknologi i en kontekst af assistance og "intention" ser ud i praksis (*et praxeologisk perspektiv* (Rawls 2019)). Artiklens MCA-tilgang bidrager med en nytænkning af de dominerende teorier, der ligger bag de førnævnte undersøgelser: nemlig teorier om accept og anvendelse af ny teknologi (fx *Technology acceptance model*, TAM (Venkatesh & Davis 2000) og *The unified theory of acceptance and use of technology* (UTAUT) (Venkatesh et al. 2003)). Disse teorier antager, at personers intention og interesse i at anvende ny teknologi er baseret på erfaringer, der føder ind i forholdet mellem "opfattet brugbarhed" (*perceived usefulness*) og "opfattet brugs-lethed" (*perceived ease-of-use*). Er det brugbart, og er det let at bruge? Sådanne teorier giver umiddelbart mening. Imidlertid er teorierne individualistiske, holdningsbaserede og afkoblet den sociale, interaktionelle økologi og praksis, som meget ny teknologianvendelse foregår i. Vi har i denne artikel ikke haft fokus på at skabe et sammenhængende billede af en hel proces fra teknologimødet til -anvendelse, men derimod fokuseret på det interaktionelle identitetsarbejde, der er en væsentlig del af denne proces, og som *ikke* er individualiseret, intentionel eller statistisk, men derimod

i al væsentlighed er en social samskabelsesproces, der sker gennem sekventielle multimodale handlinger.

Vores analyse viser, hvordan ældre svagsynede borgere enten via selv- eller anden-kategoriseringer skabes som uvidende om teknologien og egne it-forhold i interaktion med instruktører og pårørende. I både Pouls og Toves tilfælde er identitetsarbejdet indlejret i multimodale handlinger, hvor krop og sprog og ting i form af telefonen er indfiltret i aktiviteten på en måde, der bidrager til den reciprokke organisering af medlemskabskategorierne. Dette viser, modsat de gængse teorier (fx førnævnte TAM og UTAUT), at det centrale forhold ikke så meget er holdningen til eller intentionen omkring ny teknologi i abstrakt forstand men derimod lokale forhold indlejret i den konkrete situation og den konkrete aktivitet omkring – i det her tilfælde – brugerkonti. Skabelsen af en bestemt identitet er altså ikke baseret på et kognitivt vidensforhold eller overvejelser, fx om brugbarhed og lethed, eller på en bestemt given intention, men er derimod situationelt knyttet til den viden, der viser sig relevant her-og-nu i situationen, og som løbende undergår en konfiguration og rekonfiguration af deltagerrammen (*participation framework*), i takt med at telefonen inddrages som objekt og som medie, der formidler interaktion med en pårørende. Denne udvidelse af deltagerammen og den naturligt udfoldede involvering af et voksent barn har igennem analyserne vist sig at være et centralt element i tilskrivningen af medlemskabskategorier.

Udgangspunktet for hele projektet omkring Google-højtalerne rettet mod svagsynede ældre borgere er, at de potentielt kan have lettere ved at fremskaffe information og tilgå lydbøger, når de blot kan tale med deviceet i stedet for at betjene det fysisk. I de eksempler, vi har fremlagt i denne artikel, når borgerne imidlertid slet ikke så langt. Vi har valgt at fokusere på den helt tidlige opsætning for at vise, hvor store udfordringer der allerede kan identificeres her. Igennem vores analyser har det vist sig, at kategorierne 'ældre' og 'svagsynet' ikke gøres direkte relevante i situationen, men at det derimod handler om helt konkrete vidensforhold knyttet til koder og konti. Hvor præanalytiske og mere spekulative antagelser nok vil påstå, at dette er det centrale i disse kategorier, har vi derimod gennem minutuøs multimodal konversationsanalyse og ved hjælp af medlemskabskategorianalyse vist, at det der gøres situationelt

forklaringsgyldigt, er konkrete vidensforhold om helt specifikke ”ting”, såsom koder og konti. Om identitetskonstruktionen sker i med- eller modspil (via selv-kategoriseringer eller anden-kategoriseringer), ændrer ikke på den samlede konklusion: Uanset hvilken epistemisk status og hvilke deontiske handlemuligheder den ældre svagsynede borger måtte have i relation til egne it-forhold, så tilskrives borgeren en epistemisk position som uvidende (K-) igennem socialt skabte sekvenser og interaktionelt kategoriseringsarbejde, hvilket medfører tab af ret, ansvar for og forpligtelse til egne it-relaterede forhold.

Brian L. Due, lektor
Institut for nordiske studier og sprogvidenskab
Københavns Universitet
bdue@hum.ku.dk

Ann Merrit Rikke Nielsen, postdoc
Institut for nordiske studier og sprogvidenskab
Københavns Universitet
rikke.nielsen@hum.ku.dk

Savi D. Jakobsen, videnskabelig assistent
Institut for nordiske studier og sprogvidenskab
Københavns Universitet
Savidrachmann@hum.ku.dk

LITTERATUR

- Antaki, C. & S. Widdicombe. 2008. Identity as an achievement and as a tool. C. Antaki & S. Widdicombe (red.), *Identities in talk*, 1–14. London: SAGE Publications Ltd. DOI: 10.4135/9781446216958.n1.
- Antaki, C. & R. Wilkinson. 2012. Conversation analysis and the study of atypical populations. *The handbook of conversation analysis*. 533–550. Hoboken: John Wiley & Sons, Ltd. DOI: 10.1002/9781118325001.ch26.
- Benwell, B. & E. Stokoe. 2006. *Discourse and identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Due, B.L. 2017. *Multimodal interaktionsanalyse og videoetnografisk dataindsamling*. København: Samfundslitteratur.
- Due, B.L., S.B. Lange, M.F. Nielsen, T.L.W. Toft, J. Landgrebe, R. Nielsen & L. Sassert. 2019. Den andens ansigt: Afdækning af deltagerorientering via multimodal interaktionsanalyse. *NyS, Nydanske Sprogstudier* 56. 10–51. DOI: 10.7146/nys.v1i56.111286.
- Foucault, M. 1979. *The history of sexuality*. London: Allen Lane.
- Garfinkel, H. 1967. *Studies in ethnomethodology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Garfinkel, H. & H.L. Sacks. 1970. On formal structures of practical actions. J.C. McKinney & E.A. Tiryakian (red.), *Theoretical sociology: Perspectives and developments*, 338–366. New York: Appleton Century Crofts.
- Goffman, E. 1955. On face-work an analysis of ritual elements in social interaction. *Psychiatry* 18(3). 213–231.
- Goffman, E. 1964. The neglected situation. *American Anthropologist* 66(6). 133–136.
- Goffman, E. 1971. *Relations in public: Microstudies of the public order*. New York: Harper and Row.
- Goodwin, C. 1979. The interactive construction of a sentence in natural conversation. G. Psathas (red.) *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, 97–121. New York: Irvington Publishers.
- Goodwin, C. & M.H. Goodwin. 2005. Participation. A. Duranti (red.), *A companion to linguistic anthropology*. Hoboken: Blackwell Publishing Ltd.
- Groeber, S. & S.P. Doehler. 2012. Hearing impaired adolescents in a regular classroom: On the embodied accomplishment of participation and understanding. M. Egbert & A. Deppermann (red.), *Hearing aids communication integrating social interaction, audiology and user centered design to improve communication with hearing loss and hearing technologies*, 76–89. Mannheim: Verlag für Gesprächsforschung.
- Guner, H. & C. Acarturk. 2020. The use and acceptance of ICT by senior citizens: A comparison of technology acceptance model (TAM) for elderly and young adults. *Universal Access in the Information Society* 19(2). 311–330. DOI: 10.1007/s10209-018-0642-4.
- Heath, C., J. Hindmarsh, & P. Luff. 2010. *Video in qualitative research*. Los Angeles: SAGE Publications Ltd.
- Heinemann, T. 2010. The question response system of Danish. *Journal of Pragmatics* 42(10). 2703–2725.

- Heritage, J. 2008. Conversation analysis as social theory. B. Turner (red.), *The new Blackwell companion to social theory*, 300–320. Oxford: Blackwell.
- Heritage, J. 2012. Epistemics in action: Action formation and territories of knowledge. *Research on Language and Social Interaction* 45(1). 1–29. DOI: 10.1080/08351813.2012.646684.
- Heritage, J. 2013. Epistemics. J. Sidnell & T. Stivers (red.), *The handbook of conversation analysis*, 370–394. Hoboken: Blackwell Publishing Ltd.
- Hester, S. & P. Eglin. 1997. *Culture in action: Studies in membership categorization analysis*. International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America.
- Horton, S. 2007. Topic generation in aphasia language therapy sessions: Issues of identity. *Aphasiology* 21(3). 283–298. DOI: 10.1080/02687030600911377.
- Housley, W. & R. Fitzgerald. 2009. Membership categorization, culture and norms in action. *Discourse & Society* 20(3). 345–362.
- Hutchby, I. 2002. Resisting the incitement to talk in child counselling: Aspects of the utterance ‘I don’t know’. *Discourse Studies* 4(2). 147–168. DOI: 10.1177/14614456020040020201.
- Hyvärinen, M. & R. Watanabe. 2017. Dementia, positioning and the narrative self. *Style* 51(3). 337–356. DOI: 10.5325/style.51.3.0337.
- Jefferson, G. 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. G.H. Lerner (red.), *Conversation Analysis: Studies from the first generation*, 13–31. Amsterdam: John Benjamins.
- Krummheuer, A.L. 2016. Who am I? What are you? Identity construction in encounters between a teleoperated robot and people with acquired brain injury. A. Agah, J.-J. Cabibihan, A.M. Howard, M.A. Salichs & H. He (red.), *Social robotics*, 880–889. Springer International Publishing. DOI: 10.1007/978-3-319-47437-3-86.
- Macedo, I.M. 2017. Predicting the acceptance and use of information and communication technology by older adults: An empirical examination of the revised UTAUT2. *Computers in Human Behavior* 75. 935–948. DOI: 10.1016/j.chb.2017.06.013.
- Maynard, D.W. 2006. Cognition on the ground. *Discourse Studies* 8(1). 105–115. DOI: 10.1177/1461445606059560.

- Menéndez Álvarez-Dardet, S. B., L. Lorence & J. Pérez-Padilla. 2020. Older adults and ICT adoption: Analysis of the use and attitudes toward computers in elderly Spanish people. *Computers in Human Behavior* 110, 106377. DOI: 10.1016/j.chb.2020.106377.
- Mondada, L. 2014. The local constitution of multimodal resources for social interaction. *Journal of Pragmatics* 65. 137–156. DOI: 10.1016/j.pragma.2014.04.004.
- Mondada, L. 2019a. Transcribing silent actions: A multimodal approach of sequence organization. *Social Interaction. Video-Based Studies of Human Sociality* 2(1). DOI: 10.7146/si.v2i1.113150.
- Mondada, L. 2019b. Contemporary issues in conversation analysis: Embodiment and materiality, multimodality and multisensoriality in social interaction. *Journal of Pragmatics* 145. 47–62. DOI: 10.1016/j.pragma.2019.01.016.
- Näslund, S. 2017. Age ascription as a resource and a source of resistance – An interactional study of health professionals’ castings of patients into the category ‘old.’ *Journal of Aging Studies* 41. 28–35. DOI: 10.1016/j.jaging.2017.03.001.
- Pirhonen, J., H. Ojala, K., Lumme-Sandt & I. Pietilä. 2016. “Old but not that old”: Finnish community-dwelling people aged 90+ negotiating their autonomy. *Ageing and Society* 36(8). 1625–1644. DOI: 10.1017/S0144686X15000525.
- Psathas, G. 1999. Studying the organization in action: Membership categorization and interaction analysis. *Human Studies* 22(2). 139–162.
- Rasmussen, G. 2013. That’s my story! Resisting disabling processes in a therapeutic activity. *Journal of Interactional Research in Communication Disorders* 4(2). 273–298.
- Rawls, A.W. (red.). 2019. *Harold Garfinkel, Parsons’ primer*. Berlin: Springer Nature. DOI: /10.1007/978-3-476-04815-8.
- Raymond, G. & J. Heritage. 2006. The epistemics of social relations: Owning grandchildren. *Language in Society* 35(5). 677–705. DOI: 10.1017/S0047404506060325.
- Róin, Á. 2014. Embodied ageing and categorisation work amongst retirees in the Faroe Islands. *Journal of Aging Studies* 31. 83–92. DOI: 10.1016/j.jaging.2014.09.001.
- Sacks, H.L. 1972. On the analyzability of stories by children. J.J. Gumperz & D. Hymes (red.), *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*, 325–345. New York: Rinehart & Winston.
- Sacks, H.L. 1989. Lecture Six: The M.I.R. membership categorization device. *Human Studies* 12(3). 271–281.

- Sacks, H.L. 1992. Lectures 1964–1965 an introduction/memoir, *Lectures on conversation* (1). *Introduction by Emanuel A. Schegloff*. G. Jefferson (red.). Cambridge: Blackwell.
- Sacks, H.L., E.A. Schegloff & G. Jefferson. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50(4). 696–735.
- Schegloff, E.A. 1968. Sequencing in conversational openings. *American Anthropologist* 70(6). 1075–1095.
- Schegloff, E.A. 2007a. *Sequence organization in interaction: A primer in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, E.A. 2007b. A tutorial on membership categorization. *Journal of Pragmatics* 39(3). 462–482. DOI: 10.1016/j.pragma.2006.07.007.
- Smith, R.J., R. Fitzgerald & W. Housley. 2020. *On Sacks: Methodology, materials, and inspirations*. London: Routledge.
- Stevanovic, M. 2021. Deontic authority and the maintenance of lay and expert identities during joint decision making: Balancing resistance and compliance. *Discourse Studies* 23(5). 670–689. DOI: 10.1177/14614456211016821.
- Stevanovic, M. & A. Peräkylä. 2012. Deontic authority in interaction: The right to announce, propose, and decide. *Research on Language & Social Interaction* 45(3). 297–321. DOI: 10.1080/08351813.2012.699260.
- Stevanovic, M. & J. Svennevig. 2015. Introduction: Epistemics and deontics in conversational directives. *Journal of Pragmatics* 78. 1–6. DOI: 10.1016/j.pragma.2015.01.008.
- Stokoe, E. 2012. Moving forward with membership categorization analysis: Methods for systematic analysis. *Discourse Studies* 14(3). 277–303.
- Streeck, J., C. Goodwin & C. LeBaron. 2011. *Embodied interaction: Language and body in the material world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Venkatesh, V. & F.D. Davis. 2000. A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management Science* 46(2). 186–204. DOI: /10.1287/mnsc.46.2.186.11926.
- Venkatesh, V., M.G. Morris, G.B. Davis & F.D. Davis 2003. User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly* 27(3). 425–478. DOI: 10.2307/30036540
- Wilkinson, R. 2019. A typical interaction: Conversation analysis and communicative impairments. *Research on Language and Social Interaction* 52(3). 281–299. DOI: 10.1080/083518113.2019.1631045.

- Woll, A. & T. Bratteteig, 2019. A trajectory for technology-supported elderly care work. *Computer Supported Cooperative Work (CSCW)* 28(1). 127–168. DOI: /10.1007/s10606-018-9340-2.
- Zimmerman, D.H. 1998. Identity, context and interaction. C. Antaki & S. Widdicombe (red.), *Identities in talk*. London: SAGE Publications.
- Zimmerman, D.H. 2008. Identity, context and interaction. C. Antaki & S. Widdicombe (red.), *Identities in talk*, 88–106. London: SAGE Publications Ltd. DOI: 10.4135/9781446216958.n6.

”Since I am Danish ...”: National identitet brugt til at skabe tilknytning til fænomenet ’hygge’ i vlogs på YouTube

ELISABETH MUTH ANDERSEN

Abstract

Denne artikel introducerer til Membership Categorization Analysis (MCA) og argumenterer for at MCA er en tilgang med stort potentiale til at undersøge identitet i interaktion som YouTube-videoer og kommentarer, en interaktionsform der involverer ret komplekse muligheder for at deltage. Som case bruges tre YouTube-videoer af danske vloggere som introducerer begrebet ’hygge’ for et potentielt globalt publikum. Ved at bruge MCA undersøges det hvordan vloggerne introducerer sig selv, herunder især hvilke medlemskategorier de anvender, og hvordan de hermed positionerer sig i forhold til emnet og publikum. Kommentarerne til videoerne inddrages ligeledes i analysen. Artiklen viser hvordan vloggere aktiverer medlemskategorien ’danser’ for at opnå en særstatus i forhold til emnet på YouTube-plattformen. Artiklen kortlægger ligeledes de måder hvorpå nationalitet dels specifikt aktiveres, dels knytter forskellige medlemskategorier og handlinger sammen. Endelig illustreres det hvordan måderne fænomenet ’hygge’ dels omtales af vloggerne, dels fanges og (bygges videre på) af publikum når disse kommenterer og derigennem viser forståelse for og tilknytning til fænomenet ’hygge’.

EMNEORD: membership categorization analysis; identitetskonstruktion; dansk nationalitet; vlogs; hygge

INTRODUKTION

Det er efterhånden udbredt inden for studier af kommunikation og sprog at man har et poststrukturalistisk syn på identitet som en social konstruktion, altså et ’arbejde’ vi udfører når vi interagerer med hinanden. Dette syn finder man fx i tilgange der undersøger selvfremstilling og identitetskonstruktion på nettet (Hougaard 2015, Klasttrup 2016), hvor Goffmans, Meyrowitz’ og Jenkins’ (Goffman 1959, Meyrowitz

1985, Jenkins 2008) begreber ofte anvendes. I disse og andre studier betones det at en deltager i en interaktion ikke har en fast identitet fra start til slut, men at identitet derimod er noget der aktivt skabes og forhandles mellem de deltagende.

Konversationsanalyse (CA) er en af de tilgange der de seneste årtier er blevet anvendt til at undersøge og vise hvordan identitet opnås i interaktion (Antaki & Widdicombe 1998, Deppermann 2013). Konversationsanalytiske studier med specifik interesse for identitet anvender i en del tilfælde tilgangen Membership Categorization Analysis (MCA), som bygger på Sacks' grundlæggende arbejde og begreber (Sacks 1972), ligesom konversationsanalyse gør (Schegloff 2007). MCA er særligt velegnet til at undersøge identitet i interaktion pga. sit fokus på de procedurer mennesker bruger til at forstå og tilskrive mening til andre mennesker og deres handlinger (Leudar m.fl. 2004).

MCA kan ikke bruges til at undersøge alle aspekter af identitet, heller ikke selvom perspektivet på identitet er afgrænset til at omhandle performative aspekter. Deppermann (2013) forklarer at MCA specifikt kan bruges til at undersøge de dele af performativ identitetsskabelse som handler om hvordan vi tilskriver og forhandler om medlemskab af grupper ved at bruge kategorier. Andre aspekter af identitetsskabelse som MCA ikke omfatter, omhandler positionering mere bredt, herunder hvordan positionering sker mere subtilt i interaktion end ved brug af kategorier, fx gennem sociale handlinger, herunder narrative identiteter skabt gennem historiefortællinger, og stil. MCA undersøger den del af identitetsarbejdet der angår kategoritilskrivning, og hvordan vi knytter egenskaber til disse kategorier. Denne tilknytning sker igennem de måder hvorpå vi vælger at beskrive bestemte slags handlinger som kendetegnende for bestemte kategorier. Det er meget centralt at MCA bruges til at undersøge autentisk interaktion. Kategoritilskrivning er nemlig til forhandling, produceres lokalt, designes som (dele af) sociale handlinger og er en del af vores ressourcer til at forhandle sociale normer.

MCA fokuserer i mindre grad på sekventiel organisering end CA gør, og har udover til analyse af autentisk samtale også været brugt til medieret skriftlig kommunikation som avisartikler (Eglin & Hester 2006) og medieret, delvist planlagt kommunikation som TV-udsendelser

(Raudaskoski 2011, Rautajoki 2012) og radio (Fitzgerald & Housley 2002). Derudover er der efterhånden eksempler på hvordan MCA kan bruges til at analysere materiale fra sociale medier, fx interaktion i internetfora (Andersen & Rathje 2019, Stommel & Koole 2010), Facebook (Andersen 2021) og YouTube (Pihlaja 2014, Sirola m.fl. 2019).

På sociale medier som YouTube og Facebook foregår interaktionen hyppigt asynkront, dvs. deltagelse er typisk ikke kendetegnet ved samtidighed. Deltagere har muligheder for at kombinere forskellige multimodale ressourcer når de kommunikerer på sociale medier. Ofte er interaktionen organiseret sådan at der er et opslag (som kan indeholde en video) som man kan kommentere på skriftligt og multimodalt. Dermed er den sekventielle organisering af interaktionen anderledes end i fx hverdagssamtaler, hvor deltagerne overværer produktionen af andre deltagers kommunikative bidrag (Andersen 2018). Det betyder at deltagere og analytikere ikke nødvendigvis har adgang til de mange situerede sense-making-praksisser, altså metoder til opnåelse af fælles forståelse som involverer at deltagere i hver taleturn viser forståelse for den foregående, og som gør at deltagere kan forklare sig, vise deres fortolkninger og i fællesskab opklare evt. forståelsesproblemer. Disse praksisser kan observeres og inddrages ved (videooptagelser af) social interaktion hvor deltagerne taler sammen.

Denne artikel er en introduktion til MCA på dansk. Artiklen argumenterer for at MCA er en tilgang med stort potentiale til at undersøge den sociale konstruktion af identitet i digital interaktion som YouTube og Facebook der er kendetegnet af ret komplekse muligheder for at deltage (Dynel 2014), som også beskrevet ovenfor. Som case bruges tre YouTube-videoer af danske vloggere som introducerer begrebet 'hygge' til et potentielt globalt publikum. Som videoerne også illustrerer, indgår 'hygge' i branding af Norden og særligt Danmark, hvilket fx kan ses i reklamer og på sociale medier. Ved at bruge MCA undersøges det hvordan vloggerne introducerer sig selv, herunder især hvilke identitetskategorier de anvender, og hvordan de hermed positionerer sig ift. emnet 'hygge' og publikum. Kommentarerne til videoerne ses som potentielle responser på videoerne og ikke blot kommentarer til dem (Benson 2015). Dvs. at interaktionen både kan være organiseret sådan at en kommentar responderer på en eller flere foregående kommentarer,

og sådan at en kommentar tydeligt forholder sig til og responderer på selve opslaget (Bou-Franch m.fl. 2012). Kommentarer inddrages derfor i analysen for at vise hvordan identitetskategorierne som vloggeren har introduceret i videoen, har konsekvenser for brugernes identitetskonstruktioner og de måder hvorpå de forholder sig til emnet 'hygge' i videoerne. Andre kilder og tilgange som vloggerne også henviser til, knytter 'hygge' til dansk kultur generelt (Breunig & Kallestrup 2020, Levisen 2012, Wiking 2016). Denne artikel viser hvordan vloggere på YouTube aktiverer medlemskategorien 'danser' til at opnå en særstatus i forhold til emnet. Artiklen analyserer hvordan nationalitet specifikt aktiveres, og hvordan fænomenet 'hygge' omtales. Dette har konsekvenser for hvordan publikum viser forståelse for og tilknytning til fænomenet 'hygge' når de kommenterer.

MEMBERSHIP CATEGORIZATION ANALYSIS

Membership Categorization Analysis (MCA) kan kaldes en metode (Stokoe 2010), men det er nærmere en tilgang til social interaktion, der er optaget af at beskrive de procedurer mennesker bruger til at forstå og tilskrive mening til andre mennesker og deres handlinger (Leudar m.fl. 2004), og derigennem kan tilgangen bruges til at forstå og beskrive kulturelle fænomener. Tilgangen har som konversationsanalysen sit historiske ophav hos Harvey Sacks (Sacks 1974, Schegloff 2007), og inden for feltet er der diskussioner om i hvor høj grad MCA er en selvstændig disciplin eller en del af CA (Stokoe 2012), hvilket viser sig i forskellige tilgange til i hvor høj grad MCA skal underlægges CA's metodologi og fokus på sekventiel organisering (Deppermann 2013). I modsætning til fx formel semantik (Leudar m.fl. 2004: 244) eller kognitiv antropologi, som MCA også sammenlignes med (Deppermann 2013: 66), se også Levisens (2012) undersøgelser af bl.a. 'hygge' fra et lignende perspektiv), fokuserer MCA nemlig på både hvordan mennesker anvender og forhandler bestemte beskrivelser og kategorier om mennesker, inkl. dem selv, og deres handlinger lokalt og situeret. En vigtig pointe er at dette kategoriseringsarbejde ofte bruges til at opnå noget udover det at beskrive og kategorisere (Leudar m.fl. 2004). Psathas (1999: 144) fremhæver således hvordan medlemskategorisering er relateret til forhandling af deltageres kompetencer, motiver, forpligtelser, rettigheder

m.m. Kort sagt kan MCA bruges til at vise hvordan deltagere i praksis og igennem medlemskategoriseringsarbejde forholder sig til moral og sociale normer.

Sacks' interesse i kategorisering er i høj grad forbundet med hvordan social viden er knyttet til brugen af kategorier, og hvordan vi som deltagere i interaktion derfor kan uddrage inferenser af dem (Deppermann 2013: 66, Schegloff 2007: 469). Dette betegner Sacks som at kategorier er rige på inferenser (*inference rich*; Sacks 1989: 272). For at beskrive hvordan dette virker og bruges i social interaktion, introducerede Sacks et helt begrebsapparat som andre har bygget videre på og anvendt, se fx Fitzgerald & Housley (2015). Schegloff (2007) og Stokoe (2012) præsenterer deres bud på et overblik over begrebsapparatet som følgende gennemgang også bygger på.

Membership categories, herefter 'medlemskategori', refererer til kategorier, der bruges til at tale om mennesker. Kategorier der kunne være oplagte i relation til emnet for denne artikel, er 'vlogger', 'dansker', 'nordmand', 'hyggeonkel', 'hyggefætter', 'hyggetrold' osv. Det interessante er imidlertid ikke i sig selv at vi anvender kategorier, men hvilke kategorier vi bruger, og hvad de bruges til.

Sacks (fx Sacks 1989) peger på at medlemskategorier forbindes med hinanden på forskellige måder i forskellige sammenhænge i såkaldte kollektioner (Schegloff 2007: 467). En kollektion er i denne sammenhæng en samling af medlemskategorier med nogle fælles egenskaber som kan siges at tilhøre samme 'overkategori' eller klasse (Sacks 1989: 271). Kategorien en 'vlogger' kunne fx i nogle sammenhænge indgå i en kollektion med et 'publikum' eller 'følgere', og de to kategorier kan dermed udgøre et slags relationspar, se fx beskrivelsen af *standardized relational pairs* i (Stokoe 2012: 281) hvor 'lærer' og 'elev' fremhæves som et andet eksempel. I andre sammenhænge kunne en 'vlogger' indgå i en anden type af kollektion, fx sammen med medlemskategorier som 'sømand', 'lærer', 'kassedame' osv. og have 'beskæftigelse' som fællesbetegnelse. Medlemskategorier kan altså blive del af forskellige kollektioner afhængigt af hvordan de bliver brugt, herunder hvilke andre kategorier de knyttes til. Eksemplet med kategorien 'vlogger' viser at der findes forskellige typer af kollektioner: Nogle er relationspar af medlemskategorier, og nogle kollektioner kan indeholde et mere eller

mindre ubegrænset antal af kategorier og kan altså udvides. Det gælder fx kategorier tilhørende kollektionen 'beskæftigelse'.

Kategorier kan også organiseres på en anden måde. Det gælder kategorier der refererer til alder hvor kategorierne organiseres hierarkisk, fx ift. viden, rettigheder og forpligtelser m.m. (se fx Andersen og Rathje 2019). Kollektioner af medlemskategorier der er blevet konventionaliseret, kaldes for *membership categorization devices* (forkortet MCD og omtales i det følgende som 'device') (se fx Schegloff 2007: 466; Stokoe 2012: 281). Eksempler på devices er køn og alder. I den følgende analyse vises det at nationalitet er et blandt flere devices der kan bruges til at skabe forskellige slags kollektioner, fx organiseret i par – 'dansker' vs. 'udlænding', i en kollektion med mange kategorier ('dansker', 'russer', 'amerikaner' osv.), og i en mere hierarkisk organiseret kollektion hvor nationalitet gradbøjes og også knyttes til noget følelsesmæssigt frem for udelukkende ophav og jura, fx 'Dane at heart'.

Ifølge Sacks kan vi skabe disse forskellige relationer mellem kategorier og handlinger fordi vi bruger en række applikationsregler når vi kommunikerer. Disse regler sørger for at vi knytter kategorier fra et device til personer eller grupper af mennesker, altså at vi forstår at bestemte sociale kategorier bruges til at tale om bestemte mennesker i specifikke kontekster. Den første regel kaldes økonomireglen (*economy rule*). Den siger at det i princippet er nok at anvende en enkelt kategori-betegnelse når man refererer til en person eller en gruppe af mennesker (Schegloff 2007: 471). Den anden regel kaldes konsistensreglen (*consistency rule*). Denne regel siger at hvis en medlemskategori fra et device er brugt til at referere til en person eller gruppe, så kan samme kategori eller andre kategorier fra samme device bruges til at referere til andre personer eller grupper i samme forbindelse (Schegloff 2007: 471). Når vi fx hører forskellige personer omtalt med forskellige kategorier i den samme kontekst, så forstår vi dem som relaterede til hinanden, hvis muligt. Dette kaldes for *hearer's maxim* (Schegloff 2007: 471). Det mest hyppigt brugte eksempel på det er fra Sacks. Eksemplet lyder: "The baby cried, the mommy picked it up" (Sacks 1972), hvor vi infererer at moren må være moren til babyen, selvom det ikke siges. Det vil sige at vi infererer at de tilhører samme kollektion, nemlig kollektionen der er konventionaliseret til devicet 'familie'. Det er ikke altid muligt at

høre to kategorier brugt til at tale om forskellige deltagere i en situation som tilhørende samme kollektion. I det tænkte eksempel "Den 97-årige græd ustoppeligt, moren forsøgte at trøste ham" er det svært at læse de anvendte kategorier "den 97-årige" og "moren" som tilhørende den samme kollektion.

For Sacks og andre efter ham er det vigtige hvordan social viden anvendes og aktiveres, fx gennem inferenser og måder hvorpå kategorier af mennesker, attributter og handlinger knyttes sammen når kategorier anvendes i konkrete kontekster. Nogle typer af handlinger antages fx i en kultur at karakterisere en bestemt medlemskategori. Dette kaldes for kategori-bundne aktiviteter (se fx Stokoe 2012: 281), fx græder babyer ofte. Sacks har faktisk tilføjet en såkaldt maksime (*viewer's maxim*) der beskriver at når vi ser nogen udføre en handling, og handlingen kan ses som knyttet til en kategori fra en kollektion, og hvis personen der udfører handlingen, kan ses som medlem af den kategori, så opfatter vi handlingen som kategori-bunden. Dette princip for hvordan vi *opfatter* mennesker der udfører handlinger, har konsekvenser for hvordan vi også *beskriver* og *karakteriserer* begivenheder og deltagerne i dem (Schegloff 2007: 472). Kategori-bundne aktiviteter er således en term der bruges om det at bestemte handlinger fremstilles eller kan udledes som værende nogle der udføres af medlemmer af en bestemt kategori. Mere overordnet taler man om kategori-bundne prædikater som dækker karakteristika som forbindes med en bestemt kategori. Clifton (2009: 3), citeret i Stokoe (2012 :290), giver som eksempler på prædikater: forventelige træk, karakteristika, adfærd og sindstilstande. Nordmænd holder ferier i deres hytter på fjeldet, en hyggeonkel er lidt utjekket, men vil altid lege med familiens børn til selskaber, og vloggere taler meget om sig selv. Dette kan minde om fordomme eller stereotyper og er det også i fremstillingen her, og for at undgå at teoretisere på baggrund af fordomme undersøger man med MCA også hvordan medlemskategorier forbindes med handlinger i specifikke aktiviteter, og hvad dette 'kategoriseringsarbejde' bruges til.

DATA

Data til denne artikel er tre YouTube-videoer med tilhørende kommentarer. Videoerne kan gennemræssigt klassificeres som vlogs, som er en

slags videoblog hvor hverdagssituationer dokumenteres med video og offentliggøres af de selv samme ’almindelige brugere’ (Simonsen 2013: 69).

Videoerne er lavet af tre danske ’vloggere’ som kommunikerer på engelsk til et potentielt globalt publikum. Som det ses af nedenstående oversigt, har de tre vloggere et varierende antal abonnenter eller ’følgere’. Videoerne er udgivet i hhv. 2016, 2018 og 2020, og derfor må det antages at fænomenet ’hygge’ har været og fortsat vurderes at være aktuelt af de pågældende vloggere. Af tallene kan man ligeledes se at der ikke er en simpel sammenhæng mellem antallet af følgere, visninger og kommentarer i relation til de pågældende videoer.

TABEL 1. OVERSIGT OVER DE TRE VIDEOER MED TILHØRENDE KOMMENTARER. DE ANGIVNE TAL ER FRA DATOEN FOR INDSAMLINGEN D. 14. JULI 2021.

Videoens titel	Udgivelsesdato	Antal visninger	Antal likes/dislikes	Antal kommentarer	Vlogger	Antal abonnenter
This Word Will Change Your Life ☀ Explaining HYGGE With a Copenhagen Vlog	20. januar 2020	73.796	2824/34	137	SISSEL	756.000
5 ways to more HYGGE A happy life the Danish way	1. april 2018	249.940	7429/111	233	Use Less	202.000
On a quest for 'Hygge' Exploring My Danish Home	24. november 2016	120.288	2477/81	231	Helene Jeppesen	19.500

Ofte er interaktionen på sociale medier som Facebook og YouTube organiseret sådan at der er et opslag (som altid indeholder en video på YouTube som er en videodelingsplatform) som man kan kommentere på skriftligt og multimodalt ved at anvende emojis, gif’s m.m. Inden for multimodal analyse omtales YouTube-videoer som ’prompter’ og kommentarer som ’responsen’ (Adami 2014).

Den sekventielle organisering af interaktionen og ressourcerne brugerne anvender, er anderledes end i samtaler. Dynel (2014) sammenligner YouTube-interaktion med TV og forklarer at mulighederne for at deltage i YouTube-interaktion er anderledes og mere kompleks end i TV. Der er nemlig ifølge Dynel (2014) tre kommunikationslag: 1) del-

tagerne i videoen (herunder hvordan evt. publikum anerkendes gennem direkte henvendelser, blik m.m.), 2) afsendelse og modtagelse af videoen på YouTube, som også kan involvere redigering og deling af videoen, og 3) deltagelse i kommentarsporet til videoen. Hvert af disse lag omfatter forskellige deltagelsesmuligheder og dermed også forskellige diskursive og situerede identiteter (Zimmerman 1998). Som eksempler på dette kan YouTube-konto-ejeren indtage en situeret identitet som 'vlogger' igennem sine handlinger og måder at forholde sig til sig selv, kameraet, publikum mv. i videoen (Simonsen 2013), men samme person vil samtidig indtage forskellige diskursive identiteter, fx som nuværende taler, hvis der er andre deltagere på videoen, som lytter, overhører osv. I de andre kommunikative lag vil andre situerede og diskursive identiteter være mulige og kunne konstrueres ved at anvende andre ressourcer. Disse aspekter af identitetskonstruktion går således ud over de aspekter som MCA fokuserer på. Som vi skal se, kan medlemskategorier der introduceres sprogligt og gøres relevante ift. emnet for videoen, bruges til at aktivere nogle bestemte kategorier som relevante (især nogle der knytter sig til national identitet), skabe og forhandle tilknytning til emnet og skabe sammenhænge mellem de kommunikative lag.

Fordi kommunikationssituationen og mulighederne for deltagelse er som beskrevet, kan vloggeren ikke vide hvem der kommer til at se videoen hvis den deles offentligt på YouTube, og derfor kan man tale om at vloggeren må gå ud fra et forestillet publikum (Marwick & Boyd 2011) og igennem sine handlinger 'designer' sit publikum (Frobenius 2014). Publikum 'designes' i den forstand at vloggeren taler til, taler om og indbygger antagelser om sit publikum og deres viden og en allerede eksisterende relation i vloggen.

I analysen fokuserer jeg på brugen af medlemskategorier i identitetsarbejdet som vloggerne og brugerne udfører når de kommunikerer. Selvom der bruges andre ressourcer, såsom blikretning, direkte henvendelser m.m. til at forhandle identitet og relationer på platformen og særligt i videoerne (Frobenius 2014), inddrages disse ikke i denne artikel, og derfor er videodataene heller ikke transskriberet ud fra CA-konventioner (Jefferson 2004). Med undtagelse af de tre vloggere omtales brugerne med forkortelser fremfor brugernavne, og de skriftlige kommentarer fremgår som de er skrevet, dvs. med evt. stave- og trykfejl m.m.

Data er offentligt tilgængeligt og vurderes ikke at være af personfølsom karakter (Staksrud m.fl. 2019).

NATIONALITET INTRODUCERET I VIDEOTITLEN

De tre danske vloggere der kommunikerer på engelsk om 'hygge' i hver deres YouTube-video, nævner alle 'hygge' i videotitlen, som nok er det første potentielle seere af videoen møder sammen med et billede fra videoen. Jeg indleder derfor med at påpege hvilke medlemskategorier der introduceres og impliceres allerede her, og hvordan de knyttes til fænomenet 'hygge'.

SISSELS titel lyder "This Word Will Change Your Life ☀ Explaining HYGGE With a Copenhagen Vlog". SISSEL identificerer sig implicit som 'københavn' og dermed også som 'danser' ved at kategorisere sin blog ift. sted. Om sin egen rolle, indholdet i videoen og de forventninger modtagerne kan have til den, skriver hun at hun vil forklare fænomenet 'hygge', og dermed positionerer hun sig som en der har den fornødne viden til det. Idet hun har gjort sted (og dermed nationalitet) relevant som den eneste mulige forklaring på hvorfor SISSEL skulle være den rette til at forklare publikum om det valgte emne, kan publikum forstå det sådan at de to ting er relaterede, jf. økonomireglen. Samtidig kommunikerer dette en antagelse om publikummet, nemlig at de mangler viden om 'hygge', og SISSEL lover endda at denne viden vil være livsændrende. Det vil altså sige at SISSEL bruger medlemskategorien 'københavn' til at identificere sig selv og til at påberåbe sig særlige rettigheder til og viden om fænomenet 'hygge'. Samtidig positionerer hun sit publikum som 'ikke-københavnere' (og 'ikke-dansker', hvilket også implicit antages gennem brug af engelsk i video og tekst) og uvidende om emnet. Endelig påstår hun at den viden hun leverer om 'hygge', vil have implikationer for praksis, altså hvordan man lever sit liv. Det er også værd at bemærke at SISSEL omtaler 'hygge' som et sprogligt udtryk, og at det er selve betydningen af ordet der har potentiale for publikum.

Use Less skriver i titlen til sin video: "5 ways to more HYGGE | A happy life the Danish way". Som i SISSELS overskrift bruger Use Less også dansk nationalitet til at identificere sig. I dette tilfælde er det ved at påstå at hun repræsenterer en dansk måde at leve sit liv, dvs. at hun her

knytter nogle bestemte praksisser (som kan forventes at blive udfoldet i videoen) til medlemskategorien 'dansker', jf. begrebet kategori-bundne aktiviteter beskrevet ovenfor. Genremæssigt angiver Use Less at videoen indeholder en liste med 5 måder at praktisere hygge på, og den kan dermed forventes at ligne såkaldte 'how to'-videoer (Mogoş & Trofin 2015). Videoens indhold kan altså opfattes som tips til publikum der er interesseret i at ændre eller optimere deres livsstil ud fra Use Less' livsfilosofi. Der indikeres dermed en forståelse af at Use Less kan fungere som en slags guide eller lærer for publikum, en situeret identitet (Zimmerman 1998) der kan udledes ud fra at Use Less præsenterer forslag til hvad publikum kan gøre. Use Less kommunikerer også at interessen i fænomenet 'hygge' er relateret til livsstil som antages at kunne ændres ved at udføre bestemte handlinger, hvorimod der hos SISSEL var et større fokus på ordet 'hygge' og SISSELS fysiske placering i Danmark og mere specifikt i København, og på at SISSEL var nøglen til at brugerne kunne få adgang til dette.

Også Helene Jeppesen identificerer sig ved at bruge nationalitet i titlen "On a Quest for 'Hygge' | Exploring My Danish Home". Her gøres nationalitet som device relevant ved at hun klassificerer sit hjem som dansk, hvilket enten kan forstås sådan at hun dermed implicerer at hun bor i Danmark, og at hjemmet dermed er dansk, eller at hun angiver at hendes måde at indrette sit hjem på er kendetegnet ved at være 'dansk', altså en slags kategoribundet praksis forbundet både til objekter i hjemmet og til måden disse objekter inviterer til og muliggør bestemte praksisser. Helene Jeppesen siger at fænomenet 'hygge' skal undersøges ved at bruge sit hjem som eksempel, og dermed knyttes 'hygge' tydeligt til hjemmet og til dansk nationalitet. Publikum inviteres med i udforskningen (jf. ordvalget "Quest" og "Exploring") og altså implicit til at lære noget om fænomenet. De inviteres samtidig med til at vurdere Helene Jeppesens hjem ift. hvad de måtte vide og mene.

For alle tre videotitler gælder det således at nationalitet som device introduceres og dermed knyttes til hygge som her præsenteres som emne. I alle tre tilfælde gøres det ved at tillægge 'dansk' eller 'københavnsk' som en kvalitet ved noget der har relation til vloggeren, nemlig enten selve vloggen (SISSEL), en måde at leve sit liv (Use Less), og vloggerens hjem (Helene Jeppesen). Dette gør at vi kan slutte os til at vloggeren

tilhører medlemskategorien 'dansker'. Jævnfør økonomireglen som siger at det er nok at anvende en enkelt medlemskategori til at referere til nogen, er det bemærkelsesværdigt at det er dansk nationalitet som bruges til at selvkategorisere vloggerne i titlerne. De tre videoer præsenterer forskellige aspekter af 'hygge', som dog alle sammen knyttes til dansk nationalitet, nemlig at én vlogger har viden om hygge som ord (SISSEL), én udtaler sig om aktiviteter som har relevans for hygge (Use Less), og én knytter 'hygge' til indretning. Det er således forskellige prædikater der præsenteres af de tre i relation til hygge, men de knyttes alle til kategorien 'dansker' som de har selvkategoriseret sig som.

VLOGGERNES IDENTITETSARBEJDE I VIDEOEN OG TILHØRENDE TEKST

Som forrige afsnit viste, bruger alle tre vloggere deres nationale identitet som device til at skabe en særstatus ift. fænomenet 'hygge', som deres videoer handler om. Dette ses også i den uddybende tekst samt velkomsten i videoen, og her bliver relationen mellem vloggeren og publikum udfoldet, fx igennem direkte henvendelser m.m. SISSEL bruger fx en strategi hvor hun kobler den antagede eller oplevede nærhed mellem hende og publikum (Raun 2018) til fysisk nærhed. Det sker i den tilhørende tekst "Hello Friends and welcome back to Denmark! Have you ever heard the term Hygge before? Well, get ready to elevate your life completely with this amazing Danish term! Enjoy", og også i videoen hvor hun indleder med "Good morning guys and welcome to Denmark once again". Hun indikerer således at hendes video kan give publikum adgang til Danmark.

Videoen beskriver og italesætter 'hygge' ved at publikum kan følge SISSEL i løbet af en dag i København hvor hun løbende reflekterer over fænomener som vejret, indretning og sociale aktiviteter i relation til 'hygge'. I videoen foreslår hun at det er en måde at repræsentere det vigtige ved 'hygge': "So let me just take you guys throughout my day and try to capture the essence of Danish 'hygge'". Dermed kommunikerer hun at 'hygge' kan omfatte forskellige objekter, aktiviteter, omgivelser, stemninger og fornemmelser, og hun foreslår at en metode til at indfange essensen af hygge er at opholde sig fysisk i Danmark. Faktisk specificeres fænomenet til at dække "Danish 'hygge'". Her tydeliggøres

det at den slags praksis som SISSEL præsenterer, og som hun kalder for 'hygge', er kategoribundet, her bundet til kategorien 'dansker'. Idet SISSEL allerede har gjort det relevant at publikum slutter sig til at SISSEL kan kategoriseres som 'dansker' ved at hun refererer til sin video som en "Copenhagen vlog", sørger SISSEL gennem anvendelsen af termen "Danish 'hygge'" for at legitimere at hun indtager en position hvor hun forklarer publikum om fænomenet (jf. "Explaining" i overskriften). Det at hun kan forstås som medlem af kategorien 'dansker', giver hende dermed særlig viden om og rettigheder til at udtale sig om og nærmere bestemt tilbyde publikum ny viden. Vlogger–publikum–relationen kan ses som en slags standardiseret relationspar som her involverer at SISSEL påtager sig rollen som én der skal levere både ny viden og en oplevelse til publikum. Dette relationspar kan ses som en variant af et device, nemlig et device der består af en performer og et publikum, og som man kan finde mange andre variationer af, se Schegloff (2007: 468). Publikum positioneres i denne sammenhæng som nogen der kan lære noget til gavn for dem selv ("get ready to elevate your life completely"), og samtidig som netop et publikum der ser en video for at blive underholdt, hvilket fx viser sig i udsagnene "Let me take you guys throughout my day" og "Enjoy". Dette positioneringsarbejde hvor vloggerne udfører forskellige slags handlinger og strukturerer videoerne på forskellige måder, forudser også forskellige situerede identiteter for deres publikum. Dette viser hvordan identitetskonstruktion går ud over hvad man kan vise i en analyse af medlemskategorisering, som også påpeget af Deppermann (2013).

Use Less bruger i sin video publikum til at forklare hvorfor netop hun laver en video om fænomenet 'hygge'. Her fortæller hun at det tilsyneladende er følgere der har påpeget at fænomenet 'hygge' er knyttet til dansk nationalitet og også de værdier og emner som kendetegner Use Less' vlogs, fx minimalisme og velvære: "Especially, since I am Danish, I live in Denmark in a small city just above the German border and hygge is a Danish word for wellbeing so you all kind of have been wanting me to dig into that expression for a while". Her nævner Use Less eksplicit at hun er dansker idet hun bruger en medlemskategori, "Danish", der er knyttet til devicet nationalitet som hun også knytter en anden medlemskategori til ("Germany"). Dermed fremstilles devicet

nationalitet som en kollektion af forskellige nationaliteter hvor 'danske' og 'tyske' er to eksempler, og hvor Use Less bruger netop disse to til at selvkategoriisere sig. Hun gør det dermed relevant at publikum forstår devicet nationalitet og de specifikke kategorier nævnt som dem der er passende (jf. økonomireglen) til at beskrive personerne i den pågældende kontekst, og at kategorier fra samme kollektion (her nationalitet) kan bruges til at kategoriisere andre (jf. konsistensreglen). Hun gør en skelnen mellem dansk og tysk nationalitet relevant ved at fortælle hvor hun er bosiddende (i Danmark, tæt på den tyske grænse). Netop herefter forklarer hun at 'hygge' er et dansk ord, og hvad det betyder. Ved at påpege at det sproglige udtryk er knyttet til dansk nationalitet, som i konteksten er sat i kontrast til tysk nationalitet (og dermed alle andre kategorier der tilhører devicet nationalitet), konstrueres hygge som bundet til dansk nationalitet som Use Less har angivet hun har. Idet Use Less kobler disse informationer sammen med publikums ønske om at netop hun skal lave en video om 'hygge', viser hun at medlemmer af publikum tilsyneladende allerede har set koblingen mellem 'hygge' og hendes medlemskab af kategorien 'danske' (jf. Sacks' 'viewer's maxim', Schegloff 2007).

Også i videoteksten anvender Use Less medlemskategorier til at beskrive sig selv og gøre rede for hvorfor hun er berettiget til at udtale sig om 'hygge'. Hun skriver: "Being a small town girl from Denmark - one of the happiest countries in the world - I thought I wanted to share my 5 favourite ways of living a balanced, down-to-earth lifestyle filled with HYGGE. How do you experience hygge? Let me know down below!". Her (re-)introduces nogle andre medlemskategorier som kan knyttes til andre kollektioner og devices end nationalitet: Use Less omtaler nemlig sig selv som en "small town girl from Denmark", og dermed aktiverer hun køn og alder og sammenhænge mellem typen af samfund man er en del af, og typen af menneske man er, som devices der kan sættes i relation til 'hygge'. Flere kommentarer, skal vi se, tager fat i netop dette.

Helene Jeppesen udfolder sin forståelse af sammenhængen mellem 'hygge' og sin danske nationalitet i starten af sin video hvor hun fx siger "I am a Dane and I 'hygge' every single day. I don't think I would be able to live without 'hygge' so to me 'hygge' is such a big part of my life

and it seems kind of incredible to me that – sorry – that some countries, some people, do not know what ‘hygge’ is”. Her gøres det at ‘hygge’ til en kategoribunden aktivitet som er et centralt element i medlemskategorisering. Det at være dansker knyttes til at hygge dagligt og til noget der endda opleves som næsten livsnødvendigt. Hun taler ikke direkte til eller om publikum. I stedet sættes den danske nationalitet op imod andre nationaliteter med ”some countries, some people”, som altså ikke udpeger specifikke nationaliteter, men etablerer den reciproke kategori ’ikke-dansker’ og viser hvordan ’nationalitet’ er et afgørende device som bruges til at udpege danskere som nogen med særstatus ift. fænomenet ’hygge’. Helene Jeppesen udpeger således en forskel imellem den viden og de praksisser danskere har om ’hygge’, og så den manglende viden medlemmer af nogle andre nationaliteter kan have. Dette kan omfatte medlemmer af publikum (som måske er dem hun undskylder til i forbifarten, men Helene Jeppesen kigger ned, og der er også en kat til stede i lejligheden, som hun muligvis kommunikerer med).

Mange videoer om ’hygge’ på YouTube inddrager, enten eksplicit eller implicit, bogen ”The little book of hygge: The Danish way to live well” af Meik Wiking (2016), og denne bog kan være en ressource vloggerne bruger til at påpege sammenhængen mellem ’hygge’ og nationalitet. Helene Jeppesen gør det ved at gennemgå en liste fra bogen med 10 ting der ofte findes i danske hjem, og sammenligne elementerne på listen med hvordan hun selv bor. Som en måde at retfærdiggøre dette og forberede publikum på hvordan de skal forstå denne sammenligning og gennemgang, siger hun ”My apartment is pretty much – very much – Danish if you can say that. I am a pure Dane and let’s see if what Meik Wiking believes is ‘hygge’ is actually to be found in my apartment”. Her forholder Helene Jeppesen sig til kategorien ’dansker’ som noget der potentielt ikke er et enten-eller, men nærmere et gradsspørgsmål, dvs. at hun her introducerer nationalitet om et device der er hierarkisk organiseret (se også Shrikant; 2018 der analyserer eksempler hvor kategorier der involverer race, organiseres hierarkisk). Hun selv kategoriserer sig som ”pure Dane”, den kategori der kan forstås som liggende øverst i hierarkiet, og dermed som den rigtige kandidat til at teste om bogens pointer holder. Hun (gen)bruger også ideen om at man kan knytte indretning sammen med den natio-

nale kategori 'danser' idet hun betegner sit eget hjem som dansk, dog modificeret med en tvivl om det giver mening at sige sådan. Og også i denne klassificering af hjemmet ift. national identitet ser vi at hun behandler det som et gradsspørgsmål hvor hun placerer sit eget hjem som et der i høj grad er 'dansk'.

Det viser sig således at de tre vloggere knytter dansk nationalitet til 'hygge' på ret forskellige måder: SISSEL knyttede sin nationalitet til sin stedlige placering i København og brugte dette til at tilbyde brugerne adgang til fænomenet 'hygge' gennem videoen. SISSEL omtalte også 'hygge' som et ord, altså som et sprogligt udtryk, og hun pegede på at videoen kan bidrage til at publikum får kendskab til ordets betydning. Use Less havde fokus på 'hygge' som praksis og brugte sin danske nationalitet som forklaring på valget af emne som gav hende særlige rettigheder, en forståelse der endda blev tilskrevet publikum. Helene Jeppesen knyttede 'hygge' til hjemmet og identificerede sig selv og sit hjem som gode repræsentanter for danskhed, fx ved at selv kategorisere sig som "pure Dane". Mere specifikt viste analysen af medlemskategoriseringsarbejdet at device't 'nationalitet' blev bygget op på tre forskellige måder af de tre vloggere: SISSEL anvendte et standardiseret relationelt par idet hun kobledes sin vlogger-identitet med sin nationalitet som dansker og præsenterede publikum som ikke-danskere. Hos Use Less blev kollektionen nationalitet præsenteret som en række forskellige nationaliteter. Helene Jeppesen organiserede derimod nationalitet som et hierarki. I alle tre tilfælde bidrog det valgte device til at påpege at vloggeren havde en særlig tilknytning til 'hygge' som gjorde hende til en oplagt kandidat til at udtale sig om emnet på den valgte måde.

YOUTUBE-BRUGERNES RESPONSER

MCA-studier af journalisters måder at introducere gæster på i TV-programmer (Rautajoki, 2012) og radio (Hester & Fitzgerald 1999) har vist at medlemskategorisering som bruges når gæster og lyttere introduceres, har konsekvenser for resten af indslaget, og at medlemskategorisering kan bidrage til at holde gæster moralsk ansvarlige ift. en sag der er til diskussion. Som påpeget tidligere indeholder YouTube-plattformen muligheden for at brugere kan kommentere og dermed udtrykke deres forståelse af (dele af) videoerne, herunder de kategorier og forståelser

af emnet og evt. invitationer til respons som vloggeren har aktiveret. Den slags udvisninger af forståelse er svære at få adgang til i relation til TV-kigning og radio-lytning, hvorfor YouTube-data giver forskningen nogle nye muligheder (men se Raudaskoski 2011 om TV-kigning). Pihlaja (2014) påpeger i sin undersøgelse af anvendelser og forhandlinger af medlemskategorien 'kristen' i videoer på YouTube at YouTube-brugere kan have mange forskellige kulturelle baggrunde, og at det kan betyde at der også er forskellige opfattelser af hvad medlemskab af forskellige kategorier implicerer, fx hvilke attributter og handlinger der knyttes til dem. I denne undersøgelse er det præcis sådan en forståelse brugerne orienterer sig imod, når de bruger nationalitet som en ressource til at tilskrive rettigheder og adgang til viden og erfaringer med emnet 'hygge', nemlig den at medlemmer af forskellige nationaliteter har forskellige erfaringer med at praktisere 'hygge', og at de har forskellige rettigheder til at udtale sig om 'hygge' som fænomen. Men præcis hvilke erfaringer og rettigheder der knyttes til nationalitet, modificeres og forhandles i kommentarerne, hvilket vi skal se nogle eksempler på.

Som det fremgik af tabel 1, er der langt over 100 kommentarer til hver video. I det følgende udpeges og analyseres derfor nogle kommentarer der forholder sig til de kategorier vloggerne har introduceret. Særligt er der fokus på devicet nationalitet samt det situerede relationspar vlogger–følger/publikum. Eksemplerne illustrerer tendenser, men der er også kategoriseringsarbejde i data der ikke berøres her.

Forhandlinger af sammenhænge mellem 'hygge' og dansk nationalitet

Et gennemgående træk ved mange kommentarer til alle tre videoer er at de fleste skriver på engelsk, og at mange identificerer sig ved at aktivere devicet nationalitet. At nationalitet er en medlemskategori af særlig relevans, ses fx i kommentaren til SISSELS video fra brugeren RS: "Hvem her er ellers danskere haha?". Ved at efterspørge andre danskere udpeger RS kategorien 'danser' som noget der har særlig relevans, og som noget som i hvert fald SISSEL har identificeret sig som. Brugeren skriver på dansk, og derigennem kan det infereres at brugeren nok er dansker. Der er en orientering imod at det at 'hygge' er en kategoribunden aktivitet som også medfører særlige oplevelser, erfaringer og følelsesmæssige tilstande, og/eller at det er sådan SISSEL

har behandlet det i videoen. Disse sammenhænge udtrykker brugeren II i sin kommentar: "Im Danish and literally when you feel hygge it makes you so glad and I'm just like the feeling it's so great and the music she had in the intro was very hygge 💕💕". Her selv kategoriserer II sig som dansker og knytter denne medlemskategori sammen med 'hygge' som en genkommende og genkendelig følelse. II oplever altså 'hygge' på denne måde fordi hun er dansker. II forholder sig ligeledes til den situerede identitet som publikum som del af relationsparret vlogger-følger/publikum, og her kan vi forstå hendes kommentar sådan at hun i kraft af sit medlemskab af kategorien 'dansker' har særlige rettigheder og erfaringer der gør hende i stand og berettiget til at vurdere videoen ift. fænomenet 'hygge'. At vi kan forstå hendes kommentar sådan, kan forklares med økonomireglen, altså det at II alene foreslår sit medlemskab af kategorien 'dansker' som passende til at kategorisere hende i denne sammenhæng. En vigtig forklaring på hvorfor mange i kommentarerne (gen)anvender nationalitet som en måde at identificere sig på i det hele taget, er naturligvis at 'hygge' allerede er blevet knyttet til dansk nationalitet igennem SISSELS kategoriseringsarbejde.

I sin video etablerede SISSEL at hun som dansker der opholdt sig i Danmark, kunne introducere sine følgere til ordet 'hygge'. At kendskab til 'hygge' er knyttet til Danmark, orienterer brugeren EL sig imod i sin kommentar: "I'm currently living in Denmark so I know what Hygge is and i love IT 😍". Her anvender EL samme forståelse som SISSEL ved at påstå at hendes viden om 'hygge' hænger sammen med ("so ...") et ophold i Danmark. Derudover udtrykker hun en positiv holdning til fænomenet der også stemmer overens med SISSELS. SISSEL refererede i sin videotitel til 'hygge' som et ord. Flere der identificerer sig ved at bruge andre nationale identiteter end dansk, tager dette aspekt op og bruger skellen mellem indhold og udtryk og deres kendskab til 'deres eget' sprog og kultur til at indikere at de også har erfaringer med fænomenet selvom de ikke er danskere. De angiver at forskellen beror på det sproglige udtryk, hvilket fx JO udtrykker her: "We in the Netherlands have a word wich means the same: gezellig". JO identificerer sig som hollænder ved at angive at han/hun er en del af et 'vi' der bor i Holland, ligesom også SISSEL gjorde ift. sin identitet som dansker med sit "Wel-

come back to Denmark". JO stryger eventuelle kulturelle forskelle ved at foreslå at et hollandsk ord henviser til 'det samme' som det danske ord 'hygge', og han/hun påstår dermed at have forstået SISSELs introduktion og allerede at kende til og have erfaringer med det fænomen der er emnet for videoen. Det betyder også at man kan drage som følge af det JO skriver, at det eneste danske ved fænomenet er selve udtrykket, hvilket dermed kan forstås som en slags modifikation af vloggerens fremførelse af 'hygge' som noget særligt dansk.

En lignende forståelse udtrykkes af EA: "I think feelings of hygge is universal, but in Denmark and Sweden, they are smart enough to recognize the value of it, give it a name, and make it an important part of the culture". EA skelner således mellem 'hygge' som sprogligt udtryk ("name") og 'hygge' som følelse og 'hygge' som kulturelt fænomen. Med sin kommentar leverer EA en indirekte kritik – eller direkte ros – til danskere og svenskere som har anerkendt den kulturelle værdi af fænomenet. EA udpeger her to lande, refererer til landene som "they" og taler om landene som nogen der udfører handlinger. Dermed er det tydeligt at der tales om indbyggerne i de to lande, og at device nationalitet er gjort relevant. Jævnfør konsistensreglen er det oplagt at bruge kategorier fra samme device til at kategorisere andre deltagere i sammenhængen. I dette tilfælde viser EA ved at anvende "they" fremfor "we" at han/hun ikke er medlem af kategorien af svenskere og danskere som han/hun her har samlet under et, og som er beskrevet ud fra nogle fælles måder indbyggerne har knyttet 'hygge' til sig. Man kan dermed sige at det at have et ord for 'hygge' og dyrke 'hygge' som et kulturelt fænomen konstrueres som prædikater bundet til svenskere og danskere. EA implicerer ligeledes at han/hun såvel som alle andre mennesker, og ikke blot svenskere og danskere, kan have en tilknytning til 'hygge' igennem oplevelser som ikke er bundet til nationalitet. Herigennem henviser EA måske til hvordan 'hygge' er blevet kommercialiseret og brugt til at brande Norden og særligt Danmark, hvilket YouTube-videoerne her også er eksempler på.

En mere ekstrem forståelse af sammenhængen mellem 'hygge' som sprogligt udtryk og dansk nationalitet leveres af brugeren JP som stiller spørgsmålet: "Is it offensive or ignorant to use this word in our daily life if we are not Danish?". Her stiller JP tilsyneladende spørgsmålstegn ved

om et ord kan opfattes som et nationalt og/eller kulturelt fænomen, og om medlemmer der ikke tilhører det pågældende nationale eller kulturelle fællesskab, kan kritiseres for kulturel appropriation alene hvis de anvender ordet. Anvender man MCA-terminologien, kan man sige at JP her spørger om det at anvende ordet 'hygge' skal forstås som en handling bundet til medlemskategorien 'danser'. SISSEL er en af de få som svarer JP, hvilket kan signalere at kommentaren og den forståelse af sammenhængen mellem 'hygge' og nationalitet der foreslås, er potentielt problematisk. SISSEL svarer: "Not at all! Danes would be honored and proud 🍀" og afviser dermed, på vegne af alle danskere tilsyneladende, at ordet 'hygge' kun må ytres af medlemmer af en bestemt national eller kulturel gruppe.

Enkelte er mere humoristiske, måske nærmende sig til uhøflige, i deres analyse af sammenhængen mellem fænomenet 'hygge' og nationalitet som det blev introduceret af SISSEL. TC skriver: "In America, we have a word for this -- "ASLEEP". Seriously though, "HYGGE" must be a big reason that Denmark is the happiest country in the world.". Også TC bruger national identitet i sin kommentar, denne gang til at lave sjov, enten med 'hygge' som fænomen eller med den måde som SISSEL præsenterer det. Videoen starter nemlig en mørk morgen, og der indgår jazz-musik i et lavt tempo. Ved ironisk at foreslå at den amerikanske pendant til 'hygge' skulle være 'sove', som afviger fra SISSELS forklaringer, og ved at præsentere det som en joke ("Seriously though ...") viser han at han ikke kender til 'hygge' som et kulturelt fænomen. Dvs. han viser at han ikke har kategori-bundne rettigheder til at udtale sig om en dansk praksis, og at hans forståelse bygger på den præsentation som SISSEL, som har selv kategoriseret sig som dansker, har leveret, og som han indirekte og humoristisk ironiserer over. Joken følges dog op af en anerkendelse af selve fænomenet 'hygge' som knyttes sammen med lykke og dansk national identitet. TC formulerer sin anerkendelse af dansk 'hygge' som noget der bygger på en antagelse der regnes for at måtte være sand, og dermed indikerer TC igen at hans viden er begrænset og bygger på slutninger.

Andre devices der introduceres når 'hygge' fremstilles som en livsstil

Som nævnt ovenfor har Use Less fokus på hvordan man kan 'gøre hyg-

ge' i sin video, og faktisk inviteres YouTube-brugere i teksten til videoen til at skrive om deres erfaringer med 'hygge' i kommentarerne: "Being a small town girl from Denmark - one of the happiest countries in the world - I thought I wanted to share my 5 favourite ways of living a balanced, down-to-earth lifestyle filled with HYGGE. How do you experience hygge? Let me know down below!". I denne tekst som Use Less har skrevet i relation til videoen "5 ways to more HYGGE | A happy life the Danish way", bruger hun sin identitet som dansker som berettigelse til at lave en video om emnet idet hun beskriver det liv der repræsenteres, som 'dansk'. Her kan man forstå at aktiviteterne i videoen er bundet til 'danskhed' og dermed dansk nationalitet. Men Use Less selvkategoriserer sig også som en "small town girl". Denne beskrivelse klassificerer Use Less på flere forskellige måder og gør forskellige devices relevante, dvs. at vi kan genkende at der bruges kategorier der tilhører bestemte kollektioner, og at vi kan anvende applikationsregler der gør at de kan bruges til at kategorisere nogen, her Use Less. Ved at bruge medlemskategorien 'girl' aktiverer hun både deviceet køn og et device der handler om alder. Når hun bruger beskrivelsen 'small town', aktiverer hun et device der handler om kulturelle erfaringer og forventninger der knytter sig til hvilket slags samfund man er vokset op i, målt på størrelse, men med en masse implikationer (se også Housley & Smith 2011 om forhandlinger af betydninger af sted i relation til medlemskategorisering). Idet Use Less' video fokuserer på aktiviteter og erfaringer, og idet Use Less specifikt beder brugere om at angive deres erfaringer, løsnes båndet mellem national identitet og 'hygge'. Use Less angiver at hendes nationale identitet er hovedårsagen til hendes valg af 'hygge' som emne, men publikum positioneres som nogle der antages at have erfaringer med at udføre aktiviteter der kan kategoriseres som hygge. Dermed er 'hygge' ikke præsenteret som en aktivitet bundet til dansk nationalitet. Derimod er 'hygge' noget man kan vælge at gøre mere (eller mindre) af ligegyldigt om man tilhører medlemskategorien 'danser' eller ej.

Nogle få der kommenterer, tager tilsyneladende fat i selvkategorieringen som '(small town) girl'. CMJ skriver fx "I'm seventy-eight, and I'm "Hyggelig," dear lady. Big Smiles. CMJ Canada". Denne kommentar kan læses som en humoristisk påpegning af, leg med og måske kor-

reaktion af medlemskategorien 'girl' som Use Less kategoriserer sig selv som, og som også præsenteres som en del af kategoringsarbejdet der knyttes til hvorfor hun laver videoen om 'hygge'. CMJ tiltaler nemlig Use Less som en "lady", en dame, og identificerer hende altså som voksen, hvilket hun også er. Han identificerer sig selv som 78-årig og knytter (sin) alder til fænomenet 'hygge' ved at identificere sig som både 78-årig OG som "Hyggelig". 'Hyggelig' bruges således om en kvalitet ved en person, her en person der har identificeret sig som ældre ved at angive sin alder. Denne kontrast mellem at være en 'girl' og at være en 78-årig viser at det er devicet alder (og ikke køn, hvilket selvfølgelig også identificeres ved brug af kategorier som 'girl' og 'lady') og dets sammenhæng med fænomenet 'hygge' der udfordres af CMJ. Man behøver, ifølge CMJ, ikke være ung for at have erfaringer med 'hygge' – eller endda at 'være hyggelig'. CMJ identificerer sig også ift. nationalitet idet han underskriver sig som "CMJ Canada", men her bruges det ikke til at forhandle rettigheder til at udtale sig om fænomenet 'hygge'. Dog viser CMJ en vis grad af tilknytning til og viden om Danmark idet han anvender prædikatet 'hyggelig' til at beskrive sig selv. Det er et dansk ord som er bøjet korrekt i sammenhængen som et adjektiv. Måske inspireret af CMJ identificerer andre sig også ved at angive deres alder, fx RA: "I'm 64 and trying this lifestyle now". Her klassificeres det Use Less taler om, som en livsstil. RA følger dermed ideen om 'hygge' som handlinger som Use Less introducerede i video og tekst, men i mere generelle termer. Når 'hygge' beskrives som en livsstil som her, ses det også hvordan brugere kan vise tilknytning til fænomenet uden at tilhøre kategorien 'dansker'. I stedet bliver handlingen 'at hygge sig' og 'hygge' som en livsstil behandlet som noget man kan vælge til og fra ("trying") ligegyldigt hvor man er i livet. Her behandles det 'at hygge sig' som en handling eller et prædikat dækkende en hel livsstil altså ikke som værende bundet til kategorien 'dansker'. Interessant nok angiver RA ikke specifikke oplevelser med 'hygge', som Use Less ellers havde opfordret til. Det gælder også en del andre kommentarer som i stedet anerkender videoen som inspiration. Eksempler er LU: "Thank you, I love your inspiring videos. Ciao from Italy" og KC: "Love your channel! I have been a minimalist for some months now and this is truly an eye opener. Thank you! 🍀🥰👉Support from the Philippines! 🍀🥰👉P.H.". De

angiver begge deres nationalitet (som ikke er dansk), og de indikerer en lyst til at følge Use Less' anvisninger og filosofi, men de forpligter sig ikke til noget (se til sammenligning Morrow (2006) som i en analyse af et diskussionsforum om depression finder at deltagere der får råd, ofte takker for det, men aldrig forpligter sig til at følge dem).

'Hygge' som noget der er knyttet til livsstil og ikke national identitet, udtrykkes også i VB's kommentar: "I just discovered hygge last summer (late to the party, I know, LOL) and it really has made getting through our harsh winters (near the Canadian border - it JUST started getting above freezing during the day) easier". Her beskriver hun at fænomenet er relativt nyt for hende og noget hun altså 'opdagede', og hun beskriver at hun opfatter 'hygge' som en slags medicin eller copingstrategi overfor barske vintre nær Canada. Ved at nævne hvor VB befinder sig, selvkategoriserer hun sig som amerikaner, og dermed indikerer hun også en forståelse af at national identitet ikke er afgørende for at kunne 'gøre hygge', hvilket passer med oplægget fra Use Less.

Nogle af brugerne der deltager i kommentartråden til Use Less' video, angiver specifikke handlinger de udfører, som 'hygge'. Især kan CH's kommentar fremhæves idet den får hele 418 likes og 7 responser. CH skriver: "As an introvert, my hygge is a cup of tea and a good book with candles in a clean organized space". CH beskriver en bestemt slags situation der involverer en særlig indretning, objekter, lys og drikkelese, hvilket ofte også repræsenteres som visuelle og genkendelige tegn på en atmosfære der kendetegner 'hygge' i videoer, bøger mv. Dog beskriver CH disse træk ved omgivelserne som sin individuelle måde at opnå 'hygge'. Ydermere knytter hun denne måde at dyrke 'hygge' til sin personlighedstype som hun klassificerer som "introvert". Så her introduceres igen et andet device, personlighedstype, end nationalitet til at angive brugerens forståelse af og tilknytning til fænomenet 'hygge'. CH nævner "introvert" som medlemskategori til at forklare og blive knyttet til CH's specifikke måde at dyrke 'hygge' på, og hun udpeger nogle andre kvaliteter eller typer af situationer end dem Use Less valgte ud (de fem aktiviteter Use Less udpeger som måder at opnå mere hygge, involverer gåture med partneren og middage). Dermed er det en læsning at Use Less pr. implikatur placeres som en der ikke har identificeret sig som eller angivet aktiviteter der er bundet til kategorien 'introvert', og at

Use Less altså derfor implicit kan placeres i kategorien der ofte opfattes som modsætningen, nemlig 'ekstrovert'. Sådan en forståelse afvises i så fald implicit af Use Less som kommenterer kommentaren med "I love that too! <3". Use Less som tilhørende kategorien 'ekstrovert' afvises idet hun angiver også at holde af de aktiviteter som CH nævner og knytter til kategorien 'introvert'.

Gradbøjet nationalitet

I Helene Jeppesens video brugte hun en sammenligning mellem sit eget hjem og nogle træk ved typiske danske hjem som blev udpeget i "The little book of Hygge" (Wiking 2016). Et par brugere der identificerer sig som danskere, reagerer på hvordan 'hygge' tingsliggøres og kommercialiseres. HJ udfolder dette i en lang kommentar som har fået hele 96 likes:

"As a Dane I have fun watching how hygge has somehow become the new thing. However, I think that all these guides miss the most important point. You can hygge anywhere while wearing anything. - It's about finding time in you life to really embrace the simple pleasures, whatever they may be for you. Another important thing foreigners seem to have a hard time with. When we have a hyggelig time with others, the most important part isn't what we eat or what we do - it is what we DON'T do. In this time and place we actively avoid anything that may upset or distress any member of the group. - So this isn't the time for heated debates, unless that's what everyone truly enjoys and it's on a topic that won't hurt the feelings of anybody".

Ift. medlemskategorisering identificerer HJ sig indledningsvist som dansker, og hun angiver at det først og fremmest er denne identitet eller ud fra det medlems- eller kulturfællesskab at hun observerer måderne fænomenet 'hygge' bruges på i branding ("the new thing") og som overbegreb i forsøg på at få andre til at ændre adfærd ("these guides"). En anden medlemskategori introduceres også, nemlig "foreigners", og dermed fremstilles også for denne bruger device't 'nationalitet' som danskere som en slags in-group vs. resten som out-group. Det betyder også at ideen

om at danskere har primære rettigheder til, viden om og erfaringer med 'hygge', aktiveres i kommentaren gennem bl.a. brug af disse to kategorier. Det angives at hvad der er en naturlig del af bestemte typer af sociale praksisser for danskere, er nyt, fremmed og svært at forstå for 'udlændinge'. Helene Jeppesen responderer på HJ's kommentar med en anerkendelse af hendes input: "You make some really great points! Thanks 😊", og også en anden bruger, OM, kommenterer HJ's kommentar: "Yes, it definitely not about things. In Russia we have very similar things. Woolen socks should warm not only feet, but in Russian case it stops there, in Danish it goes to the heart". Her viser OM enighed med HJ's afvisning af at knytte fænomenet 'hygge' til ting som Helene Jeppesens video kan siges at være et eksempel på ved at fokusere på indretning. Det gør hun ved at introducere sin egen nationale identitet som russer, som jo kan genkendes som en anden medlemskategori som tilhører devicet nationalitet (jf. konsistensreglen), og angive at der kan findes lignende ting i den russiske kultur som det der forbindes med 'hygge' (sokker som eksempel), men at opfattelsen eller følelsen der knyttes sammen med tingene og dermed udgør 'hygge', ikke er til stede i russisk kultur, ifølge OM. Flere der kommenterer, bidrager således ved at inddrage deres nationale identitet og ved at knytte bestemte ting og opfattelser til den og at modificere forståelsen af 'hygge' til at være noget der først og fremmest handler om positive og behagelige fornemmelser og opfattelser knyttet til sociale praksisser. Dette eksemplificerer at medlemskategorisering, inkl. måder at knytte handlinger og prædikater til kategorier, ikke er konsistent og givet på forhånd, men til forhandling.

En del andre deltager ikke i at modificere forståelsen af 'hygge'. I stedet bygges der videre på forståelsen af at indretning og nationalitet er knyttet sammen. Helene Jeppesen identificerede sig som "pure Dane", og hun nævnte at hendes lejlighed skulle være en god repræsentant for en 'dansk lejlighed'. TE anerkender sammenhængen og videoens indhold ved at kategorisere det videoen repræsenterer, som 'danskhed': "i had fun watching this video...thnk u for sharing ur amazing Daneshness with us".

Andre håndterer den etablerede sammenhæng mellem indretning, 'hygge' og danskhed humoristisk ved at introducere medlemskategorier som 'a Dane at heart', 'Danish in spirit' og 'secretly Dane'. Dermed

skelnes der mellem nationalitet som noget der er knyttet til ophav, sted og jura, og så nationalitet som en følelse. Se fx KR: "This was so interesting to watch! I think I am a Dane secretly, everything about the lifestyle sounds so comfy and perfect!", AB: "Wow, I must be Danish in spirit, my house is so similar! Or hi guys beats cozying up on a sofa with a good book and a cup of tea!" og GL: "I never realized that I was actually a Dane at heart. Thanks for the video!". Som det ses af disse og mange andre kommentarer, er der stor enighed om at anerkende fænomenet 'hygge' og det tilknyttede 'danskhed' som noget positivt og attraktivt. I tilfældet med Helene Jeppesens video bruges påstande om ligheder eller idealer ift. indretning ofte til at indikere tilknytning til fænomenet 'hygge'. Som eksemplerne ovenfor viser, tilknyttedes der på humoristisk vis en dansk identitetsfølelse i kraft af den oplevede lighed med Helene Jeppesen ift. indretning og livsstil. Dette peger på hvordan devicet nationalitet og medlemskategorien 'danser' forstås som bundet til 'hygge', altså som et slags prædikat der forbindes med at være dansker og have en bestemt livsstil.

Nogle brugere benytter sig af en anden metode til at vise tilknytning til 'hygge': De angiver at de har danske forfædre og oplever ligheder ift. de praksisser som videoen tager fat i. TT og KK indikerer eksplicit en forståelse af deres ophav som forklaring på væremåde og praksisser: TT skriver "My ancestors were Scandinavian, with lots of Danes. This video explains why I am the way I am! Thank you for the great review and apartment tour", og KK's kommentar lyder: "I just realized I am doing Hygge and my Scandinavian background is doing that. Also I love being in my home". Også i disse tilfælde bygges der dermed videre på ideen om 'hygge' og sociale praksisser der forstås som at gøre 'hygge', som noget der er uløseligt knyttet til dansk nationalitet eller mere bredt kategorien skandinav. Dette aspekt af den skrivers identitet der påpeges ved at kategorisere medlemmer af skriverens ophav som skandinaver eller danskere, bruges til at forklare personlige egenskaber ("I am the way I am") og handlinger ("doing Hygge"), dvs. at vi her ser eksempler på at bestemte prædikater og handlinger bindes sammen med en kategori. Ligeledes overtages ideen om 'hygge' som praksisser knyttet til hjemmet. Ydermere ser vi hvordan brugerne bygger videre på en forståelse af nationalitet som noget der kan gradbøjes, og altså er

hierarkisk organiseret, hvilket var en forståelse Helene Jeppesen introducerede med medlemskategorien ”pure Dane”, og hvilket er en anden end den HJ angav med sin kommentar som blev indledt med ”As a Dane ...” (se ovenfor).

Opsamling

Analysen af kommentarerne i dette afsnit har haft som formål at vise at og hvordan brugerne i kommentarerne forholder sig til de specifikke måder nationalitet som device er aktiveret af vloggerne i titlen, videoteksten og videoen. De analyserede kommentarer peger på at også brugerne her ofte selv kategoriserer sig ift. nationalitet. På trods af at nationalitet af mange anerkendes som en relevant måde at kategorisere sig selv ift. emnet, er der en hel del der bidrager til at forhandle og modificere forståelsen af sammenhængene mellem ’hygge’ og (dansk) nationalitet. Det gør de fx ved også at foreslå andre devices end nationalitet som relevante og måske endda bundet til hygge, fx ved at pege på at prædikater som at have et ord for ’hygge’, praktisere hygge osv. også kan knyttes til andre medlemskategorier (’introverte’, ’hollændere’, ’78-årige’ osv.). Dette er således et eksempel på at medlemskategorisering er et stykke arbejde der foregår som en del af udførelsen af sociale handlinger i autentisk interaktion, herunder altså i YouTube-kommentarer som forholder sig til samme ’prompt’.

AFRUNDENDE DISKUSSION

Denne artikel har introduceret til MCA som en tilgang til at undersøge aspekter af identitetsarbejde i autentisk interaktion der vedhører anvendelsen af sociale kategorier og koblinger mellem disse kategorier og handlinger og mere overordnet såkaldte prædikater, dvs. fx egenskaber, karakteristika, adfærd og sindstilstande. Disse koblinger konstrueres i en del tilfælde som ’kategori-bundne’, dvs. som om de hører til og er med til at definere en kategori. Som denne artikel også har påpeget, er det ikke tilstrækkeligt med en teoretisk fremstilling af disse sammenhænge, for medlemskab af sociale kategorier og kategoriseringsarbejde mere overordnet er noget som ’gøres’ (påstås, impliceres, afvises, forhandles, modificeres osv.) i specifikke aktiviteter, og som bidrager til at udføre og legitimere sociale handlinger og forhandle sociale normer.

Hygge er tydeligvis blevet kommercialiseret og forbindes med bestemte praksisser der er associeret med status og kulturel kapital, også internationalt. Dette dokumenterer også de analyserede videoer og kommentarerne til dem.

Denne artikel har fokuseret mere specifikt på de måder tre forskellige vloggere introducerer medlemskategorier der knytter dansk nationalitet til fænomenet 'hygge'. Analyserne viser hvordan de specifikke måder kan ses som konstruktioner af forskellige kollektioner der hører under devicet 'nationalitet', som er samlinger af medlemskategorier som kan bruges til at kategorisere mennesker gennem anvendelsen af applikationsregler. Analyserne af kommentarer til YouTube-videoerne peger på at brugerne faktisk fanger og bygger videre på de kollektioner og medlemskategorier vloggerne har anvendt, når de kommenterer og viser forståelse for og tilknytning til 'hygge', som jo er et fænomen der er status i at blive forbundet med. Yderligere viser de hvordan brugerne igennem kategoriseringsarbejde bidrager til at modificere, forhandle og afvise de aktiverede kategorier, og de peger på hvad man kan inferere om menneskerne kategorierne bruges om (jf. Sacks pointe om at kategorier er rige på inferenser), og hvordan kategoriseringsarbejde fx kan bruges til at påstå en særlig tilknytning til et emne og dermed en særlig legitimitet til at udtale sig om det.

Dermed kan MCA bruges til at dokumentere nogle af de måder hvorpå brugerne viser forståelse af en videos (eller et opslags) indhold, og hvordan brugerne faktisk lokalt og sekventielt viser at specifikke medlemskategorier, kollektioner og devices spiller en afgørende rolle for de måder de positionerer sig og konstruerer identitet på når de kommenterer. At MCA kan bidrage til dette, er vigtigt når man tænker på kompleksiteten i deltagelsesmulighederne i de kommunikative niveauer, de multimodale ressourcer og den mere 'løse' sekventielle organisering af interaktion end den vi finder i samtaler. Pga. den komplekse opbygning af interaktion af YouTube-videoer, tekst og kommentarer er det også analytikerens opgave at beskrive og undersøge de metoder som deltagerne bruger til at skabe sammenhæng, fx når de forbinder en kommentar med en eller flere tidligere. Som Bou-Franch m.fl. (2012) foreslår, er der brug for forskellige perspektiver og tilgange for at forstå og beskrive forskellige aspekter af denne kompleksitet. MCA har i den-

ne analyse vist sig som et særdeles brugbart redskab ved at fremhæve at deltagerne kan skabe både sammenhæng med og tilknytning til videoen og vloggerens tekst ved at gribe fat i, modificere og bygge videre på de devices, kollektioner og kategorier der er blevet leksikalsk aktiveret af vloggeren.

Disse fund adskiller sig selvfølgelig også fra de populærkulturelle fremstillinger af 'hygge' i relation til (national) identitet og mere teoretiske fremstillinger som i mindre grad bygger på empirisk materiale og analyse af deltagernes identitetsarbejde og forhandlinger i specifikke kontekster. Som nævnt tidligere er MCA's bidrag til forståelsen af identitet dermed primært at vise hvordan de måder hvorpå vi omtaler mennesker og knytter kategorierne sammen, både afspejler og skaber nogle kulturelle forståelser, og hvordan mennesker lokalt og situeret 'fanger' disse procedurer og bygger videre på dem i interaktion, inkl. altså i medieret interaktion som YouTube-videoer og kommentarer.

Elisabeth Muth Andersen
Adjunkt
Institut for sprog og kommunikation
Syddansk Universitet
elan@sdu.dk

LITTERATUR

- Adami, E. 2014. "Why did dinosaurs evolve from water?": (in)coherent relatedness in YouTube video interaction. *Text & Talk* 34(3). 239-259. DOI: 10.1515/text-2014-0001.
- Andersen, E.M. 2018. Konversationsanalyse - Sygdom på nettet. A.C. Stæhr & K.K. Mortensen (red.), *Sociale medier og sprog: Analytiske tilgange*, 145-82. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Andersen, E.M. 2021. The radio host cried, the Facebook users identified: Crying as an action linked to 'good people'. J. Meredith, D. Giles & W. Stommel (red.), *Analysing digital interaction*, 87-109. Cham: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-030-64922-7.

- Andersen, E.M. & M. Rathje. 2019. Age and stage of life categorizations used to moralize in online social conflict. *Discourse, Context & Media* 28. 19-26. DOI: 10.1016/j.dcm.2019.02.001.
- Antaki, C. & S. Widdicombe (red.). 1998. *Identities in talk*. Trowbridge: Sage Publications.
- Benson, P. 2015. Commenting to learn: Evidence of language and intercultural learning in comments on YouTube videos. *Language Learning & Technology* 19(3). 88-105.
- Bou-Franch, P., N. Lorenzo-Dus & P.G.-C. Blitvich. 2012. Social interaction in YouTube text-based polylogues: A study of coherence. *Journal of Computer-Mediated Communication* 17(4). 501-521. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2012.01579.x.
- Breunig, M. & S. Kallestrup. 2020. Translating Hygge: A Danish design myth and its anglophone appropriation. *Journal of Design History* 33(2). 158-174. DOI: 10.1093/jdh/epz056.
- Clifton, J. 2009. A membership categorization analysis of the Waco Siege: Perpetrator-victim identity as a moral discrepancy device for 'doing'subversion. *Sociological Research Online* 14(5). 38-48. DOI: 10.5153/sro.2002
- Deppermann, A. 2013. How to get a grip on identities-in-interaction: (What) does 'positioning' offer more than 'membership categorization'? Evidence from a mock story. *Narrative Inquiry* 23(1). 62-88. DOI: 10.1075/ni.23.1.04dep.
- Dynel, M. 2014. Participation framework underlying YouTube interaction. *Journal of Pragmatics* 73. 37-52. DOI: 10.1016/j.pragma.2014.04.001.
- Eglin, P. & S. Hester. 2006. *The Montreal massacre: A story of membership categorization analysis*. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- Fitzgerald, R. & W. Housley. 2002. Identity, categorization and sequential organization: The sequential and categorial flow of identity in a radio phone-in. *Discourse & Society* 13(5). 579-602. DOI: 10.1177/0957926502013005275.
- Fitzgerald, R. & W. Housley (red.). 2015. *Advances in membership categorisation analysis*. New Delhi: Sage Publications. 10.4135/9781473917873.
- Frobenius, M. 2014. Audience design in monologues: How vloggers involve their viewers. *Journal of Pragmatics* 72. 59-72. DOI: 10.1016/j.pragma.2014.02.008.
- Goffman, E. 1959. *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday, Garden City.
- Hester, S. & R. Fitzgerald. 1999. Category, predicate and contrast: some organisational features in a radio talk show. P.L. Jalbert (red.), *Media Studies*, 171-193. Lanham, USA: University Press of America.

- Hougaard, T.T. 2015. Bidrag til en karakteristik af identitetskonstruktion på nettet - fra virtuel til medialisert identitet. *Skandinaviske Sprogstudier* 6(3). 107-133. DOI: 10.7146/sss.v6i3.20650.
- Housley, W. & R.J. Smith. 2011. Mundane reason, membership categorization practices and the everyday ontology of space and place in interview talk. *Qualitative research* 11(6). 698-715. DOI: 10.1177/1468794111415960.
- Jefferson, G. 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. *Pragmatics and Beyond New Series* 125. 13-34. DOI: 10.1075/pbns.125.02jef
- Jenkins, R. 2008. *Social identity*. New York: Routledge.
- Klastrup, L. 2016. *Sociale netværksmedier*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Leudar, I., V. Marsland & J. Nekvapil. 2004. On membership categorization: 'us', 'them' and 'doing violence' in political discourse. *Discourse & Society* 15(2-3). 243-66. DOI: 10.1177/0957926504041019.
- Levisen, C. 2012. *Cultural semantics and social cognition: A case study on the Danish universe of meaning*. Berlin: De Gruyter Mouton. DOI: 10.1515/9783110294651.
- Marwick, A.E. & D. Boyd. 2011. I tweet honestly, I tweet passionately: Twitter users, context collapse, and the imagined audience. *New Media & Society* 13(1). 114-133. DOI: 10.1177/1461444810365313.
- Meyrowitz, J. 1985. *No sense of place: The impact of electronic media on social behavior*. New York: Oxford University Press.
- Mogoş, A. & C. Trofin 2015. YouTube video genres. Amateur how-to videos versus professional tutorials. *Acta Universitatis Danubius. Communicatio* 9(2). 38-48.
- Morrow, P.R. 2006. Telling about problems and giving advice in an Internet discussion forum: Some discourse features. *Discourse Studies* 8(4). 531-48. DOI: 10.1177/1461445606061876.
- Pihlaja, S. 2014. "Christians" and "bad Christians": categorization in atheist user talk on YouTube. *Text & Talk* 34(5). 623-39. DOI: 10.1515/text-2014-0020.
- Psathas, G. 1999. Studying the organization in action: Membership categorization and interaction analysis. *Human Studies* 22(2). 139-62. DOI: 10.1023/A:1005422932589.
- Raudaskoski, P. 2011. When lives meet live: Categorization work in a reality TV show and "experience work" in two home audiences. *Text & Talk* 31(5). 619-41. DOI: 10.1515/text.2011.030.
- Raun, T. 2018. Capitalizing intimacy: New subcultural forms of micro-celebrity strategies and affective labour on YouTube. *Convergence* 24(1). 99-113. DOI: 10.1177/1354856517736983.

- Rautajoki, H. 2012. Membership categorization as a tool for moral casting in TV discussion: The dramaturgical consequentiality of guest introductions. *Discourse Studies* 14(2). 243-60. DOI: 10.1177/1461445611433637.
- Sacks, H. 1972. On the analyzability of stories by children. D. Hymes & J.J. Gumperz (red.), *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*, 325-45. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Sacks, H. 1974. On the analyzability of Stories by Children. R. Turner (red.), *Ethnomethodology; selected readings*, 216-32. Harmondsworth: Penguin Books.
- Sacks, H. 1989. Lecture six: The MIR membership categorization device. *Human Studies* 12. 271-81. DOI: 10.1007/BF00142771
- Schegloff, E.A. 2007. A tutorial on membership categorization. *Journal of Pragmatics* 39(3). 462-82. DOI: 10.1016/j.pragma.2006.07.007.
- Shrikant, N. 2018. "There's no such thing as Asian": A membership categorization analysis of cross-cultural adaptation in an Asian American business community. *Journal of International and Intercultural Communication* 11(4). 286-303. DOI: 10.1017/S0047404520000846
- Simonsen, T.M. 2013. Selvpræsentationer på YouTube-vloggen som troværdig performance. O.E. Hansen & L. Højbjerg (red.), *Online videoer-på sociale medier-platforme*, 67-94. Aarhus: Systime Academic.
- Sirola, A., M. Kaakinen, T. Turja & A. Oksanen. 2019. (Un)doing deviance: Social categorization in user reactions to pro-anorexia videos on YouTube. M.F. Wright (red.), *Digital technology: Advances in research and applications*, 231-60. New York: Nova Science Publishers.
- Staksrud, E. m.fl. 2019. *A guide to Internet research ethics*. The Norwegian National Research Ethics Committees. <https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/a-guide-to-internet-research-ethics.pdf> (tilgået 14. februar 2022).
- Stokoe, E. 2010. Gender, conversation analysis, and the anatomy of membership categorization practices. *Social and Personality Psychology Compass* 4(7). 428-38. DOI: 10.1111/j.1751-9004.2010.00261.x.
- Stokoe, E. 2012. Moving forward with membership categorization analysis: Methods for systematic analysis. *Discourse Studies* 14(3). 277-303. DOI: 10.1111/j.1751-9004.2010.00261.x.
- Stommel, W. & T. Koole 2010. The online support group as a community: A micro-analysis of the interaction with a new member. *Discourse Studies* 12(3). 357-78. DOI: 10.1111/j.1751-9004.2010.00261.x.

- Wiking, M. 2016. *The little book of hygge: Danish secrets to happy living*. London: Penguin Books Ltd.
- Zimmerman, D.H. 1998. Identity, context and interaction. C. Antaki & S. Widdicombe (red.), *Identities in talk*, 87-106. Trowbridge: Sage Publications.

Findes der en særlig jysk sprogidentitet?

INGER SCHOONDERBEEK HANSEN

Abstract

Denne artikel undersøger hvilke sprogideologier der hersker i Midt-Vestjylland, og hvilke eksplicitte meninger om og implicitte holdninger til egen og andres sprogbrug sprogbrugere har. Det empiriske grundlag består af data der er indsamlet dels ved et sprogholdningseksperiment, dels ved en række sociolingvistiske interview, og de undersøges ud fra en perceptuel dialektologisk synsvinkel for at afdække hvad sprogbrugerne forstår ved sprogforskernes begreber som *rigsdansk* og *dialekt*. Artiklen peger på at undersøgelse af sprogideologiske spørgsmål, som har fundet sted i årtier på stort set samme måde rundt omkring i Danmark, kan give uventede resultater når de eksperimentelle stimuli tilpasses respondenternes opfattelse af den sproglige virkelighed. Den peger desuden på at standardsprogsideologien ikke er helt så udbredt som generelt antages i dansk sociolingvistik, men at der kunne findes en ligeværdig, særlig jysk sprogidentitet.

EMNEORD: sprogideologier; rigsdansk; jysk; perceptuel dialektologi

1 INDLEDNING

I det senmoderne, globaliserede Europa er det en udbredt opfattelse at opslutningen om den standardsprogsideologi der skabte standardsprogene under moderniteten og opbygningen af nationalstaterne, er ved at krakelere. Ensretning opleves ikke længere som et ubetinget gode. Mangfoldighed og variation er bedre. (Kristiansen 2020: 32)

Med disse linjer afslutter Tore Kristiansen sin fratrædelsesforelæsning, som på grund af COVID-19-restriktionerne aldrig blev holdt, men findes trykt i *Danske talesprog* (Kristiansen 2020). Modsat resten af Europa ser billedet tilsyneladende anderledes ud i Danmark. Kristiansen konkluderer: "[S]tandardsprogsideologien og standard-

sproget står stærkere [i Danmark] i dag end nogensinde” (2020: 32). Den påstand, altså opfattelsen af “standardsproget som vejen mod det gode sprogsamfund” (2020: 23), har Kristiansen og kolleger i årtier påvist i en lang række sprogholdningseksperimenter og etnografiske feltarbejder i Danmark (bl.a. Kristiansen 1991, 2009a, Quist 2005, Maegaard 2007). De beskriver en udvikling der er gået fra et heterogent i retning af et homogent sprogsamfund, og altså dialektdød, hvor standardsproget lokaliserbart til København længe har haft høj status (Kristiansen 2009a, Pedersen 2003).

Resultaterne af enkelte nyere studier rækker imidlertid ved ideen om standardsprogets ideologiske hegemoni, og især i Jylland ser det sprogideologiske billede ikke helt så entydigt ud (Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a, Svenstrup & Thøgersen 2009, Pedersen 1996). Spørgsmålet bliver derfor om Kristiansens (norsk-inspirerede) ønskescenario om at sprogbrugerne afviser opfattelsen af standardsprogets udbredelse (Kristiansen 2020) vinder indpas. Findes der en mere udbredt opfattelse i Jylland af et heterogent sprogsamfund?

Denne artikel undersøger hvilke sprogideologier der hersker i Midt-Vestjylland, og hvordan sprogbrugerne der italesætter deres egen og andres sproglige identitet. Der fokuseres dels på hvor udbredt standardsprogsideologien er, dels på hvilke begreber sprogbrugerne selv anvender til at beskrive deres og andres sprogbrug. Erkendelser fra perceptuel dialektologi anvendes til at se nærmere på hvad sprogbrugerne egentlig forstår ved sprogforskerens begreber som *rigsdansk* og *dialekt*. Datagrundlaget består af en række sociolingvistiske undersøgelser foretaget i Salling, Midt-Vestjylland: et sprogholdningseksperiment og en række sociolingvistiske interview. Resultaterne af dette sprogholdningseksperiment (Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b) afveg på den ene side fra Kristiansen og kollegers konsistente resultater og tegnede et billede af et sociolingvistisk sproglandskab der er mere komplekst eller nuanceret. På den anden side gav de anledning til en række metodologiske overvejelser og nye spørgsmål i forhold til testning af sprogideologiske spørgsmål (Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b). Denne artikel tager afsæt i disse kvantitativt opnåede sprogholdningsdata for derefter at inddrage kvalitativ-diskursive analyser

af interviewdataene i spørgsmålet om der i dagens Danmark findes en særlig jysk sprogidentitet.

I artiklens første to afsnit beskrives undersøgelsesområdet (afsnit 2) og undersøgelsens datagrundlag (afsnit 3). Afsnit 4 indeholder en redegørelse for hvordan sprogideologiske faktorer påvirker sprogbruges opfattelse af egen og andres sprogbrug. Desuden redegøres der for hvordan nogle af de centrale begreber i sociodialektologien har været anvendt til at beskrive det danske sprogsamfund, og hvordan den perceptuelle dialektologi undersøger sprogbrugernes opfattelse af disse. Afsnit 5 præsenterer undersøgelsens kvantitative resultater, mens afsnit 6 præsenterer de kvalitativ-diskursive analyser af interviewene. Artiklen afslutter med en diskussion (afsnit 7) og konklusion (afsnit 8).

2 MIDT-VESTJYLLAND, SALLING

Halvøen Salling befinder sig i Jyllands midt-vestlige hjørne, omgivet af Limfjorden. Administrativt hører Salling til Region Midtjylland, hvis hovedsæde ligger i Viborg. Købstaden Skive, der allerede blev grundlagt i den tidlige middelalder, har i dag 20.400 indbyggere (DS) og fungerer som et sted hvor unge fra Salling og omegn tager en ungdomsuddannelse (fx Skive Gymnasium og HF) eller en videregående uddannelse (fx Skive Seminarium). Sallings beboere benytter bl.a. byens kulturelle tilbud (fx biograf, koncerter, fodbold), butikker, caféliv osv. Landsbyen Jebjerg, hvor sprogholdningseksperimentet foregik på den lokale efterskole¹, og hvor de informanter jeg interviewede, er født og opvokset, ligger ca. 15 kilometer nord for Skive og har 1.082 indbyggere (DS).

1 Salling Efterskole blev grundlagt som højskole i 1884. Siden 1911 huser den en grundtvigiansk ungdomsskole, siden 2011 efterskole med en bred fagpakke af sportslige og kreative linjefag til elever på folkeskolens 9. og 10. klassetrin (jf. salling-efterskole.dk).

KORT 1: LANDSBYEN JEBJERG, MIDT I SALLING, MIDT-VESTJYLLAND
 KILDE: MATRIKELKORT (T.V.) SAMT ILLUSTRATOR-KORT (T.H.) TEGNET AF
 FORFATTEREN

Til trods for et vist udkantspræg med faldende huspriser, lav gennemsnitsindkomst og butiksdød har landsbyen et aktivt lokalmiljø, der bl.a. tæller Salling Efterskole med 166 elever, Sport og Event Center Jebjerg med mange tilbud inden for inden- og udendørs idrætsudøvelse, initiativer for områdefornyelse (med økonomisk støtte fra Skive Kommune 2015-2021), herunder nedrivning af usælgelige huse og etablering af en stor, ny legeplads til den lokale folkeskole (94 elever), en aktiv pensionistforening etc. (landsbyens hjemmesiden, jebjerg7870.dk). Dialektologisk hører sallingbomål, sallingmål eller Salling-dialekt (Skautrup 1968, Ejsing 1994, Ejskjær 1954) til de midtvestjyske dialekter. I dag er det primært den ældre generation og enkelte især stabile midaldrende der stadig bruger en del af de traditionelle dialekttræk. Valg af lokalitet har ikke kun personlige årsager (Schoonderbeek 1995, Hansen 2020), men også faglige idet området ikke ellers har været genstand for denne type sociodialektologiske studier, og det har været et mål for forskningen (Hansen & Goldshtein 2021a, Grondelaers & Kristiansen 2013: 19).

3 EMPIRISKE DATA FRA MIDT-VESTJYLLAND

Undersøgelsens empiriske grundlag består dels af data der er indsamlet ved et sprogholdningseksperiment, og dels af data der er indsamlet ved en række sociolingvistiske interview. Sprogholdningseksperimentet

fandt sted på Salling Efterskole i januar 2020, og ca. 145 elever fra 9. og 10. klasse deltog; de var i gennemsnit 16 år gamle. Skolens elevoptag er relativt lokalt: 64 % af respondenterne (n=139) stammer fra Nord- og Midt-Vestjylland: 38 % af respondenterne angav at de boede i det midtvestjyske sprogområde (Salling, Fjendsyssel og Hardsyssel) og 26 % at de boede i det nordvestjyske sprogområde (Mors og Thy); 16 % af respondenterne angav at de boede i det nordøstjyske sprogområde (Himmerland og Ommersyssel).

Eksperimentets formål var at teste respondenternes henholdsvis underbevidste og bevidste sprogholdninger. Af den grund var det bygget således op at respondenterne til at starte med ikke var klar over at vi spurgte til deres holdninger til sprog; den første opgave, en vurderingstest, testede derfor deres underbevidste sprogholdninger. Da vi havde samlet deres første opgavebesvarelse ind, fortalte vi dem om eksperimentets sproglige fokus hvorefter de udfyldte opgave to, en genkendelsestest, og opgave tre, en rangordningstest ('dialekthitliste'); disse to opgaver testede deres bevidste eller eksplicite holdninger til forskellige varieteter af dansk (Kristiansen 2009a, Grondelaers & Kristiansen 2013, Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b).

Eksperimentets stemmepróver bestod af lydoptagelser med gymnasieelever fra København, Århus og Skive. Disse tre sæt sproglige stimuli synes at stemme overens med respondenternes sproglige praksis i hverdagen (Maegaard & Quist 2020, Kristiansen 1997) da områdets unge først og fremmest orienterer sig mod Skive og dernæst mod Århus, fx i forbindelse med deres fritidsaktiviteter og videre uddannelsesforløb (DS). Dermed repræsenterer prøverne sprog fra metropolen, den regionale storby og den lokale købstad (Pedersen 1996, Maegaard & Quist 2020). Eksperimentets resultater kan derfor ikke direkte sammenlignes med Kristiansens og lignende, hvor der indgår to sæt københavnske stemmepróver (konservativ københavnsk og moderne københavnsk) og én lokal (Kristiansen 2009a). De er derimod sammenlignelige med de eksperimenter der indgår i *Dialekt i periferien*-projektet, hvor der ligeledes indgår regionale stemmer med relevans for de respektive områder (Maegaard & Quist 2020, Maegaard, Quist & Pharao 2020). Eksperimentets 12 stemmer er især karakteristiske i forhold til intonation, som er en vigtig faktor i genkendelsen af de forskellige varieteter i

dag (Kristiansen & Monka 2006), formentlig i kombination med visse segmentale træk (Pharao 2009). Således har de københavnske stemmer tydeligt faldende-stigende intonationsmønster, mens de jyske har stigende-faldende intonationsmønster, tydeligst stemmerne fra Skive. I flere af de jyske stemmer realiseres stød tonalt hvorfor det lyder knap så kraftigt som i de københavnske stemmer hvor stød er karakteriseret af kraftig konstriktion.² Sprogholdningseksperimentets forskellige trin er mere indgående beskrevet i Hansen & Goldshtein (2021a, 2021b).

De sociolingvistiske interview fandt sted i perioden februar 2020–oktober 2021 med informanter der er født og opvokset i eller nær Jebjerg. De tilhører forskellige generationer, *unge* (<= 25 år), *forældre* (26–64 år) og *bedsteforældre* (>= 65 år) (Hansen 2020). Tabel 1 viser en oversigt over de data jeg anvender i denne artikel.

TABEL 1: OVERSICHT OVER ARTIKLENS DATAGRUNDLAG

	Unge <= 25 år	Forældre 26–64 år	Bedsteforældre >= 65 år
Sprogholdningseksperiment	145 ³	-	-
Individuelt interview	4 (3 k / 1 m)	4 (2 k / 2 m)	7 (4 k / 3 m)
Gruppeinterview	1	-	3

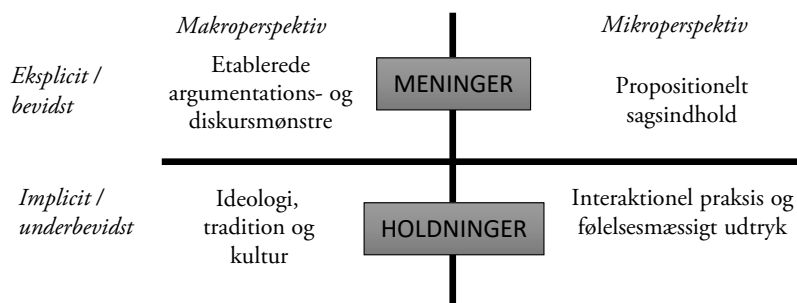
Modsat respondenterne i sprogholdningseksperimentet var informanterne fra start af orienteret om formålet med interviewet, bl.a. på grund af det samtykkebrev de modtog med information om projektets formål og databeskyttelse (GDPR). Interviewene var semistrukturerede efter en interviewguide med det formål at opnå et helhedsbillede af informanterne, dvs. jeg indsamlede både deres ”understanding of the meanings of their lived world” (Kvale 2007: 46, Hansen 2020) og deres bevidste meninger om og underbevidste holdninger til deres egen og andres sprogbrug (se figur 1 oversat fra Mattfolk 2011: 37 ff., se også Mattfolk & Östman 2004: 76, Svenstrup & Thøgersen 2009). Mattfolk skelner mellem informantens eksplicitte mening og implicitte holdning ud fra et makro- og mikroperspektiv (se figur 1). Makroperspektivet refererer

2 Se bilag A for en mere detaljeret beskrivelse af eksperimentets 12 stemmeprøver.

3 139 elever udfyldte eksperimentets skemaer med biografiske oplysninger. Der deltog 80 piger, 53 drenge, mens 6 elever satte kryds i feltet ’ikke-binær’.

til bl.a. den sproglige og kulturelle fælles viden og samfundsideologiske diskurs sprogbrugeren et givent sted er vokset op med. Mikroperspektivet refererer derimod til de konkrete sproglige udtryk sprogbrugeren anvender, men som modsvarer den almene diskurs på makroniveauet. Mattfolk skelner desuden mellem parametrene eksplicit og implicit hvor det første refererer til de meninger informanten giver udtryk for når hun reagerer på et direkte spørgsmål, det vil sige ytringens propositionelle sagsindhold, og det andet refererer til de holdninger samme informant indirekte udtrykker gennem hendes svar, det vil sige det som udtrykket implicerer inden for rammerne af den pågældende interakti- onelle praksis, altså det 'mellem linjerne' (Mattfolk 2011: 39 f.).

FIGUR 1: EKSPPLICITTE MENINGER OG IMPLICITTE HOLDNINGER (OVERSAT OG NY- TEGNET EFTER MATTFOLK 2011: 39)

I nærværende undersøgelse inddrager jeg primært den del af mine sociolinguvistiske interview (ca. halvvejs i interviewet) hvor jeg bad informanterne at forholde sig til tre af de 12 stemmeprøver jeg havde anvendt i sprogholdningseksperimentet, nemlig tre piger fra hvert sted. Jeg var kun delvis åben i min introduktion af prøverne: Jeg bad informanten blot om at lytte til nogle korte optagelser med tre gymnasieelever på 16–17 år der fortæller om hvad der karakteriserer en god lærer. Når informanterne havde lyttet til stemmerne, evt. to gange, spurgte jeg hvilken af de tre piger efter informantens mening talte rigsdansk. Herefter kom samtalen bl.a. omkring hvordan de ville beskrive de forskellige former for dansk, hvordan de ville betegne det sprog de selv og andre taler, og (især til de ældre informanter) hvilken status den lokale dialekt, sallingbomål, havde.

4 STANDARDSPROGSIDEOLOGIEN – RIGSDANSK OG JYSK

I Danmark, som i andre sprogsamfund i Europa, er den gældende sprogideologi, dvs. ”de forestillinger og værdier som mennesker (som gruppe- og samfundsmedlemmer) knytter til sproglig variation og sproglige forskelle” (Kristiansen & Monka 2006: 227 f.), resultatet af en århundredlang udviklingshistorie. Tidligt i det forløb italesatte grammatikere (fx Syv 1685) én specifik varietet som ’det bedste sprog’, eller rettere det sprog der blev talt af lærde mænd i hovedstaden. Da denne varietet blev opfattet som tæt knyttet til skriftsproget, blev den central som målestok i skolesystemet. I 1960’erne opstod en ny officiel diskurs der tog udgangspunkt i at én varietet skulle fungere som standardsprog, en neutral varietet der kan anvendes i de fleste kontekster; i Danmark kaldte sprogforskere dette øjensynligt uniforme og idealiserede standardsprog for *rigsdansk*. Modsat står de varieteter sprogbrugerne holder kært og respekterer, og som de af den grund anvender i især ikke-officielle kontekster; det er de geografisk betingede dialekter og socialt betingede sociolekter, jf. høj- og lavkøbenhavnsk nedenfor. Helt socialt neutrale er varieteterne i denne nye diskurs imidlertid ikke, og sprogbrugernes (bevidste eller underbevidste) hierarkisering af ’godt’ og ’dårligt’ sprog gælder stadig den dag i dag. Intet sprog eller ingen dialekt er imidlertid af udelukkende lingvistiske grunde bedre eller dårligere end andre (Milroy & Milroy 1985/1999: 13, Grondelaers & Kristiansen 2013: 16 f., note 8, Kristiansen 2009a, Coupland 2009).

Da Lars Brink og Jørn Lund undersøgte dansk rigsmål i 1960-1970’erne, konkluderede de at det fandtes i to socialt korrelerede udgaver: Højkøbenhavnsk taltes af det københavnske borgerskab, mens lavkøbenhavnsk taltes af arbejderklassen. På daværende tidspunkt spåede de at sprogformer fra det prestigøse, dannede højkøbenhavnske ville sprede sig til hele landet, men udviklingen ville vise sig ikke at være helt så entydig. Begge københavnske varieteter nærmede sig hinanden, og i dag er de ikke længere socialt korrelerede. Træk fra begge sejrede og spredte sig og spreder sig fortsat til resten af landet; det er den konstatering dengang som nu der er baggrunden for deres definition af *rigsmål* (Brink & Lund 1975, 2018).

Brink og Lunds umiddelbare definition lyder: ”dansk sprog, der ikke er lokalt bundet” (Brink & Lund 1975: 763), det er derfor en varietet der findes overalt i Danmark. De uddyber dog deres definition

så rigsmål faktisk er lokaliserbart til København: ”rigsmålet *er* slet og ret [københavnsk]” (Brink & Lund 1975: 764), og hermed tog de aktivt stilling i forhold til lingvisters ’løse’ brug af begrebet (Kristiansen 2009b). Omvendt opfatter sprogbrugerne det Brink og Lund omtaler som konkrete rigsmålsformer (og der spredte sig hurtigt til resten af landet), ikke længere som lokaliserbare til København, det vil sige de er ideologisk ulokaliserbare (Brink & Lund 2018: 197).

I det såkaldte senmoderne Danmark, der er kendetegnet ved bl.a. urbanisering og globalisering, beskriver sociolingvisterne sproget i Københavnsområdet fortsat som to forskellige varieteter, men deres fokus er flyttet fra varieteternes sociale korrelation til at de, sammen med andre varieteter, er tilknyttet nogle sociale værdier eller *orders of indexicality* (Blommaert 2009: 69), dvs. sproglige varieteters hierarkiske orden i en given kontekst. Kristiansen taler således om dansk med KONSERVATIV aksang, også kaldt konservativt københavnsk, og dansk med MODERNE aksang, også kaldt moderne københavnsk. Ifølge Kristiansen opfatter sprogbrugere KONSERVATIV som *rigsdansk* og MODERNE som blot *københavnsk* (Kristiansen 2009a, Grondelaers & Kristiansen 2013); begge er dermed praktisk lokaliserbare til København. Derudover er Kristiansens pointe at alle (unge) danskere taler en form for københavnsk, en betragtning der modsvarer Brink & Lunds definition af rigsmålsformer (se ovenfor). Denne sidste form for københavnsk, standarddansk, er ideologisk set ulokaliserbart til København. I Kristiansens sprogholdningseksperimenter er det KONSERVATIV og MODERNE der på hver sin parameter scorer over LOKAL (et givent undersøgelsesområdes lokale varietet), og de sætter dermed forskellige standarder for dansk (Kristiansen 2009a, Svenstrup & Thøgersen 2009). Nærværende undersøgelse fremsætter imidlertid et alternativ til Kristiansens påstand om at sprogbrugere opfatter KONSERVATIV som *rigsdansk*.

Registrerbare sproglige forskelle mellem forskellige varieteter medfører som sådan ingen betydningsmæssige forskelle. De kan imidlertid blive opfattet som karakteristiske kendetegn for en talers personlighed og identitet som taleren mere eller mindre bevidst ønsker at signalere (Jenkins 2014, Tøgeby 2015). Identitet er en multidimensionel inddeling af verden og hvilken plads vi indtager i den, både som individer og som medlemmer af de forskellige grupper vi indgår i. Det er gennem

både verbale og non-verbale udtryk vi afgør hvem der er hvem, og hvad der er hvad i den verden vi lever i (Jenkins 2014: 5). Vi fremstiller os selv og opfatter både os selv og andre ud fra de til enhver tid gældende kulturelle værdier vi er vokset op med.

Standardsprogsideologien i Danmark er måske ikke ved at krakelere, men resultaterne af nærværende og andre undersøgelser peger på at den er mere kompleks end som så. Der kan anføres flere grunde: Først og fremmest har globaliseringen gjort national identitet mere flydende og mindre suveræn end det tidligere har været tilfældet. På den ene side kan nogle, især mobile borgere, ikke nødvendigvis føle sig knyttet til én og kun én nationalitet, mens andre på den anden side føler sig knyttet til en endnu nærmere lokal identitet. I det tilfælde har globalisering medført et større fokus på lokale forhold som har vist sig at være fleksible og progressive i en global sammenhæng uden nødvendig indblanding fra nationalstaten (Blommaert 2010, Johnstone 2010, Coupland 2009, Silverstein 2003, Pedersen 1996). Med disse gennemgribende forandringer i senmoderniteten ændres folks opfattelse af sproglige varieteter som standard- og ikke-standard-sprog til at være mindre fastlåste og mere komplekse (Coupland 2009: 43).

Til billedet af et kompleks sociolingvistisk landskab hører også det velkendte faktum at lingvisternes centrale og specialiserede betegnelser de mere eller mindre konsekvent anvender til at beskrive varieteternes hierarki på, som fx *rigsdansk* og *dialekt* (fx *jysk*, *fynsk*), ikke synes at stemme overens med den måde sprogbrugerne selv betegner de forskellige varieteters hierarki på, hvis de i det hele taget gør det (Kristiansen 2009a, Preston 1999, Niedzielski & Preston 2010, Svenstrup & Thøgersen 2009, Mortensen 2019). Eksplicit opmærksomhed på dette skisma finder vi i den perceptuelle dialektologi, eller *folk linguistics*, der arbejder ud fra en grundlæggende interesse i hvad folk siger om sprog, og hvilke begreber de anvender til at beskrive den sprogbrug de omgås med i deres hverdag, ud over at disciplinen interesserer sig for hvordan folk faktisk bruger sprog (Preston 1999, Preston 2018, Niedzielski & Preston 2010). I undersøgelse af sprogbrug og sprogholdninger anvender vi lingvister begreber vi implicit antager er velkendte hos og/eller meningsfulde for respondenterne og informanterne. Dette kommer bl.a. til udtryk i sprogholdningseksperimenters anvendelse i rangordningstesten af begrebet *rigsdansk* og de forskellige begreber for lokalisering

bare regionale varieteter, fx *vestjysk*, *østjysk*. Eller vi forudsætter som en selvfølge at (unge!) sprogbrugere evner at genkende forskellige varieteter (genkendelsestesten), eller om ikke andet kan forholde sig kritisk til egen og andres sprogbrug (i de sociolingvistiske interview). Det er altafgørende for os lingvister at vi er opmærksomme på dette skisma og kan forstå og eksplicit skelne mellem på den ene side vores egen terminologi og på den anden side sprogbrugerens terminologi, og de uenigheder der måtte være mellem begges. Kun på den måde kan den komplekse sociolingvistiske forandring indgående beskrives.

5 SPROGIDEOLOGIEN I SALLING

Dette afsnit ser først på hvor udbredt standardsprogsideologien er blandt unge i Midt-Vestjylland ved at analysere sprogholdningseksperimentet. For at kunne sammenligne resultaterne med tidligere undersøgelser (primært Kristiansen 2009a og Maegaard & Quist 2020) valgte vi at afholde både en vurderingstest, en genkendelsestest og endelig en rangordningstest, til trods for de indlysende udfordringer respondenterne må antages at opleve i forhold til de lingvistiske begreber i opgaven (jf. ovenfor). Resultaterne i det følgende præsenteres, som i lignende studier, i modsat, ikke-kronologisk rækkefølge (Kristiansen 2009a og Maegaard & Quist 2020).

Analysens kvantitative resultater giver anledning til en række spørgsmål der både angår eksperimentets metodologiske valg, og det faktum at resultaterne på nogle punkter afviger fra lignende eksperimenter. De kvalitativ-diskursive analyser af interviewene vil derfor kaste lys over folks eksplicite meninger om og implicite holdninger til egen og andres sprogbrug (se afsnit 6).

5.1 Rangordningstesten

I eksperimentets tredje opgave spurgte vi respondenterne om hvilken dialekt de bedst kunne lide. På det udleverede ark kunne de læse en ultrakort introduktion om talesproglige forskelle i Danmark, ligesom de fik 11 betegnelser for 'dialekter'⁴ som de blev bedt om at rangord-

⁴ I rangordningstekstens introduktion refererer begrebet 'dialekt' til en bred, folkelig opfattelse af talesproglige forskelle i Danmark der kan lokaliseres til et specifikt sted eller område.

ne (jf. Kristiansen 2009a). Rangordningstests giver mulighed for let kvantificerbare data af respondenters bevidste holdning til sproglige varieteter.

Som det fremgår af tabel 2a placerede respondenterne på Salling Efterskole oftest varieteterne *midtjysk* og *nordjysk* på de øverste pladser på listen; der er ingen signifikant forskel på deres rangordning (se tabel 2b). Derefter kommer *vestjysk* som de placerede signifikant lavere end *midtjysk* og *nordjysk*; der er signifikant forskel mellem *vestjysk* og *midtjysk*, men ikke mellem *vestjysk* og *nordjysk*. Midt på listen placerede de unge respondenter varieteterne *rigsdansk* og *århussiansk*; der er ingen signifikant forskel i deres rangordning, ligesom der hverken er signifikant forskel mellem *vestjysk* og *rigsdansk* eller *vestjysk* og *århussiansk*. Der er til gengæld signifikant forskel i placeringen mellem *rigsdansk* og *århussiansk* og listens øverste pladser, *midtjysk* og *nordjysk*. De øvrige jyske varieteter placerede respondenterne over *københavnsk* og de ikke-jyske varieteter, *fynsk* og *bornholmsk*. Varieteten *østjysk* placerede de signifikant højere end *bornholmsk* og *fynsk*, men der er ingen signifikante forskelle mellem *sjællandsk*, *sønderjysk*, *københavnsk*, *fynsk* og *bornholmsk*. Den relativt høje standardafvigelse for disse varieteter kan ses som et udtryk for at respondenterne ikke har samstemmende opfattelser af dem (jf. nedenfor).

I tabel 2a angiver kolonnen 'Plads' varietetens absolutte placering i forhold til de andre varieteter; 'Dialekt' angiver varietetens navn sådan som den var nævnt i opgaven; 'Middel' refererer til den gennemsnitlige rangordning; 'Standardafvigelse' står for besvarelsernes standardafvigelse eller variationen i besvarelserne; 'Top' refererer til den højeste placering en respondent gav varieteten, dvs. '1' refererer til at én respondent placerede varieteten på førstepladsen; 'Bund' refererer den laveste placering en respondent gav varieteten. Tabel 2b viser signifikansforskelle i besvarelserne.⁵

5 For hver respondent kodede vi den numeriske værdi '1' for den varietet de placerede øverst i deres rangordningsliste, og '11' for den de placerede lavest. Materialet er statistisk behandlet med Friedman's ANOVA udført med funktionen *friedman.test()* i R 4.0.0 (R Core Team 2020). Testen viser at der findes statistisk signifikante forskelle i respondenternes rangering af de forskellige varieteter, $n = 129$, $\chi^2(10) = 329.46$, $p < 0.001$. Post-hoc-tests med *Friedman rank sums* blev udført med funktionen *friedmanmc()* i R-pakken *pgirmess* (Giraudoux 2018) for at identificere hvilke forskelle i materialet der var statistisk signifikante.

TABEL 2A: DIALEKTHITLISTE (FRA HANSEN & GOLDSHTEIN 2021B). N = 129

Plads	Dialekt	Middel	Standardafvigelse	Top	Bund
1	Midtjysk	2.74	2.34	1	10
2	Nordjysk	3.85	2.76	1	11
3	Vestjysk	4.91	2.46	1	11
4	Rigsdansk	5.49	3.21	1	11
5	Århusiansk	5.51	2.57	1	11
6	Østjysk	6.06	2.29	1	11
7	Sjællandsk	7.29	2.77	1	11
8	Sønderjysk	7.32	2.29	1	11
9	Københavnsk	7.38	3.40	1	11
10	Fynsk	7.52	2.61	1	11
11	Bornholmsk	7.90	2.75	1	11

TABEL 2B: RESULTATER AF DIALEKTHITLISTE VED PARVIS SAMMENLIGNING (OVERSAT FRA HANSEN & GOLDSHTEIN 2021A). N = 129

Midtjysk											
Nordjysk	-										
Vestjysk	*	-									
Rigsdansk	*	*	-								
Århusiansk	*	*	-	-							
Østjysk	*	*	-	-	-						
Sjællandsk	*	*	*	*	*	-					
Sønderjysk	*	*	*	*	*	-	-				
Københavnsk	*	*	*	*	*	-	-	-			
Fynsk	*	*	*	*	*	*	-	-	-		
Bornholmsk	*	*	*	*	*	*	-	-	-	-	
	M	N	V	Rd	Å	Ø	Sj	Sø	K	F	B

Som det fremgår af tabel 2a, er variationen i besvarelsene bemærkelsesværdig: Alle varieteter får både en top- og bundplacering, bortset fra *midtjysk*, og resultatet kunne derfor tyde på at respondenterne vurderer varieteterne efter forskellige målestokke (se også Svenstrup & Thøgersen 2009: 184). Testen anvender samme betegnelser for de forskellige varieteter som lignende eksperimenter (Kristiansen 2009a) så de direkte kunne sammenlignes. Men muligvis havde det givet større mening for de unge respondenter at rangordne mere konkret beskrivende betegnelser som 'sådan som de taler i Herning', 'sådan som de taler i Aalborg' end de lingvistiske betegnelser *vestjysk* og *nordjysk*. De valgte lingvistiske betegnelser anvendes nemlig til at beskrive en virkelighed der ikke nødvendigvis stemmer overens med respondenternes, som nævnt i afsnit 4 (Niedzielski & Preston 2010, Svenstrup & Thøgersen 2009). Fortolkningen bestyrkes af spørgsmål fra nogle af eleverne om hvilket sprog der egentlig bliver talt i det område hvor skolen ligger, om det er *midtjysk*, *nordjysk* eller *vestjysk*?

Resultatet af rangordningstesten stemmer overens med tidligere undersøgelser, nemlig at respondenterne placerede de lokale varieteter over *rigsdansk* mens de placerede *københavnsk* relativt lavt. At respondenterne på Salling Efterskole placerede *midtjysk* og *nordjysk* øverst, kan formentlig forklares ved efterskolens tilhørsforhold til Region Midtjylland og dermed dens placering i det midtjyske, omend i Jyllands (lidt) nordlige ende. Begge varieteters topplacering kan desuden forklares ud fra respondenternes geografiske herkomst (se afsnit 3), men som vi altså ikke særskilt har lagt til grund for vores beregninger. 64 % af respondenterne angiver at de kommer fra et større (efter dialektologiens områdebetegnelser, jf. JO K 0.3) nordvest- og midtvestjysk område fremfor fra ét specifikt område eller én by, som det normalt er tilfældet ved lignende eksperimenter (Kristiansen 2009a, Svenstrup & Thøgersen 2009, Maegaard & Quist 2020).

En ting er imidlertid dialektologiens områdebetegnelser, noget andet er respondenternes sprogligt-geografiske selvopfattelse. Respondenterne placerede nemlig *vestjysk* signifikant lavere end både *midtjysk* og *nordjysk* (og her afviger resultaterne øjensynligt fra fx Svenstrup & Thøgersen 2009 og Kristiansen 2009a). Resultaterne kunne tyde på at respondenter er opmærksomme på flere forskelle i varieteter tæt på der hvor de kommer fra, og færre forskelle i varieteter der hører til områder fjernere

fra hvor de bor (Preston 1999: xxxv). Sandsynligvis opfatter de unge respondenter de lokale varieteter *midtjysk* eller *nordjysk* i højere grad som deres egen måde at tale på end *vestjysk* (se fx placeringen af *nordjysk* i Vinderup, Kristiansen 2009a: 179). Varieteten *vestjysk* opfatter de derfor ikke helt så lokal som *midtjysk* og *nordjysk*; muligvis opfatter de endda *vestjysk* som mere markeret jysk end *midtjysk* og *nordjysk* (se afsnit 5.2).

Resultatet kan derfor bedst tolkes som et udtryk for en særlig lokal identitet eller lokalpatriotisme (Pedersen 1996, Kristiansen 2009a, Maegaard & Quist 2020) hvor respondenter placerede de lokale jyske varieteter de antageligt bedst kender til og forbinder med deres egen sproglige hverdag, øverst mens de placerede andre jyske varieteter, *århusiansk*, *østjysk* og *sønderjysk*, relativt lavt på listen. Lignende resultater finder vi i hhv. Odder og Vinderup (Kristiansen 2009a) samt i Holstebro (Svenstrup & Thøgersen 2009) som ligeledes må være et udtryk for at respondenterne opfatter øvrige jyske varieteter, relativt set, som ret så forskellige fra deres egen lokale varietet.

Placeringen af varieteterne *rigsdansk*, *århusiansk* og *københavnsk* tyder muligvis på en distinktion mellem umiddelbart lokaliserbare og ikke-lokaliserbare varieteter, altså *århusiansk* refererer til sproget i Århus etc. (Svenstrup & Thøgersen 2009: 186). Der er målt signifikant forskel mellem respondenternes rangordning af *rigsdansk* og *københavnsk* og af *københavnsk* og *århusiansk*, mens vi ingen signifikant forskel målte mellem *århusiansk* og *rigsdansk* (se tabel 2b). Til gengæld er respondenterne langt fra enige om varieteternes placering (jf. standardafvigelserne i tabel 2a for *rigsdansk*, *århusiansk* og især *københavnsk*), muligvis fordi de er i tvivl om hvad betegnelserne refererer til. Det er knap så bemærkelsesværdigt ved betegnelsen *rigsdansk*, der ingen specifik stedsreference har, men det kan måske undre ved betegnelserne *københavnsk* og *århusiansk*, der har tydelige referencer til de to respektive storbyer. I analysen af interviewene (afsnit 6) vil jeg komme nærmere ind på hvad sprogbrugerne forstår ved begrebet *rigsdansk*.

5.2 Genkendelsestesten

I eksperimentets anden opgave blev respondenterne bedt om at placere de personer hvis stemme de hørte, i på forhånd angivne, konkrete steder. Lige inden opgaven gik i gang, var de blevet gjort opmærksom på

eksperimentets egentlige, sproglige formål. Genkendelsestestens sigte blev derfor om stemmeprøverne overhovedet var lokaliserbare for de unge respondenter (*dialect identification*, Preston 1999, Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a, 2021b).

I modsætning til rangordningstestens specifikt lingvistiske betegnelser for nogle udvalgte varieteter, skulle respondenterne i genkendelsestesten vælge mellem i alt seks byer: fire forskellige jyske byer af varierende størrelse, nemlig Skive, Aalborg, Herning og Århus, og derudover de to storbyer Odense og København. De jyske byer blev valgt fordi de antages at spille en rolle i respondenternes hverdag (Maegaard & Quist 2020: 153 ff.): Skive er fokusområdets nærmestbeliggende provinsby mens Herning er områdets lidt større provinsby, ca. 70 km vest for skolen. Sprogligt opfattes disse to byer som relativt jyskprægede, og der refereres til at især de ældre beboere disse steder stadig bruger markante jyske træk som fx foranstillet artikel, *a* for jeg mv. Byerne Aalborg og Århus regnes for områdets større byer (hhv. 100 km nordøst og 130 km sydøst for skolen) hvor de unge søger uddannelse (DS); sproget her opfattes ofte som *rigsdansk*. Vi valgte Odense og København som to storbyer de fleste har kendskab til; Odense som by midt i mellem Jylland og Sjælland, H.C. Andersens hjemby, og København som Danmarks hovedstad, et sted skolerejser går til.⁶

TABEL 3A: GENKENDELSESTESTENS RESULTATER I PROCENTTAL

Sted	Skive-stemmerne			
	Dreng 1	Dreng 2	Pige 1	Pige 2
Skive	13	31	41	24
Aalborg	16	17	13	17
Herning	38	23	18	17
Århus	22	18	11	29
Jylland – total	89	89	84	87
Odense	9	9	15	11
København	2	1	1	1
Total	100	99	99	99
n=	140	141	141	141

⁶ Da respondenterne under eksperimentet ikke yderligere blev bedt om at uddybe deres svar, stammer oplysningerne om byernes sprog fra undersøgelsens sociolingvistiske interview, herunder også med unge fra området.

TABEL 3B: GENKENDELSESTESTENS RESULTATER I PROCENTTAL

Sted	Århus-stemmerne			
	Dreng 1	Dreng 2	Pige 1	Pige 2
Skive	19	32	16	24
Aalborg	26	20	20	26
Herning	24	17	10	17
Århus	18	21	15	21
Jylland – total	87	90	61	88
Odense	10	9	24	10
København	3	1	15	2
Total	100	100	100	100
n=	139	141	141	140

TABEL 3C: GENKENDELSESTESTENS RESULTATER I PROCENTTAL⁷

Sted	København-stemmerne			
	Dreng 1	Dreng 2	Pige 1	Pige 2
Skive	4	5	6	3
Aalborg	4	15	16	1
Herning	1	9	16	2
Århus	4	12	41	13
Jylland – total	13	41	79	19
Odense	6	28	10	10
København	81	31	1	71
Total	100	100	100	100
n=	141	140	140	140

Som det fremgår af tabel 3a og 3b, var eleverne overordnet set i stand til at genkende de jyske stemmer. Hele syv af de otte jyske stemmer placerede mellem 84 og 90 % af respondenterne i Jylland; kun én stemme, Århus-pige 1, blev af relativt set færre respondenter (61 %) placeret i Jylland (se tabel 3a og 3b, rækken ”Jylland – total”). Men når vi zoomer ind på om respondenterne er i stand til at placere de jyske stemmer mere præcist, dvs. om de er lokaliserbare

⁷ København-stemmerne repræsenterer det Kristiansen kalder for MODERNE (jf. Kristiansen 2009a), og de indgår i *Dialekt i periferien*-projektet (jf. Maegaard & Quist 2020). Tak til Malene Monka for udlån af stemmepróverne, og tak til Tore Kristiansen og Malene Monka for konstruktive diskussioner forud for sprogholdningseksperimentet i Salling.

til enten Skive eller Århus, scorer de knapt så overbevisende. Det er Skive-dreng 2 og Skive-pige 1 respondenterne oftest placerede korrekt i Skive, men det er ikke overbevisende (se tabel 3a, hhv. 31 % og 41 %). Skive-dreng 1 placerede de oftest i Herning (38 %), og det kunne måske tyde på at respondenterne opfattede hans sprog som mere udpræget jysk (jf. ovenfor). Skive-pige 2 placerede de til gengæld oftest i Århus (29 %) hvilket kunne tyde på at respondenterne opfattede hendes stemme som forholdsvis umarkeret, ulokaliserbart *rigsdansk*. Århus-stemmerne var øjensynligt svære at placere mere præcist. Topscorere i forhold til nøjagtig lokalisering er Århus-dreng 2 og Århus-pige 2, men det er immervæk kun 21 % af respondenterne der var i stand til at placere dem korrekt, mens endnu flere faktisk placerede dem i hhv. den lokale, større by Skive og storbyen Aalborg. Scoren kunne tyde på at disse to stemmer lyder mere jysk i respondenternes opfattelse (jf. ovenfor).

Som det fremgår af tabel 3c, viser respondenternes svar to modsatte tendenser. På den ene side var de i stand til at placere to af de fire stemmer nogenlunde sikkert i København (se kolonnen for København-dreng 1, som 81 % af respondenterne placerede rigtigt, og København-pige 2, som 71 % placerede rigtigt). Omvendt forholder det sig med København-dreng 2 og København-pige 1 respondenterne oftest placerede i Jylland (se rækken ”Jylland – total” i tabel 3c). København-pige 1 placerede de endda oftere i Jylland (og endda i Århus af 41 % af respondenterne) end Århus-pige 1 (som kun 15 % af respondenterne placerede i Århus, mens 24 % af dem placerede hende i Odense). Scoren kunne altså tyde på at respondenterne opfattede de to København-stemmer som ulokaliserbare og *rigsdansk*-talende, og dermed hverken lokaliserbart til København eller andre navngivne steder (jf. informanternes bedømmelse af tre af stemmerne i afsnit 6.3).

Resultaterne af genkendelsestesten på Salling Efterskole stemmer i store træk overens med *Dialekt i periferien*-projektets undersøgelse på lokationen Hirtshals. Her var respondenterne også i stand til at placere de jyske stemmer overordnet set i Jylland, men de havde vanskeligheder ved at placere dem mere præcist. Derimod var respondenterne fra projektets undersøgelse på lokationen Bylderup

mere sprogligt bevidste idet de kunne placere de lokale stemmer, nemlig i Bylderup; de havde imidlertid også svært ved at placere testens øvrige stemmer (Maegaard & Quist 2020: 153 ff.). I min analyse af interviewene kommer jeg nærmere ind på informanternes opfattelser af sproglige forskelle i Jylland, i Danmark og deres syn på den øjensynligt klichéfylde rivalisering mellem landsdele, eller rettere Jylland og København, resultaterne synes at afspejle (Svenstrup & Thøgersen 2009, Pedersen 1996).

5.3. Vurderingstesten

Vurderingstesten er baseret på at afdække respondenteres sprogideologiske ståsted, og den tager dermed udgangspunkt i deres underbevidste sprogholdninger. Testen var den første af eksperimentets opgaver som eleverne på Salling Efterskole blev bedt om at udfylde, og på det tidspunkt vidste de ikke at det handlede om sprog. Af den grund var der ingen lingvistiske termer i opgaven.

Respondenterne blev bedt om at vurdere de 12 forskellige stemmer på otte forskellige skalaer med personlighedstræk, fx ”Synes du, at han virker ambitiøs?”, ”Synes du, at det virker, som om hun er flink?” etc. (Likert-skala med 5 felter fordelt mellem yderpunkterne ”Ja, meget” til ”Nej, slet ikke”).⁸ Vores beregningsmodel tager udgangspunkt i at vi er interesserede i at se på hvilke forskelle der er mellem de tre varieteter (dvs. stemmerne fra Skive, Århus og København⁹) og mellem de to taler-køn (dreng, pige) (Maegaard & Quist 2020, Kristiansen 2017), samt hvordan disse forskelle interagerer hvis vi tager højde for at respondenterne har forskellig vurderingsadfærd, og at de enkelte talere lyder forskelligt.¹⁰

Resultaterne for testen visualiseres i tabel 4a for superioritet-skalaer og i tabel 4b for dynamik-skalaer (Kristiansen 2009a, Kristiansen, Clausen & Havgaard 2002, Hansen & Goldshtein 2021b). For hver

8 Skalaerne nævner dermed kun ét af yderpunkterne, dvs. ambitiøs, ikke også uambitiøs mv.

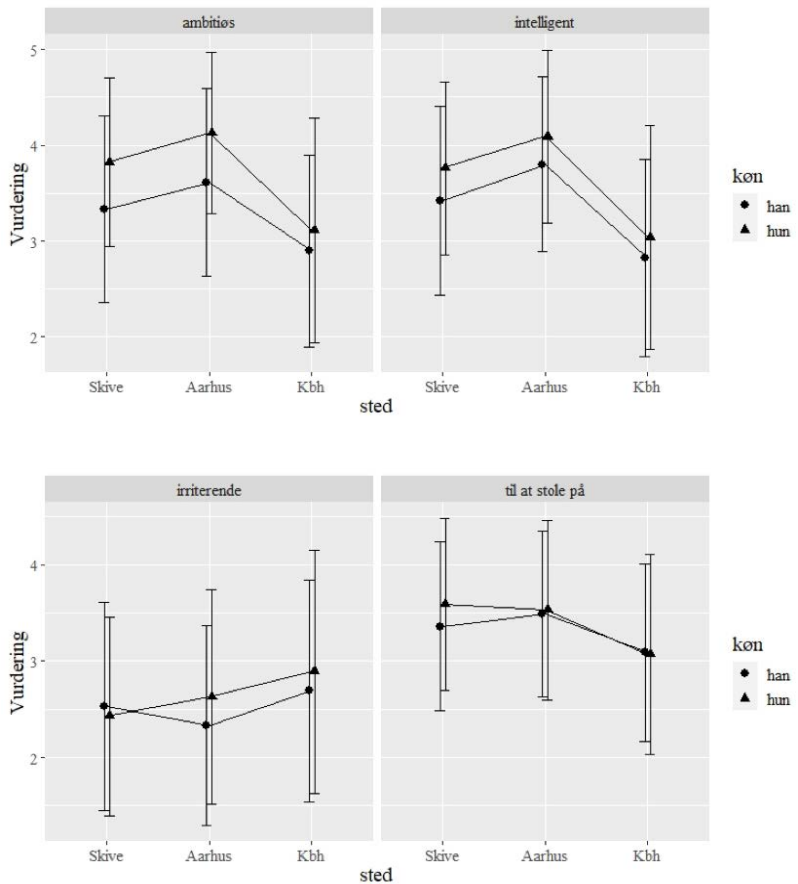
9 Der er tale om stemmer der repræsenterer det Kristiansen kalder MODERNE (2009a).

10 I vores statistiske behandling af svarene blev *cumulative link mixed models* tilpasset hver skala med vurderingen som afhængig variabel (jf. Christensen 2019); de uafhængige variable i modellen var sted og talerkøn. Respondentens identitet og talerens identitet blev anvendt som *random effects*. De endelige modeller for hver skala blev fundet ved at køre gentagende *likelihood ratio tests* til den optimale model blev fundet (Hansen & Goldshtein 2021a og 2021b).

skala markeres middelværdien for drengetalere med en prik og for pigetalere med en trekant. Halerne, dvs. de lodrette staver, der udgår fra middelværdierne (dvs. prikken eller trekanten), angiver standardafvigelse, altså spredning i besvarelsene. Jo længere staverne er, jo større er standardafvigelsen, og omvendt. Vores datapunkter ligger inden for det spænd de angiver.

Resultaterne af eksperimentet i Salling er interessante fordi de ikke reproducerer de sædvanlige, konsistente resultater af lignende tests (Kristiansen 2009a), og især stemmerne fra Århus synes at spille en central rolle heri.

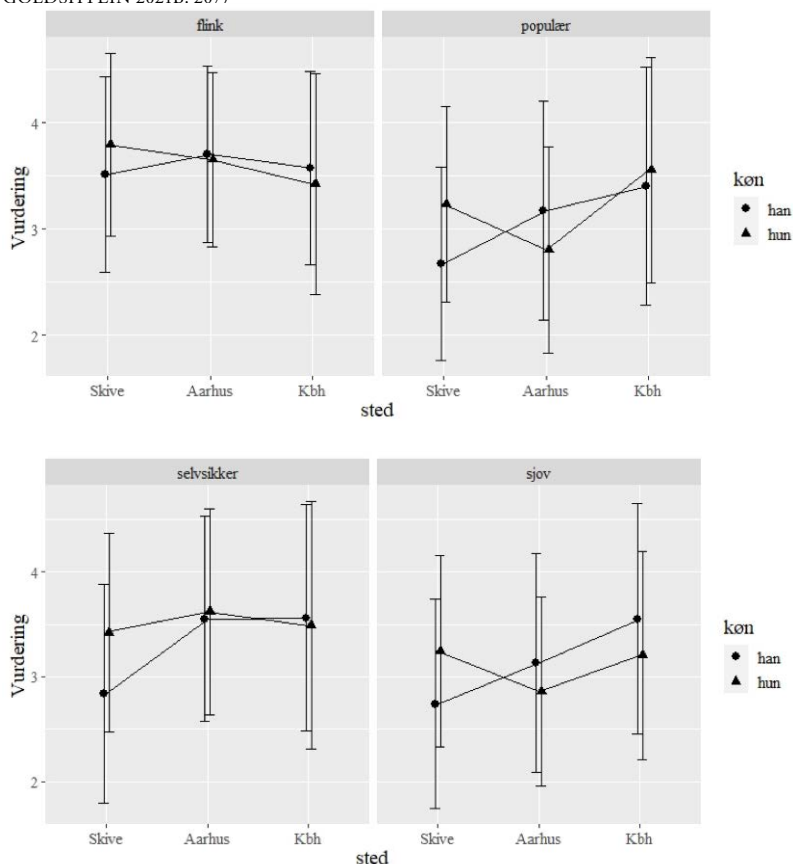
TABEL 4A: RESULTATERNE AF VURDERINGSTESTEN – SUPERIORITET-SKALAER (HANSEN & GOLDSHTAIN 2021B: 206)

Som det fremgår af tabel 4a, nedvurderedes de københavnske stemmer i alle superioritet-skalaer, på nær **irriterende**, hvor vi imidlertid ikke fandt signifikante forskelle mellem resultaterne. I tabel 4a vises det ved at middelværdierne for Århus og Skive ligger noget højere end for København, bortset fra **irriterende**, hvor prikken og trekanten for København ligger over dem for Skive og Århus. Det betyder at respondenterne på Salling Efterskole vurderede de københavnske stemmer som mindre **ambitiøse**, mindre **intelligente** og knap så meget **til at stole på** end stemmerne fra Skive (hhv. $p=0.003$, $p=0.000$ og $p=0.003$) og Århus (hhv. $p=0.004$, $p=0.004$ og $p=0.001$); der er dog ingen signifikant forskel på vurderingen af stemmerne fra Skive og Århus. I tabel 4a fremgår det bl.a. også at respondenterne vurderede pigetalerne som mere **ambitiøse** end drengetalerne ($p=0.007$).

I tabel 4b fremgår det at respondenterne kun opvurderede de københavnske stemmer som mere **populære** end stemmerne fra Århus ($p=0.018$) og Skive ($p=0.011$); der er ingen signifikant forskel mellem Århus og Skive, ligesom vi ikke fandt nogen signifikante effekter på skalaerne **flink** og **sjov at være sammen med**. Som det fremgår af tabel 4b for skalaen **flink**, ligger prikkerne og trekanterne både for stemmerne fra Århus og København meget tæt; standardafvigelsen er dog størst ved stemmerne fra København. Ved skalaen **sjov** er det imidlertid omvendt hvor standardafvigelsen generelt er relativt stor, det vil sige der er større uenighed i besvarelsene. På skalaen **selvsikker** var der ingen hovedeffekt (*main effect*) men en interaktionseffekt mellem sted og køn: Respondenterne på Salling Efterskole vurderede drenge fra Skive mindre **selvsikre** end både drenge og piger fra Århus og fra København. I tabel 4b fremgår det at middelværdierne for drengene fra Skive ligger markant lavere end de andre, og derved skiller de sig ud.

TABEL 4B: RESULTATERNE AF VURDERINGSTESTEN – DYNAMIK-SKALAER (HANSEN & GOLDSHTEIN 2021B: 207)

Resultaterne for superioritet-skalaerne stemmer overens med Kristiansen 2009a og andre for så vidt at MODERNE scorer lavere end KONSERVATIV; stemmerne fra København i vores eksperiment repræsenterer MODERNE. Men hvor MODERNE hos Kristiansen og andre indtager andenpladsen og LOKAL konsekvent tredje- og sidstepladsen, scorer stemmerne fra Skive højere på alle superioritets-skalaer, bortset fra **irriterende**. Stemmerne fra Århus indtager desuden topplaceringen i forhold til stemmerne fra både Skive og København, dog skal det nævnes at der ikke kunne måles nogen signifikant forskel mellem resultaterne for Skive og Århus. Det ser dermed ud til at Århus-stemmerne vur-

deres på samme positive måde som KONSERVATIV hos Kristiansen, og det er interessant og nyt.

Resultaterne for dynamik-skalaerne stemmer ikke helt overens med tidligere studier hvor MODERNE altid får en topplacering, mens KONSERVATIV ligger på andenpladsen, og LOKAL scorer lavest (Kristiansen 2009a, Kristiansen 2009b). Eneste signifikante hovedeffekt på dynamik-skalaerne er imidlertid at respondenterne på Salling Efterskole vurderede de københavnske stemmer højest på skalaen **populær**.

Det er især drengene fra Skive der skiller sig ud på dynamik-skalaerne, for her ligger deres middelværdier lavest. Der synes dog ikke umiddelbart at være en klar sammenhæng mellem resultaterne af vurderingstesten og af genkendelsestesten. Respondenterne forbandt ikke i højere grad Skive-drengene med et specifikt sted end stemmerne fra Århus. Dog placerede de oftest Skive-dreng 1 i Herning end nogen af de andre jyske drengetalere (38 %), og det kunne tyde på at de vurderede at han talte mere udpræget jysk end de selv gør (Preston 1999). Det at Skive-drengen er lokaliserbart jysk, får muligvis respondenterne til at vurdere ham mere negativt fordi for udpræget jysk ikke associeres med at være intelligent og ambitiøs.

Resultaterne af eksperimentet på Salling Efterskole viser således på den ene side at respondenterne vurderede lokale varieteter positivt, og som måder de selv taler på (rangordningstesten). Det burde imidlertid betyde at de ville være i stand til at genkende lokale varieteter fra ikke-lokale (genkendelsestesten), men det resultat udeblev. Nok var de i stand til at adskille vest- fra østdansk, men de havde sværere ved at placere de jyske stemmer mere præcist. Samlet set vurderede de altså også de lokale varieteter mere positivt end det er tilfældet i lignende eksperimenter (vurderingstest), og især stemmerne fra Århus viste sig at få topplaceringen i både superioritet- og dynamik-skalaerne.

I afsnit 7 diskuterer jeg de metodologiske implikationer ved eksperimentet i Salling og sprogholdningseksperimenter generelt ved at sætte spørgsmålstegn ved hvordan et områdes sprogideologi bør testes, og ved at drøfte hvilken rolle stemmeprøvernes beskaffenhed tænkes at spille. Det er nemlig påfaldende at resultaterne af både de seneste studier i især Jylland afspejler et mere nuanceret billede af sociolingvistisk forandring

i senmoderniteten relativt langt fra hovedstaden (Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldhstein 2021a).

I næste afsnit vil billedet af denne nuancerede, og komplekse, sproglig virkelighed blive yderligere belyst ved at inddrage nogle af sprogbrugernes eksplicitte meninger om og implicitte holdninger til egen og andres sprogbrug, der synes at matche eksperimentets undersøgelse af bevidste og underbevidste sprogholdninger (Svenstrup & Thøgersen 2009: 191, Mattfolk 2011).

6 INFORMANTERNE OM EGEN OG ANDRES SPROGBRUG

I dette afsnit tilgås interviewdataene kvalitativ-diskursivt (Blommaert 2010, Jørgensen & Philips 1999). I analyserne nedenfor kommer jeg især ind på hvilke begreber informanterne anvender til at beskrive det sprog de møder i deres hverdag, dvs. primært *rigsdansk* og *jysk*, og hvad de egentlig forstår ved dem. Da min informantgruppe består af personer i forskellige aldre, ligesom Mortensens undersøgelse i Hirtshals (2019), giver analyserne nedenfor et bredere indblik i et udvalgt sprog-samfund i Jylland.

6.1 Informanten om rigsdansk og jysk

Som del af det semistrukturerede sociolingvistiske interview bad jeg informanterne om at lytte til tre af de 12 stemmeprov fra sprogholdningseksperimentet, dvs. tre af pigerne fra henholdsvis København (pige 2), Århus (pige 2) og Skive (pige 2), som i vores ører er relativt lette at lokalisere. Herefter spurgte jeg dem bl.a. om hvilken af de tre piger der efter deres mening talte rigsdansk (se afsnit 6.3). Fremgangsmåden gjorde at jeg i 10 ud af 15 interview initierede begrebet *rigsdansk* og den efterfølgende diskussion af det (Mortensen 2019), mens de øvrige fem informanter, heraf tre bedsteforældre, spontant nævnte begrebet tidligere i interviewet, fx da vi talte om lokale forhold, og hvordan landsbyen siden 1995 sprogligt havde udviklet sig. Når informanterne anvender begrebet *rigsdansk*, refererer de, som forventet, langt fra til et entydigt eller uniformt begreb, snarere tværtimod: informanternes opfattelse af rigsdansk er fleksibel, facetteret og dermed kompleks.

På tværs af de tre aldersgrupper stemmer informanternes meninger om *rigsdansk* overens med kendte og enten den etablerede diskurs el-

ler de af sociolingvistikken definerede parametre som a) korrekthed, b) forståelighed, og c) ulokaliserbarhed (Ladegaard 1999, Kristiansen 2009a, Svenstrup & Thøgersen 2009). Begrebet *rigsdansk* kan dermed opfattes som en *floating signifier* (Laclau & Mouffe 1985/2001: 113), dvs. et flydende begreb der er åbent for sprogbrugerens fortolkning. Det ytres eksplicit, dog efter direkte forespørgsel, men der underforstås forskelligt indhold afhængigt af hvilken sprogbruger der anvender det, og hvilken kontekst sprogbrugeren befinder sig i. Informanterne kender for så vidt til begrebet, de anvender det, men som kategori spiller det en meget lille eller ingen rolle i deres sproglige hverdag. Som det vil fremgå af næste afsnit, udmønter det sig forskelligt i informanternes eksplicit ytrede meninger om og implit fremsatte holdninger til egen sprogbrug. Heri kan variabelen 'alder' spille en rolle.

Informanterne udtrykker eksplicit deres mening om *rigsdansk* som et 'korrekt' dansk, dvs. ved at bruge betegnelsen 'korrekt'. Dermed fremviser de den implicitte holdning at det er et 'fortræffeligt' sprog, fx ved at referere til det sprog de lærte i skolen, og som matcher (standard) skriftsproget, eller ved at referere til et 'pænt' sprog, fx uden bandeord og slang. Bedsteforældre-informanten Idas mening om *rigsdansk* synes at dække over den implicitte holdning at det hun bl.a. taler med sin ægtefælle, ikke er 'korrekt', dvs. hun fremstiller en implicit modsætning mellem *jysk* og 'korrekt'. Ida siger:¹¹

- 01 IDA: men jeg tror da at (.) vi vi forsøger da å å tale
 02 korrekt ligesom vi skriver korr[ekt]v
 03 INT: [mh m]h mh
 04 IDA: altså når vi ikke @lige snakker med hinanden@

Konkrete eksempler på personer der taler et 'korrekt' dansk, er offentlige talere som fx Dronningen og nyhedsoplæsere, uden sammenligning i øvrigt. Som følgende stedstabile midaldrende informants eksplicitte mening om *rigsdansk* synes at dække over, eksisterer der en tæt relation mellem *rigsdansk* og skriftmediet, det vil sige hun sammenholder *rigsdansk* med at nyhedsoplæseren læser højt fra et stykke papir. Signe siger:

11 Se bilag B for transskriptionsnøgle.

01 SIG: altså hvis a hvis a skal tænke rigsdansk,
 02 INT: mh
 03 SIG: så tænker a dem der læser nyheder op inde (.)
 04 INT: ja
 05 SIG: på TV-avi[sen]
 06 INT: [ja]hm
 07 SIG: tså tænker a rigsdansk

Denne direkte kobling mellem *rigsdansk* og skriftsprog ytrer en af de mobile unge informanter, Maja, eksplicit idet hun i samtale med Rolf nævner skriftsproget som neutralt udgangspunkt for et ulokaliserbart *rigsdansk*: ”når du skriver altså alle skriver det samme lige meget hvor du kommer fra”.

Når informanternes eksplicitte mening om begrebet *rigsdansk* falder inden for parameteret ’forståelighed’, handler det om et klart og tydeligt sprog som alle dansktalende kan forstå. Hermed udtrykker informanten implicit at *dialekt* kan være uforståelig, det vil sige hun opsætter en implicit modsætning mellem det at tale forståeligt, *rigsdansk*, og det modsatte, uforståeligt, *dialekt*, i hvert fald for nogen der ikke selv taler det. Den stedstabile forældre-informant Ingrid udtrykker ’forståelighed’ således:

01 INT: hvad forstår du ved rigsdansk,
 02 IND: uh:: (.) jamen det det forstår a jo: altså det jo
 03 uh: det jo: det jo en dansk s:om: som alle kan
 04 forstå,
 [...]
 05 IND: der ikke mange der snakker (.) fuldstæn[dig]
 06 INT: [mh mh]
 07 IND: rigsdansk,
 [...]
 08 INT: å hvorfor ikke det,
 09 IND: jam: det g (.) det er vel fordi der stadigvæk er
 10 noget dialekt i,

Når de mobile unge informanter Rolf og Maja i deres samtale udtrykker deres mening om *rigsdansk*, fremhæver de også forståelighed som

en parameter. De afsøger dernæst yderpunkterne for hvem der i så fald taler *rigsdansk*, og hvorfor det forholder sig sådan; for Rolf og Maja er det ”klang” (jf. linje 13), og som jeg fortolker som intonation, der spiller en afgørende rolle:¹²

01 MAJ: altså et spro_g så alle forstår hinanden\ hehe
 02 ROL: hehe
 03 MAJ: det @spro_g det rigsdansk@
 04 ROL: men alligevel alle forstår jo ås:
 05 MAJ: ja det selvfølgelig rig[tig]
 06 ROL: [det meste sjæ[llandske]
 07 MAJ: [ja det:]
 08 ROL: for eksempel\
 09 MAJ: ja men det det det vil du ikke kalde rigsdansk→
 10 ROL: nej (.) fordi der synes jeg bare stadig de:r [uh]
 11 MAJ: [ja]
 12 ROL: sån en klan_g på\
 13 MAJ: ja (.) jamen der er klan_g på (0.3) ja
 14 ROL: å [sån]
 15 MAJ: [men] jeg vil heller ikke kalde (.) sallingbomål
 16 (.) for rigsdansk\
 17 ROL: *nej*\
 18 MAJ: hehe (.) ja det ter det vel
 19 ROL: mm

Flere af informanterne nævner *rigsdansk* som betegnelse for et ikke-lokaliserbart dansk, dvs. et dansk hvor man ikke kan høre hvor taleren kommer fra; dette minder i høj grad om Brink og Lunds ulokaliserbare *rigsmålsformer* (Brink og Lund 2018: 197). De giver imidlertid eksplicit udtryk for at denne parameter for dem er af principiel karakter; et sådant dansk eksisterer i praksis ikke. En af de stedstabile unge informanter, Mira, kommer med følgende præcisering:¹³

01 MIR: <jeg tror> ikke der nogen der taler shelt rent\$ (.)
 02 rigsdansk\
 03

12 Rolf havde arbejdet på Sjælland i en periode hvorfor ”det meste sjællandske” ikke på dén måde lyder helt anderledes end det han selv taler (Preston 1999).

13 Som eneste informant anvender Mira spontant betegnelsen *accent* hvor de øvrige informanter anvender – mere eller mindre i flæng – betegnelserne *dialekt* og *jysk*.

03 INT: nej↘ nej↘ hvorfor ikke det↗
 04 MIR: der må være nogen der (.) har et eller andet uh:
 05 INT: mh
 06 MIR: som ikke er helt rigsdansk noget: (.) accent noget↘
 07 INT: ja↗
 08 MIR: nordjyderne har sin accent [og] så har:
 09 INT: [ja]
 10 MIR: sønderjyderne sin og [så]
 11 INT: [ja] mh
 12 MIR: der må være-n (.) lille bitte procent[del]
 13 INT: [mh mh]
 14 MIR: der er (.) rigsdansk↘

Ovenstående uddrag viser tydeligvis at begrebet *rigsdansk* efter mine informanternes mening kan forklares på mange forskellige måder; det er facetteret og kompleks begreb, især når jeg som interviewer beder dem om at forholde sig eksplicit til det. Deres eksplicitte meninger om *rigsdansk* peger i flere retninger, men i retninger der er velbeskrevet i udviklingen af *rigsdansk* som et korrekt, forståeligt, ikke-lokaliserbart sprog, og der som sådan peger både på en offentlig diskurs om det bedste sprog (Grondelaers & Kristiansen 2013) og en lingvistisk diskurs om et sprog der findes overalt i Danmark (jf. Brink & Lund 2018). Informanterne giver desuden eksplicit udtryk for hvor grænserne for *rigsdansk* går, og de sætter det enten eksplicit eller implicit i modsætning til *københavnsk* (pga. intonationsforskelle) og dialekt eller *jysk* (ved at korrekt og letforståeligt sprog udtrykker implicit at jysk ikke er). I næste afsnit ser vi nærmere på hvilken indflydelse deres afgrænsning af begrebet *rigsdansk* har for hvordan de ytrer sig om deres eget sprog.

6.2 Informanten om egen sprogbrug

Interviewets samtale om hvor *rigsdansk* informanten mener stemmerne taler, fører til spørgsmål om egen sprogbrug, fx hvad informanten ville kalde det sprog vi taler i interviewet, eller det hun/han taler med familie og venner, og om der er forskelle. Der ses tydelige generationelle forskelle i den måde informanterne eksplicit udtrykker sig om deres egen sprogbrug. Der er også forskel på hvilke implicitte holdninger der derved kommer frem.

Informanterne fra bedsteforældregenerationen og de to stedstabile

informanter fra forældregenerationen beretter om en diglossisk hverdag, dvs. hvor de bruger to varieteter afhængig af hvem de taler med, og i hvilken kontekst de befinder sig i. De giver eksplicit udtryk for at tale *jysk* eller *sallingbomål* med ægtefællen, nærmeste familie og naboer, dvs. umarkeret og med brug af *a* for 'jeg', foranstillet artikel, klusilspring og andre typisk midtvestjyske dialekttræk. Derimod giver de eksplicit udtryk for de selv taler *rigsdansk* med alle andre, herunder intervieweren, i butikker i fx Skive, etc., dvs. markeret og med brug af -et i stedet for blødt d, med jysk intonation, og andre mere regionale jyske træk (jf. Mortensen 2019). De fleste giver eksplicit udtryk for at kodeskiftet foregår helt naturligt, men at de er særdeles bevidste om skiftet. Det gælder således for min ældste informant, Inger, der gennem hele interviewet med mig siger *a* om sig selv og anvender flere træk fra *sallingbomål*; hun giver eksplicit udtryk for at hun oplever kodeskift som grænseoverskridende, som at træde ind i en anden krop:

01 ING: så sagde han "hvof:or" som han sagde "kan du så
 02 ikke også (.) kan du da (0.3) s:nakke rigsdansk→"
 03 INT: ja ja
 04 ING: "for du kan jo godt↗"
 05 INT: he he
 06 ING: så sagde a «så tøs a det ligesom å tage en burka
 07 på" a tøs (.) a <forestiller> mig jamen det
 08 ligesom å gå ind i en anden per^{son} så→

Flere af informanterne fra bedsteforældregenerationen og de stabile fra forældregenerationen omtaler det at tale *rigsdansk* for 'at snakke fint'. Modsat betegner de det at tale dialekt for 'at snakke bred' (uden adverbialt -t og ud fra en overført betydning af adjektivet bred som 'det jævne folk', se JO 2.*bred*, betydning 5), men det optræder kun få gange i nærværende interview. Begge udtryk er velkendte og accepterede måder eksplicit at betegne de to yderpositioner i deres sproglige hverdag: fra *dialekt* eller *jysk* til et *rigsdansk* med enkelte regionale træk, dvs. et *rigsdansk* de ikke ligestiller med *københavnsk* (Pedersen 1996, Mortensen 2019). Betegnelsen 'at snakke fint' dækker imidlertid over informanternes implicitte holdning til at det at tale *jysk* ikke er fint, og dermed afdækkes deres indeksikalitetsorden implicit ved at *jysk* har lavere status

end *rigsdansk*, om ikke andet i visse kontekster. For de stedstabile informanter fra forældregenerationen giver eksplicit udtryk for at det at tale fint er uhensigtsmæssigt i den lokale kontekst de lever i til hverdag. Det kan ligefrem virke ekskluderende, eller som en af de stedstabile midaldrende informanter, Ingrid, siger:

- 01 IND: vi har jo altid snakket dialekt heremme
[...]
02 IND: så a tror det derfor (at) det (.) det: (.) føles jo
03 også <fuldstændig forkert> [h]vis man overfor uh:
04 INT: [ja]
05 IND: de de kammerater og sån noget man ha[r kendt] altid
06 INT: [ja ja]
07 IND: pludselig begynder å:
08 INT: ja
09 IND: å snakke fint→
10 INT: tja he he ja\
11 IND: fordi det hedder jo s[å→]
12 INT: [tja]
13 IND: viste det sig "nå hun er nok blev[et så] fin på-n
14 INT: [nå::]
15 IND: hun skal snakke @så Fint@" he he

I deres omtale af sprogskiftet giver de eksplicit udtryk for at måtte foretage konkrete og bevidste tiltag til at skrue ned for deres jyske, så andre der ikke taler *jysk*, kan forstå dem. Det er her en af parametrene for informanternes beskrivelse af *rigsdansk* implicit fremgår, nemlig forståelighed, og hvor *jysk* implicit står for det modsatte (jf. afsnit 6.1). De beskriver situationer med folk uden for Salling, især familie der bor på Sjælland, hvor de har skullet lave om på deres sprog. For eksempel beretter Eskild fra bedsteforældregenerationen om at gøre sig forståeligt, uden dog at kunne sætte konkrete ord på hvad han i givet fald ville kalde dette forståelige sprog der ikke er *jysk*:

- 01 INT: ja men hvis du ikke taler jysk hvad hvad kalder du
02 det, (.) for eksempel når din svoger [navn] er der,
03 ESK: jamen så så prøver jeg på: å gøre mig forståelig
04 INT: ja ja

05 ESK: det det [det] jeg nødt til,
 06 INT: [ja]
 07 INT: men du kalder det ikke (.) <noget> be[stemt]
 08 ESK: [nej] nej
 09 INT: nej nej nej
 10 ESK: for det det de:t hjælper ikke å snakke øh: jysk med
 11 ham→
 12 INT: mm nej
 13 ESK: så fatter han SIKKE en brik he he he

Spørgsmålet om hvilket sprog informanten bruger til at tale med interviewer, giver svar der kun til dels er enslydende på tværs af generationerne. Den måde de eksplicit giver udtryk for hvordan de anvender deres sprog i forskellige kontekster, beskriver en sproglig hverdag der er karakteriseret af relativ stor variation og fleksibilitet, som implicit fremhæver deres sproglige bevidsthed. Det er i den forbindelse især interessant hvordan de eksplicit giver udtryk for det de selv kalder for *rigsdansk*, men hvori der implicit ligger den opfattelse af at det kunne være forskelligt andre steder, fx efter interviewerens opfattelse. I interviewene er det derfor påfaldende at *rigsdansk* øjensynligt kan gradbøjes.

Således udtrykker informanten Ida fra bedsteforældregenerationen eksplicit at hendes sprog med mig er ”det er for mig (.) det er mit rigsdansk”; hermed underforstår hun at interviewerens, eller andres, opfattelse af *rigsdansk* kan afvige fra hendes egen (se afsnit 7). Den stedstabile midaldrende informant Signe giver på lignende måde implicit udtryk for en divergerende opfattelse af betegnelsen *rigsdansk*: ”et forsøg på rigsdansk”. Også de unge informanter beskriver deres sprog med mig fra yderpositionerne, som fx Freja: ”jeg ville ikke kalde det rigsdansk i hvert fald”, dog suppleret med forklaringen ”fordi jeg har haft om det i AP”,¹⁴ over den mobile informant Rolf: ”jeg føler jeg snakker sådan [...] rimelig meget standarddansk”.¹⁵ I og med at han siger ”jeg føler” implicerer han at der kan være divergerende opfattelser. De fleste informanter fra bedsteforældregenerationen giver eksplicit udtryk for at tale *rigsdansk* uden

14 Faget *Almen Sprogforståelse* (AP) som udbydes i gymnasiets grundforløb i 1. g.

15 Rolf anvender som eneste informant betegnelsen ’standarddansk’, der ikke nødvendigvis er synonymt med *rigsdansk*; han anvender det imidlertid i et spørgsmål hvor *rigsdansk* eksplicit indgår.

Parametret lokalisérbarhed kommer også frem i informanternes implicitte holdning til deres eget *rigsdansk* som en varietet der måske ikke helt svarer til hvad andre uden for deres område ville opfatte det. De giver nemlig eksplicit udtryk for at også det *rigsdansk* der findes uden for deres sproglige hverdag, kan afgrænses; det er her parametret om et ulokalisérbart *rigsdansk* implicit kommer frem. Fx siger de mobile unge informanter Rolf og Maja:

- 01 ROL: men sån jeg synes alligevel at (0.3) sån nogle som
02 os der snakker (.) uden dialekt rigtig\
- 03 MAJ: mm
- 04 ROL: vi snakker mere rigsdansk end (.) end sjællændere
05 eftersom de har (.) en dialekt [på]
- 06 MAJ: [det] er det (.)
- 07 tja [okay ja ja]
- 08 ROL: men [jeg ved det] [ikke]
- 09 MAJ: [jeg kan også] godt se hvad du
10 mener\ men det er jo heller ikke et ja/nej-spørg-
11 eller [et (.)]
- 12 ROL: [*nej*\]
- 13 MAJ: et ifacitspørgsmål\
- 14 ROL: ja
- 15 MAJ: det mere et holdningsspørgsmål

104

rigsdansk, implicit fremgår her parametren forståelighed. For informanterne er det afgørende at kommunikationen med ikke-jysktalende skal fungere, hvis ellers ikke de ønsker at lave grin med nogen. Derimod giver de mobile informanter og de stabile unge informanter eksplicit udtryk for at tale et sprog der ikke kan lokaliseres. I hvert fald ikke mere præcist, et sprog uden særpræg. Flere informanter på tværs af grupperingerne beskriver eksplicit de geografisk betingede, lokaliserbare sproglige forskelle i Danmark. Modsat er deres implicitte opfattelse af et ulokaliserbart *rigsdansk* som de eksplicit giver udtryk for end ikke kan lokaliseres til København. Dermed afviger informanternes forståelse af *rigsdansk* fra lingvisternes i forhold til at rigsmålsformer stammer fra *københavnsk* og derfra spreder sig til resten af landet (jf. afsnit 4). I næste afsnit ser vi nærmere på hvordan informanterne opfatter andres sprogbrug, og hvordan den passer med informanternes sproglige virkelighed.

6.3 Informanten om andres sprogbrug

I interviewene skal informanterne eksplicit forholde sig til faktisk sprogbrug, dvs. de tre pigestemmer vi anvendte i sprogholdningseksperimentet på Salling Efterskole. Rækkefølgen i interviewet, ligesom i eksperimentet, var: København-pige 2, Århus-pige 2 og Skive-pige 2 (se Bilag A og B). Informanterne blev nu bedt om deres umiddelbare mening om stemmerne, og blev spurgt hvem af dem der talte *rigsdansk* (det tiltag gav os desuden konkret input til hvordan receptionen af i hvert fald tre af stemmeprøverne var). I de drøftelser med informanterne der fulgte, fik de desuden det meget eksplicitte spørgsmål om hvad en københavn ville kalde sit eget sprog. De tre stemmer blev valgt førend vi havde fået resultaterne af sprogholdningseksperimentet, men umiddelbart forekom de tre stemmer på mig som typisk hhv. *jyske* og *københavnsk* på baggrund af intonationen (se afsnit 5.2), og andre træk som bortfald af ubetonet -e, der især er udtalt hos Skive-pige 2, velariseret [ð], som er udtalt hos både København-pige 2 og Århus-pige 2, og forekomst af to forskellige realiseringer af stød (se afsnit 3). Det fremgår tydeligt af interviewene at informanterne eksplicit giver udtryk for et modsætningsforhold mellem en jysk sprogidentitet og en østdansk, dvs. *københavnsk* eller *sjællandsk*. De nævner derimod sjældent eksplicit hvad der sprogligt karakteriserer forskellene mellem vest og øst, hvilket måske er forventet-

ligt. Det gør de heller ikke når de ytrer sig om stemmerne; i stedet for refererer de til noget de kan eller netop ikke kan genkende, fx fordi de selv har talt sådan da de var unge.

Genkendelsestestens resultater peger på at de unge respondenter på Salling Efterskole var i stand til at genkende Skive-pige 2 og Århus-pige 2 som værende fra Jylland (hhv. 88 % og 87 %); de var dog kun delvis i stand til mere præcis at genkende de to: Skive-pige 2 placerede de oftere i Århus (29 %) end retteligt i Skive (24 %), mens de oftest placerede Århus-pige 2 i Aalborg (26 %), dernæst i Skive (24 %) og først derefter i Århus (21 %) (se afsnit 5.2). Også København-pige 2 genkendte de som værende fra København (71 %). Det er derfor interessant at flertallet af informanterne (10/15), dvs. spredt over de tre generationer, er enige om at de tre piger lyder ens. De angiver imidlertid forskellige grunde til det. Enten giver de udtryk for at der ingen forskel er mellem de tre stemmer, eller også at forskellene er meget små. Eller også giver informanterne udtryk for at de tre piger taler *rigsdansk*, eller netop fordi ingen af dem gør. København-pige 2 bliver kun af to informanter fra bedsteforældregenerationen genkendt som fra København eller Sjælland, derimod genkender lidt flere (6/15) Skive-pige 2 som *jysk*. Her giver de eksplicit udtryk for at de kan identificere sig med en der sprogligt minder dem om deres gymnasietid, eller også fordi hun taler pænest (jf. afsnit 6.1, Preston 1999). Århus-pige 2 er den eneste stemme informanterne vurderer som *rigsdansk* (4/15), eller snarere det informanterne selv ville forstå som *rigsdansk*, men som andre, fx intervieweren, nok har en anden opfattelse af (jf. afsnit 6.1). Fx siger stedstabile informant Otto fra bedsteforældregenerationen om Århus-pige 2 at hun taler: "mest rigsdansk" af de tre, og den stedstabile informant Signe fra forældregenerationen betegner hendes sprog som: "tættest på rigsdansk". I diskussionen nedenfor vil jeg komme nærmere ind på informanternes eksplicit udtrykte 'gradbøjning' af begrebet *rigsdansk*, og hvad den implicit kunne referere til. Der vil jeg ligeledes inkludere informanternes eksplicitte tilkendegivelse af at de snarere koncentrerede sig om *hvad* pigerne sagde end *hvordan* de sagde det.

Spørgsmålet om hvad en københavnner ville kalde sit eget sprog, fremprovokerer helt eksplicit informanternes refleksioner over det rivaliserende forhold mellem Vest- og Østdanmark, og som delvis afdækker

kendte klichéer (Pedersen 1996). For eksempel siger flere af informanterne at en københavnner *tror* hun/han taler *rigsdansk* hvorved deres implicite holdning fremgår som det modsatte: det en københavnner taler, er ikke *rigsdansk*. Forklaringen på det skal søges i parameteret ulokalisbarhed, og informanterne kan høre på intonationen ("syngende" ln. 11) og leksikalske træk (ln. 09 vs. ln. 13, uden andetsteds i interviewet at nævne navnet på forskelligt bagværk med divergerende navne) at vedkommende kommer fra København/Sjælland. Den stedstabile informant fra forældregenerationen Ingrid udtrykker sig således:

01 INT: hvad tror du en: uh københavner siger om sit eget
 02 sprog
 03 IND: jamen han uh: (.) han tror nok ås han snakker
 04 rigsdansk
 05 INT: mh mh
 06 IND: men det gør han heller ikke (.) altså
 07 INT: nej å hvorfor ikke det
 08 IND: jamen de har jo så sån mere (.) altså a tror ikke
 09 de har så mange (.) ord der skiller sig ud
 10 INT: mh mh mh mh
 11 IND: men det men de har jo så en mere en syngende:→
 12 INT: ja [ja]
 13 IND: [ja] (.) å så har de ås nogle ord de
 14 INT: mh
 15 IND: men det (.) det kan jås godt bare være det fordi
 16 at vi s:om (.) §dialekttalende§
 17 INT: mh [mh]
 18 IND: [har] nemmere ved å forstå alt muligt andet jo,

Endelig giver den mobile informant fra forældregenerationen Karl eksplicit udtryk for at en københavnner ville kalde sit sprog for "normalt" (ln. 03), ligesom andre ville betegne deres eget sprog (ln. 08), selv informantens farbror (ln. 09) der stadig bor i Salling. Mærkatet 'normalt' implicerer et forståeligt og i en given kontekst socialt accepteret sprog (Mortensen 2019). Man kunne muligvis også tolke betegnelsen 'normalt' som informantens relativering af den sproglige virkelighed han, eller om ikke andet dem han har en tæt relation til, befinder sig i: Uanset om det kaldes *rigsdansk* eller *jysk*, det er "bare dansk altså" (ln. 14).

01 INT: hvad hvad tænker du en københavner siger om
 02 sit eget sprog,
 03 KAR: øh: at det @normalt@ he [he he]
 04 INT: [he he] ja
 05 INT: ville de kalde det rigsdansk for eksempel (.)
 06 tænker d[u,]
 07 KAR: [ja] det ville de sikkert ja,
 08 jeg tror de fleste de tænker det de selv snakker
 09 altså hvis man spørger min farbror
 10 INT [ja,]
 11 KAR: [så] snakker han ås normalt (.) altså
 12 INT: ja [ja]
 13 KAR: jeg tror ikke han siger "rigsdansk" bare
 14 KAR: "nor[malt,]" han snakker bare dan[sk alt]så,

Ovennævnte eksempler viser at informanterne er relativt sprogligt bevidste over eget og andres sprogbrug, uden dog at eksplicitere det på et mere lingvistisk niveau. De viser også at informanternes forståelse af begrebet *rigsdansk* umiddelbart er bredere end lingvisternes betegnelse af et sprog der indeholder rigsmålsformer som har rødder i sproget i København (jf. afsnit 4). I næste afsnit diskuterer jeg hvordan og om informanternes eksplicite mening om og implicite holdning til egen og andres sprogbrug passer med nogle af de centrale fund i sprogholdningseksperimentet. Afsnittet samler dermed nogle metodologiske og teoretiske refleksioner over hvordan sprogideologiske studier rundt om i Danmark er blevet testet, og om undersøgelsens resultater afdækker en særlig jysk identitet.

7 DISKUSSION

Først og fremmest vil jeg fremhæve nogle metodologiske refleksioner over brugen af de sproglige stimuli der anvendes i sprogholdningseksperimenter som anvendt i denne og lignende undersøgelser (fx Kristiansen 2009a, Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a). Denne type perceptuel-dialektologiske studier forsøger at afdække unge respondents bevidste og underbevidste sprogholdninger, men de unges bevæggrunde for deres valg afdækkes sjældent. For hvad er deres eksplicite mening om de stemmer de hører, hvad præcist i stemmerne gør at de placerer dem vest eller øst for Storebælt mv.? I det tilfælde undersø-

geler inkluderer opfølgende interview, som i nærværende undersøgelse, får man et vist indblik i informanternes mening om og holdninger til (et udvalg af) de sproglige stimuli (fx Mortensen 2019, Maegaard & Quist 2020). Endnu sjældnere angiver forskeren præcist hvilke stemmeprøver respondenterne har skullet forholde sig til, altså i form af auditivt fonetiske eller samtaleanalytiske transskriptioner af de enkelte prøver (Kristiansen, Clausen & Havgaard 2002, Maegaard 2007), eller summariske lingvistiske beskrivelser (Maegaard & Quist 2020, Hansen & Goldshtein 2021a). Det er imidlertid ikke entydigt hvad der præcist fremprovokerer hvilket svar, om det er det personen bag stemmen siger, eller hvordan personen siger det, altså i sproglig henseende, velformethed etc. Ud fra interviewene tyder noget på at informanterne anstrænger sig for at forstå hvad der bliver sagt; det gælder for så vidt de unge informanter men især de ældre informanter, som helst ville lytte til de tre stemmer to gange. Optagelserne er korte, og de er klippet sammen, så det er langt fra alle stemmer der siger noget sammenhængende (se Bilag A). Fx nævner den mobile midaldrende informant Thorkild efter at have hørt stemmerne: ”men det var ikke sådan man har på nogen måde problemer med å forstå hvad hun siger [...] altså hun kommunikerer jo godt”. Og den mobile midaldrende informant Karl nævner ”jamen jeg forstod hvad de sagde”. Her nævner de eksplicit stemmernes forståelighed, hvilket implicit kunne bekræfte én af grundopfattelserne ved *rigsdansk* (se afsnit 6.1). Lidt inde i drøftelserne af stemmerne ytrer flere sig eksplicit om at de jyske stemmer godt kunne være mere udpræget jyske, for de lyder alle tre ens (se afsnit 6.3). Informanternes reaktioner stemmer imidlertid dårligt overens med genkendelsestesten hvor de unge respondenter overordnet set faktisk var i stand til at skelne mellem de jyske og de københavnske stemmer, ikke mindst netop de tre pigestemmer. Informanterne anvender stort set ingen eksplicitte betegnelser for stemmernes lingvistiske beskaffenhed. Flere nævner ”tonen” eller ”klangen”, dvs. intonation, enkelte nævner ”ord”, uden dog at uddybe præcist hvilke ord og hvordan de afviger, fx fra egen sprogbrug. Fx siger den mobile informant fra forældregenerationen Karl: ”hun fumlede lidt mere hende den første (...) [København-pige 2] hun havde ikke så stort ordforråd som de to efterfølgende”. Årsagen til hans kommentar kunne meget vel være den måde stemmeprøverne er blevet klippet på (se bilag

A). Det er muligt klipningen har haft indflydelse på vurderingstestens resultater (se afsnit 5.3), også generelt for sprogholdningseksperimenter. I det tilfælde stemmepøverne fra Århus og Skive har mere sammenhængende tale, ville respondenterne muligvis af den grund vurdere dem højere end stemmepøverne fra København, der fremstår lidt mindre indholdsmæssigt sammenhængende. Resultaterne peger imidlertid ikke entydigt i den retning (se afsnit 5.3). Det er desuden vanskeligt at sammenligne og drage konkrete slutninger af disse metodologiske overvejelser, især da vi af gode grunde ikke ved hvilken beskaffenhed stemmepøverne i lignende eksperimenter har haft (bortset fra de fire københavnske stemmepøver vi har lånt fra *Dialekt i periferien*-projektet). Det ville være gavnligt for perceptuel dialektologiske studier af sprogideologiske tilstande fremadrettet at inkludere mere præcise beskrivelser af undersøgelsesernes forskellige trin og det anvendte materiale.

Vurderingstesten og interviewene giver nogle interessante resultater i forhold til hvilken sprogideologi der hersker i Midt-Vestjylland. Det har været afgørende for undersøgelsen at tage udgangspunkt i hvad der er relevant i sprogbrugerens hverdag, dvs. hvilke varieteter i det valgte undersøgelsesområde der er relevante, ligesom det er gjort i *Dialekt i periferien*-projektet (Kristiansen 1997, Maegaard & Quist 2020). Det har derfor ikke på nogen måde været relevant at teste de unge respondenter ved at lytte til to sæt stemmer der i en jysk kontekst klart kan detekteres til København, dvs. fire MODERNE stemmer og fire KONSERVATIVE stemmer. Måske af den grund viser resultaterne af vurderingstesten fra Salling at Kristiansens opfattelse af det danske sprogsamfund som homogent er for snæver. Det er Århus-stemmerne der vurderes med samme topplacering som KONSERVATIV, og det kunne tyde på et sprogligt normcenter i Århus. Fremadrettet kunne man eksperimentere med at afspille både KONSERVATIVE stemmer og stemmer fra et givet områdes sproglige normcenter, men i så fald skal man finde en metodisk løsning på at disponere bedre over de unge respondents tid, for de var i forvejen hårdt spændt for (Hansen & Goldshtein 2021a). Omvendt har Kristiansen og andre heller ikke praktiseret en lignende fremgangsmåde, muligvis fordi de ikke i tilstrækkelig grad har taget hensyn til hvilke varieteter der er til stede i pågældende lokale kontekst. Derudover fremgår det af interviewene at der er forskel på hvordan læg-

folk betegner de forskellige varieteter af sprogbrug der omgiver dem, og hvilke betegnelser lingvister anvender. Informanterne anvender begrebet *rigsdansk* som en ulokaliserbar varietet der ikke er lokaliserbar til København (afsnit 6.1), hvilket stemmer overens med Brink & Lunds definition af rigsmålsformer (Brink & Lund 2018). Informanternes opfattelse af *rigsdansk* er derfor ikke at det er *københavnsk*, det vil sige de ville ikke bedømme KONSERVATIV som *rigsdansk*, sådan som Kristiansen gør (Kristiansen 2009a, Grondelaers & Kristiansen 2013). I nærværende undersøgelse vurderede de at Århus-pige 2 taler mest *rigsdansk*, hvilket stemmer overens med vurderingstesten (afsnit 5.3). Endelig omtaler enkelte informanter deres egen måde at tale på som 'normalt', dvs. et sprog der forstås af andre og der fungerer og er accepteret i den sociale kontekst de færdes i. I mine interview er der ingen belæg for at informanterne justerer deres opfattelse af at tale 'normalt' i forhold til hvad fx andre mener om deres sprog (modsat Mortensen 2019: 202); det skal siges at jeg ikke bad dem eksplicit om at forholde sig til andres mening om deres sprog, men omvendt hvad de mente om andres sprog. Derimod synes nogle af informanternes omtale af eget sprog som 'normalt' implicit at udtrykke en modsætning til *jysk*, den ene yderlighed af det sproglige spektrum, det fx informanter fra bedsteforældregenerationen taler og som den mobile midaldrende Karl fortæller om at hans far forsøger at lære sine børnebørn lidt jysk: "så skal de lære å sige "mjølk" i stedet for "mælk".

Spørgsmålet er om nærværende undersøgelse afdækker en særlig jysk identitet, og hvor det ville være relevant at inddrage Kristiansens lignende spørgsmål om regionalsprog har en fremtid i Danmark? (Kristiansen 1992). Altså hvor jyder mere eller mindre bevidst fremstiller en opfattelse af sig selv og andre som eksplicit knyttet til Jylland, til jysk sprog og lign., som "et signal for at 'sådan taler vi her i vores region – til forskel fra jer andre – og det er vi godt tilfreds med'" (Kristiansen 1992: 244). Svaret er ikke ligetil og involverer både sprogbrugs- og normniveaue (Kristiansen 1992). For nok indikerer resultaterne af rangordningstesten og analyserne af interviewene en vis lokalpatriotisme, men her er der snarere tale om respondenter og informanternes favorisering af det nære (se afsnit 5.1 og 6.1). Fx scorer *midtjysk* og *nordjysk* højest i vurderingstesten, mens andre jyske varieteter, fx *år-*

husiansk og *sønderjysk*, scorer markant lavere. Der er dermed ikke tale om en opfattelse af en fælles jysk identitet som sådan (Pedersen 1996). Heller ikke resultaterne af vurderingstesten tyder på et fælles jysk samlingspunkt, for nok vurderes Århus som det lokale (eller regionale) normcenter (modsat fx Pedersen 1996, Kristiansen 1992), men det er sandsynligvis ikke fordi stemmerne er udpræget jyske, hverken efter informanternes mening (afsnit 6.3), eller lingvistisk set (Bilag A, dvs. på sprogbrugsniveauet, Kristiansen 1992). Resultaterne indikerer at de jyske sprogbrugere opfatter *rigsdansk* som et korrekt, forståeligt og ulokaliserbart sprog, de selv er i stand til at anvende i visse situationer; en art regional standardvarietet, *jysk standard* (Thøgersen & Pharao 2020: 116, Pedersen 1996, Kristiansen 1992). I den forstand afviger det fra sprogforskernes forståelse af *rigsdansk* som en *københavnsk* varietet (KONSERVATIV, Kristiansen 2009a, på engelsk *Copenhagen Standard*, Pedersen 1996: 79, Hansen & Goldshtein 2021a), og er der snarere tale om "et fællessprog med nuancer" (Kristiansen 1992: 208), og i informanternes optik helt ligeværdige nuancer. Desuden er det formentlig yderligere geografisk forskelligt i Jylland (Mortensen 2019, Monka 2013, Maegaard & Quist 2020).¹⁶

Endelig peger undersøgelsen på et jysk sprogsamfund der nok er i udvikling, og hvor standardisering er en igangværende proces, men hvor sprogbrugerne er bevidste om forskellene mellem de gamle og unge, og mellem land og by. Standardsproglig tilpasning sker, som andre steder, først i gymnasietiden eller ved det første job uden for området. Flere af de unge informanter redegør derfor også for at områdets *jysk*, som få spontant kalder *sallingbomål*, er i gang med at forsvinde. Nok taler deres forældre og bedsteforældre *jysk*, men de taler det ikke selv, hverken de stedstabile eller de mobile. De kan finde på at bruge enkelte faste vendinger, ligesom de kan forstå *jysk*, men de siger aldrig *a* om sig selv. En særlig jysk identitet er i så fald snarere et billede af en multi-dimensioneret identitet der afhænger af hvem man er, og hvilken kontekst man er i (Jenkins 2014). For de jyder der indgår i nærværende studie, spiller betegnelserne for sproglige varieteter kun en sekundær rolle.

¹⁶ Undersøgelsen i Salling er endnu ikke afsluttet, for sprogbrugsniveauet skal belyses mere indgående (Kristiansen 1992).

8 KONKLUSION

Artiklen undersøgte hvilke sprogideologier der hersker i Midt-Vestjylland samt hvordan sprogbrugerne italesatte deres egen og andres sprogbrug. Til det formål anvendtes både kvantitative data fra et sprogholdningseksperiment og kvalitativ-diskursive interviewdata. Dataene blev analyseret ud fra en perceptuel dialektologisk tilgang der både fokuserer på vigtigheden af at inddrage sprogbrugerens eksplicitte meninger om og implicitte holdninger til sprog, samt på hvordan sprogbrugere beskriver deres eget sprog og, især, hvilke begreber de anvender til at beskrive den sproglige virkelighed de lever i.

Sprogholdningseksperimentet i Salling viste nogle nye og interessante resultater der til dels kunne sammenlignes med lignende eksperimenter udført i Jylland. Fx viste resultaterne af genkendelsestesten at de unge respondenter er sprogligt opmærksomme på nogle helt overordnede forskelle mellem vest- og østdansk. Et andet interessant resultat er at den sædvanlige nedvurdering af jyske stemmer udeblev, til dels sammenligneligt med et eksperiment i Sønderjylland. Dette kan skyldes eksperimentets sproglige stimuli, dvs. stemmerne, der repræsenterede et lidt andet lingvistisk udgangspunkt for standardideologien end det tidligere er blevet anvendt, men som også andre nyere eksperimenter har arbejdet ud fra. Udgangspunktet synes at matche det sprogideologiske udgangspunkt informanterne giver udtryk for i interviewene, dvs. et *rigsdansk* som et korrekt og forståeligt sprog der i princippet er ulokaliserbart men som i praksis er lokaliserbart fordi der altid er en aksang på. Det er altså et *rigsdansk* der findes i flere, ligestillede varianter.

Det korte svar på artiklens indledende spørgsmål, ”Findes der en særlig jysk identitet”, er derfor nej mens det længere svar inkluderer at studiet indikerer en bevidsthed om en fleksibel identitet som sproget tilpasser sig til. Derfor ser informanterne i Midt-Vestjylland i hvert fald ikke ud til at opleve ensretning ”som et ubetinget gode” (Kristiansen 2020: 32), men de hilser derimod mangfoldighed og variation velkommen, eller som den stedstabile midaldrende informant Signe siger:

- 01 SIG: a tøs jo *rigsdansk* er *ke:deli*[g]
02 INT: [ja]:↗
03 SIG: hvis a skal kigge *sån* på:et

04 det kor[rekt men det er] fordi det er så
 05 INT: [ja hvorfor det,]
 06 SIG: korrekt det s[å:]
 07 INT: [mh]
 08 SIG: det s det så rigtig,\
 09 INT: ja ja
 [...]

10 SIG: så a tøs det kan nem blive ke:delig ja
 11 INT: mh ja
 12 INT: man kan heller ikke høre hvor folk kommen, [fra
 13 SIG: [nej:
 14 det kan man nemlig [ikke]
 15 INT: [ja ja]
 16 SIG: altså det bliver det det bliver så (.) det bliver
 17 så re:nt det bliver så: (.) det bliver lidt
 18 ↑firkantet

TAK

Jeg vil gerne takke Yonatan Goldshtein for artiklens statistiske beregninger og tabeller, samt studentermedhjælpere Liv Moeslund Ahlgren, Majbrit Jensen og Malthe Morten Sørensen for hjælp til holdningseksperimentet og transskriptionerne. En tak til elever og ledelse på Salling Efterskole for deres deltagelse, og mine informanter i Salling for at stille op til interview. Tak til Kristoffer Friis Bøegh for gode kommentarer til et tidligere udkast af artiklen, og til Camilla Søballe Horslund, Rasmus Puggaard-Rode og Andrea Brink Siem for hjælp til de fonetiske analyser. Endelig skylder jeg de to redaktører Jacob Thøgersen og Jan Heegård Petersen og den anonyme fagfælle en stor tak for værdifulde og konstruktive kommentarer til og diskussioner af artiklen, og for gode input til fortsatte studier. Resterende mangler og fejl er alene forfatterens ansvar.

Inger Schoonderbeek Hansen, lektor, redaktør
 Peter Skautrup Center for Jysk Dialektforskning
 Institut for Kommunikation og Kultur
 Aarhus Universitet
 jysis@cc.au.dk

LITTERATUR

- Blommaert, J. 2009. *Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511610295.005.
- Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 12048/10.1017/CBO9780511845307.
- Brink, L. & J. Lund. 1975. *Dansk Rigsmål. Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på socielekterne i København*. Bd. 2. København: Gyldendal.
- Brink, L. & Lund, J. 2018. Yngre nydansk. Ebba Hjorth (red.), *Dansk Sproghistorie* 2, 197–228. København & Aarhus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Aarhus Universitetsforlag.
- Christensen, R.H.B. 2019. Ordinal – Regression models for ordinal data. <https://CRAN.R-project.org/package=ordinal>.
- Coupland, N. 2009. Dialects, standards and social change. M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist, J.N. Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*, 27–49. Oslo: Novus Forlag.
- DS = Danmarks Statistik. u.å. <https://www.dst.dk/da/> (tilgået 10. november 2021).
- Ejsing, J. 1994. *Sø'en hāj. vi æ mø't i Salling*. Silkeborg: Eget forlag.
- Ejskjær, I. 1954. *Brøndum-målet. Lydsystemet i en sallingdialekt*. (Udvalg for Folke-maals Publikationer. Serie A. Nr. 10.) København: J.H. Schultz Forlag.
- GDPR = General Data Protection Regulation eller persondataforordningen. Jf. <https://medarbejdere.au.dk/informationssikkerhed/databeskyttelse> (tilgået 15. marts 2022).
- Giraudoux, P. 2018. *pgirmess: Spatial Analysis and Data Mining for Field Ecologists*. <https://cran.r-project.org/package=pgirmess>.
- Grondelaers, S. & T. Kristiansen. 2013. On the need to access deep evaluations when searching for the motor of standard language change. T. Kristiansen & S. Grondelaers (red.), *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*, 9–52. Oslo: Novus Press.
- Hansen, I.S. 2020. Jow, de taler stadig dialekt i Salling! – sallingbomål i Jebjerg 1995-2020. *Ord & Sag* 40. 55–60. https://jysk.au.dk/fileadmin/www.jysk.au.dk/publikationer/centrets_publikationer/ord___sag_26_-/ordsag40.pdf (tilgået 10. november 2021).
- Hansen, I.S. & Y. Goldshtein. 2021a. Popular geopolitics and the conceptualization of linguistic norm centres. *Journal of Postcolonial Linguistics* 5. 204–225. <https://iacpl.net/jopol/issues/journal-of-postcolonial-linguistics-52021/> (tilgået 10. november 2021).

- Hansen, I.S. & Y. Goldshtein. 2021b. Er København (virkelig) eneste sproglige normcenter? Y. Goldshtein, I.S. Hansen & T.T. Hougaard (red.), *18. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. 189–210. https://projekter.au.dk/fileadmin/projekter/Muds.dk/rapporter/Muds18_2_.pdf (tilgået 10. november 2021)
- Jefferson, G. 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. G.H. Lerner (red.), *Conversation analysis: studies from the first generation*, 13–31. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/pbns.125.02jef.
- Jenkins, R. 2014. *Social identity*. London: Taylor & Francis Group.
- Johnstone, B. 2010. Introduction: Language and space: 1. Language and geographical space. P. Auer & J.E. Schmidt (red.), *Language and space. An international handbook of linguistic variation. Theories and methods*, 1–18. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & co. DOI: 12048/10.1515/9783110261332.
- Jørgensen, M.W. & L. Philips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Kristiansen, T. 1991. Sprogholdninger hos folkeskolelærere, unge mennesker og personalechefer på Næstvedegnen. *Danske folkemål* 33. 51–62.
- Kristiansen, Tore. 1992. Har regionalsprog en fremtid i Danmark? *Danske folkemål* 34. 203–247.
- Kristiansen, T. 1997. Sprogbrug og sprogholdninger. Kommentarer og sammenligninger i anledning af *Moderne Sjællandsk*. *Danske folkemål* 39. 3–30.
- Kristiansen, T. 2009a. The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41.1. 167–192. DOI: 12048/10.1080/03740460903364219.
- Kristiansen, T. 2009b. Rigsdansk. H. Hovmark, I.S. Sletten & A. Gudiksen (red.), *I mund og bog: 25 artikler om sprog tilegnet Inge Lise Pedersen på 70-årsdagen d. 5. juni 2009*, 179–191. København: Museum Tusculanum.
- Kristiansen, T. 2017. Kvantitative studier i køn-og-aksang-ideologi hos unge danskere. *Danske talesprog* 17. 167–196.
- Kristiansen, T. 2020. Sprogets væsen og det gode sprogsamfund – som jeg har set det. *Danske talesprog* 20. 7–32.
- Kristiansen, T. & M. Monka. 2006. Danmark. T. (red.), *Nordiske sprogholdninger: En masketest*. (Moderne importord i språka i Norden V), 83–97. Oslo: Novus Forlag.

- Kristiansen, T. & M. Monka. 2007. Sprogholdninger blandt unge i Odder. T. Arboe (red.), *Nordisk dialektologi og sociolingvistik*. (Foredrag på 8. Nordiske Dialektologkonference. Århus 15.-18. august 2006.), 227–237. Århus: Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet. https://auinstallat-ion29.cs.au.dk/fileadmin/www.jysk.au.dk/publikationer/centrets_publicationer/dialektologi.pdf (tilgået 10. november 2021).
- Kristiansen, T., Clausen, T.B. & Havgaard, M. 2002. Sprogholdninger hos unge i Nakskov. *Danske talesprog* 3. 17–70.
- Kvale, S. 2007. *Doing interviews*. London: Saga Publications Ltd.
- Laclau, E. & C. Mouffe. 1985/2001. Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics. London: Verso.
- Ladegaard, H.J. 1999. Dansk rigsmål i et socialpsykologisk perspektiv: en diskussion og empirisk analyse af rigsmålsbegrebet. *RASK* 11. 3–43.
- Maegaard, M. 2007. Udtalevariation og -forandring i københavnsk: En etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole. *Danske talesprog* 8. København: Hans Reitzels Forlag.
- Maegaard, M. & P. Quist. 2020. Perception, recognition, and indexicality. Experimental investigations of variation in Northern Jutland, Southern Jutland, and in Bornholm. M. Maegaard, M. Monka, K.K. Mortensen & A.C. Stæhr (red.), *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*, 145–168. New York: Routledge. DOI: 12048/10.4324/9780429467486.
- Maegaard, M., P. Quist & N. Phrao. 2020. Genkendelse, sprogholdninger og standardisering: Nye fund i Bylderup, Hirtshals og Nexø. *Danske talesprog* 20. 143–174.
- Matrikelkort. u.å. <https://kort.matrikel.dk/spatialmap> (tilgået 10. november 2021).
- Mattfolk, L. 2011. *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*. Nordica Helsingiensia 26. Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/28223> (tilgået 20. marts 2022).
- Mattfolk, L. & J.-O. Östman. 2004. Attitudes, opinions and the implicit. *PIC Bulletin* 7. 74–77.
- Milroy, J. & L. Milroy. 1985/1999. *Authority in language. Investigating Standard English*. London: Routledge.

- Monka, M. 2013. Sted og sprogforandring: En undersøgelse af sprogforandring i virkelig tid hos mobile og bofaste informanter fra Vinderup, Odder og Tinglev. *Danske talesprog* 13.
- Mortensen, K.K. 2019. At tale lokalt normalt i Hirtshals. Sprogideologier blandt tre generationer i Nordjylland. *Danske talesprog* 19. 182–214.
- Niedzielski, N. & D.R. Preston. 2010. *Folk linguistics*. DOI: 10.1515/9783110803389.
- Pedersen, I.L. 1996. Regionalism and linguistic change. *Sociolinguistica* 10. 75–89. DOI: 12048/10.1515/9783110245158.75.
- Pedersen, I.L. 2003. Traditional dialects of Danish and the de-dialectalization 1900–2000. *International Journal of the Sociology of Language* 159. 9–28. DOI: 12048/10.1515/ijsl.2003.012.
- Petersen, J.H., H. Juul, N. Pharao & M. Maegaard. 2021. *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Pharao, N. 2009. The devil in the detail: Examining some phonetic details in the guises of speaker evaluation experiments in Næstved. M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist & J. N. Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*, 163–180. Oslo: Novus forlag.
- Preston, D.R. 1999. Introduction. D.R. Preston (red.). *Handbook of perceptual dialectology*, xxiii–xl. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: 10.1075/z.hpd1.05pre.
- Preston, D.R. 2018. Perceptual dialectology. C. Boberg, J. Nerbonne & D. Watt (red.), *The handbook of dialectology*, 177–203. Oxford: John Wiley & Sons. DOI: 10.1002/9781118827628.
- Quist, P. 2005. *Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skole. En etnografisk og sociolinguistisk undersøgelse af sproglig variation*. København: Museum Tusculanum.
- R Core Team. 2020. *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing. Wien, Østrig.
- Samtalegrammatik = <https://samtalegrammatik.dk/start-her/udskriftssystem> (tilgået 23.03.2022)
- schwa.dk = <https://schwa.dk/>, Ruben Schachtenhaufens portal med bl.a. lydskriftværktøjer.
- Schoonderbeek, I. 1995. “Jow, vi taler stadig dialekt!” – om sprogbrug og sprogholdninger i Salling. *Ord & Sag* 15. 16–21. https://jysk.au.dk/fileadmin/www.jysk.au.dk/publikationer/centrets_publicationer/ord____sag_1_-_25/ordsag15.pdf (tilgået 10. november 2021).

- Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication* 23. 193–229. DOI: 10.1016/S0271-5309(03)00013-2.
- Skautrup, P. 1968. *Det danske sprogs historie*. Bind 4. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
- Syv, P. 1685. Den Danske Sprog-Kunst eller Grammatica. H. Bertelsen (red.), *Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede*. Bind 3, 149–250. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. 1919.
- Svenstrup, C.H & J. Thøgersen. 2009. On the discursive construction of ”rigsdansk”, ”jysk”, ”københavnsk” and other varieties among adolescents in western Jutland. M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist & J.N. Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*, 181–210. Oslo: Novus forlag.
- Thøgersen, J. & N. Phrao. 2020. Holdningers og mediers rolle i (de)standardisering. *Danske talesprog* 20. 103–121.
- Togeby, O. 2015. Sprog og identitet. *Scandinavian Studies in Language* 6(3). 26–61. DOI: 10.7146/sss.v6i3.20646.

BILAG A:

LINGVISTISK BESKRIVELSE AF STEMMEPRØVERNE

Nedenfor beskrives de 12 stemmeprøver på i gennemsnit 9 sekunder, i den rækkefølge (nummeret 1-12) vi afspillede dem for eleverne på Salling Efterskole. Først bringes en CA-transskription af stemmeprøven, så det fremgår hvad der siges, og hvor der er pauser, tryk, påfaldende intonation, og hurtigt eller langsom tale (se Bilag B for transskriptionsnøgle). Dernæst følger en auditiv-fonetisk transskription i IPA for dansk (se Petersen et al. 2021, schwa.dk).¹⁷ Stemmeprøverne der repræsenterer moderne københavnsk, er venligst udlånt af projektet *Dialekt i periferien*; stemmeprøverne fra Århus og Skive har jeg selv optaget efteråret 2019 efter nogenlunde samme setup, dvs. gymnasieeleven skulle svare på spørgsmålet: "Hvad er en god lærer?". Efterfølgende er optagelserne redigeret så de så vidt muligt svarede til de moderne københavnske.

1. SKIVE_DRENG_1 (9,2 SEK.)

01 hvis han kan snakke (.) Srigtigt\$ (.) med sine
02 elever ikke bare på det der lærer(x) men der
03 også skal (.) ligesom ske et eller andet\ hvis
04 det en der ligesom (.) ifanger en på en måde så
05 man lytter lidt efter (.) lidt efter i
06 ttimerne\

ves han ka 'snaɐ̯ 'kæɡɔɔɔɔ me sin e'leʊ'v̥ eg ba: pɐ de dæɐ̯ 'læ:v̥(?) mən da ɐs
sga lisɐm 'sge:ʔ eðeɭanð ves de en dæɐ̯ lisɐm 'faŋv̥ en pɐ ən 'mɐð sɐ man
'lʏðe led efd̥e led efd̥e i 't̥i:mənə

2. KØBENHAVN_PIGE_2 (9,1 SEK.)

01 *det meget* sån >stille å rolig< men (.) altså
02 den er blevet meget lavet om\ (.) så det blevet
03 sån meget skiftet ud å: (.) vi kun sån (.)
04 Sf:em eller *fire\$ tilbage (.) helt fra starten
05 af*

¹⁷ I CA-transskriptionen angives sætningsintonationen, dvs. stavelsen med maksimal betoning angives vha. understregning, evt. mindre betonedede stavelser angives ikke (se Bilag B). Angivelse af tryk i IPA-transskriptionen er snarere leksikalsk-semantic motiveret, dvs. ordene i deres kommunikative sammenhæng (Petersen et al. 2021: 110). Der angives kun hovedtryk, ikke bi- og svagtryk.

de 'mq:ð sʌn sdeɪ ʌ 'kɔ:li mæn alsʌ ðæn æg ble:ʊð 'mq:ð læ:ʊð 'ʌm sʌ de
ble:ʊð sʌn 'mq:ð sgɪfdð 'uðʔ ʌ vi kɔn sʌn 'femʔ eɪə 'fi:ə tʰe'bæ: 'he:ʔld fɛə
'sda:dn æ

3. ÅRHUS_PIGE_2 (9,6 SEK.)

01 de er *interesserede i at* deres elever <har
02 det rigtig godt< man skal kunne smærke\$ de har
03 slyst til at hjælpe en (.) meget\$ >de skal
04 være< engagerede å *interesserede* å når man
05 spørger om noget >så skal de godt kunne give
06 *et svar*<

di æg entkø'se:ʔʌð i ad dɛgʂ e'leʊʔe ha de kægdi 'gʌd man sga ku 'mæggə di
ha 'lød te ad 'jɛlbə 'e:ʔn 'mq:ð di sga vɛ: ʌŋgæ'e:ʔð ʌ entkø'se:ʔð ʌ nɔ man
'sbægg(?) ʌm 'nɔ:əð sʌ sga di 'gʌd ku gi ed 'sva:ʔ

4. KØBENHAVN_DRENG_2 (7,9 SEK.)

01 jeg ved det ikke helt jo altså (.) (x x)
02 faktisk ikke, altså det fordi at (.) altså den
03 har jo været lidt forskellig, (.) så da jeg
04 startede så var det jo lidt uh (.) så det meget
05 hyggeligt også,

ja ve de eg 'he:ʔld jo alsʌ (x) 'fagtɪsg eg alsʌ de fʌ'di:ʔ ad alsʌ ðæn ha jo
vɛ:ʌð led fʌ'sgɛl'i sʌ da ja 'sda:dð sʌ va de jo led ə sʌ de 'ma:ð 'hyglɪd ʌs

5. ÅRHUS_PIGE_1 (9,1 SEK.)

01 jeg synes også det vigtig at en god lærer
02 ligesom er god til at fange alle eleverne (.)
03 hvis halvdelen af klassen så ikke forstår hvad
04 der foregår og så den anden halvdel gerne vil
05 lære noget så bliver det >rigtig rigtig< svært
06 (.) *i undervisningen i hvert fald*,

ja syns ʌsə de 'vegtɪ ad en go 'læ:ə li:sʌm æg go te ad fʌŋ 'ʌlə e'leʊʔənə ves
'halde:lɪ ʌ klasɪ sʌ eg fʌ'sdɔ:ʔ va dɛə 'fʌgɔ:ʔ ʌ sʌ dæn 'ʌŋ 'haldɛl gɛɪŋ vel
'lɛg nɔ:ð sʌ blɪg de kægdi kægdi 'svɛ:g i 'ɔnɛvi:ʔsnɛɪ i 'vægg'd 'falʔ

6. SKIVE_PIGE_1 (9,5 SEK.)

01 er smeds (.) man er inkluderet *i
 02 undervisningen*\\ man @ikke bare >skal sidde å
 03 lytte@ hele tiden men at man også selv< får lov
 04 til (.) å lave noget (.) får lov til å prøve
 05 (.) jeg vil hellere have (.) at de forklarer
 06 noget og >så kan de komme ned å hjælpe<
 07 *hvis vi har brug for det*\\

æɐ̯ 'með man æɐ̯ enklu'de:ʔð i 'ɔnɐvisneɲ man eg ba sga seð ʌ 'lyd 'he:lə
 'tiðʔn men ad man ʌs 'seɪʔ fʌ 'lɔɐ̯ te ʌ 'læ:ɐ̯ noð fʌ 'lɔɐ̯ te ʌ 'pʁoɐ̯: ja vel
 'hɛlɛɐ̯ ad di fʌ'kla:ʔɐ noð ʌ sʌ kan di kʌm 'neðʔ ʌ 'jelb ves vi hɔ 'bʁu fʌ de

7. ÅRHUS_DRENG_1 (9,5 SEK.)

01 *sådan* at de kan være mere engageret i
 02 undervisningen→ *som* (.) nogle gange bruger
 03 nogle meget forskellige ting (.) det var en af
 04 de der ting *som* (.) det var imega sjov\\ (.)
 05 gør det der ekstra stykke *for å:* (.) gøre det
 06 interessant *for eleverne*\\

sʌn ad di kan vɛ:ɐ̯ meɐ̯ aŋga'ɛe:ʔð i 'ɔnɐvisneɲ sʌm 'no:n 'gʌɲ bʁuɐ̯ non
 'ma:ð fʌ'sgeli: 'teɲ de va 'e:ʔn æ di dɛɐ̯ 'teɲʔ sʌm de va 'me:ga 'fʁɔɐ̯ʔ gɛɐ̯ de
 dɛɐ̯ 'ɛgsdʁa sɔɔɐ̯ fʌ ʌ gɛɐ̯ de entʁə'san'd fʌ e'leɐ̯ʔɛnə

8. KØBENHAVN_PIGE_1 (8,1 SEK.)

01 *ja det ved jeg ikke*\\ (.) det faktisk stort
 02 set *kun det jeg bruger den til*\\ (.) ja men
 03 det faktisk rigtig rigtig forskellig fordi at
 04 (.) det ved jeg ikke, altså *men det tror jeg
 05 bare de altid har haft det* sådan lidt (.)
 06 *aj*→

'ja de veð ja 'eg de 'fagdisg 'sɔɔɐ̯'d 'se:ʔd kɔn 'de ja 'bʁu:ɐ̯ dɛn te ja men de
 'fagdisg 'bæɐ̯di 'bæɐ̯di fʌ'sgeli'i fʌ'di ad de veð ja 'eg alsɐ̯ men de 'tʁoɐ̯ ja
 'ba:ɐ̯ di 'alʔtiðʔ ha hafd de 'sʌn led 'aɲʔ

9. ÅRHUS_DRENG_2 (9,0 SEK.)

01 *så er det jo fedt når man: kommer ud å
 02 eksperimenterer med de problemer man nu
 03 skal arbejde med (.) vi kommer ud å arbejder*
 04 på tavler å bevise de funktioner vi nu: (.)
 05 arbejder med (.)en masse teorier å så
 06 videre→

sa æe de jo 'fed nɔ man kʌmɐ 'uðʔ ʌ ɛgspærimɔn'te:ʔɐ mɛ di pɔo'ble:ʔmɛ
 man nu sga 'a:bajd mɛ vi kʌmɐ 'uðʔ ʌ 'a:bajd pʌ 'taʊlɐ ʌ bə'vi:s di fɔŋ'eo:ʔnɛ
 vi nu 'a:bajdɐ mɛ en 'mæsə teo'kiɐ ʌ sa viðɐɐ

10. SKIVE_PIGE_2 (8,3 SEK.)

01 en de::r (.) går op i sine elever å: tager
 02 initiativet i at gøre undervisningen sjov men
 03 det kræver også at der e:r (.)flere forskellige
 04 fæmner (.) nye emner >så vi har< lyst til at
 05 lytte

'e:ʔn da: ɡɔ 'ʌb i sin e'leʊʔɐ ʌ ta enətiə'tʰiʊʔð i ʌ ɡæ 'ɔnəvi:ʔsnɛŋ 'ɛvʊʔ mɛn de
 'kɛæʊɐ ʌs ad de æŋ 'flɛɐ fʌ'sɡɛli: 'ɛmnɐ 'nʏ: 'ɛmnɐ sa vi ha 'lɔsd te ʌ 'lʏd

11. KØBENHAVN_DRENG_1 (9,0 SEK.)

01 *m:an vil ikke stille spørgsmålstegn ved det
 02 (.)men: når man sår (.) så synes jeg ikke
 03 det er\ så det det synes jeg e:r en vigtig
 04 fæktor for (.) at det er så godt å* (.) det er
 05 der nok→

'man vel 'eg sdel 'sbæŋsmɔls'taj'n ve de mɛn nɔ man 'sʌn sa 'syns ja 'eg
 de æŋ sa de 'de syns ja æ:ɐ en 'vegdi 'fagta fʌ ad de æŋ sa 'ɡʌd ʌ de æŋ
 dæŋ 'nʌɡ

12. SKIVE_DRENG_2 (9,8 SEK.)

01 *det er en de:r* uh (.) inkluderer eleverne i:
 02 undervisningen\ (.) lytter til hvad de har å

03 sige→ men *mere ligesom laver noget (.)
 04 gruppearbejde (.) å sån* (.) noget forskelligt
 05 *synes jeg*↘

de æt 'e:n da: æ enklu'de:ʔe e'leʊʔenə i 'ɔnɐvisneŋ 'lydɐ te va di ha ʌ 'si:
 men 'mɛ:ɐ lisʌm 'læʊɐ nɔð 'gʁubəabɔjdə ʌ sʌn 'nɔð fʌ'sgɛliʔ syns ja

BILAG B

Udvalgte og delvis forenklede transskriptionskonventioner (Jefferson 2004, se samtalegrammatik.dk/udskriftssystem).

:	forlængelse af stavelse
meget	ytringsbetoning
[]	overlappende tale
^ → \	intonationsretning
↑	efterfølgende siges med høj tone
(.)	mikropause (dvs. under 0.2 sekunder)
(0.3)	pause målt i sekunder
☺	omkranser smilende tale
\$	omkranser tydelig, velartikuleret tale
> <	omkranser hurtig tale
< >	omkranser langsom tale
ORD	angiver høj lydstyrke
*	omkranser knirkende udtale
(x x)	uforståelig ytring, usikker transskription.

I transskriptionerne gengives visse ytringer lydret. Siges *a* i stedet for *jeg*, skrives *a*; siges *sån* i stedet for *sådn*, skrives *sån*; siges *å* i stedet for *at* eller *og*, skrives *å*; er der kopuladrop, gengives det.

Er engelsk stadig et fremmedsprog i Danmark?

et spørgsmål om kollektiv sproglig identitet

DORTE LØNSMANN, JANUS MORTENSEN OG JACOB THØGERSEN

Abstract

Siden midten af 1800-tallet har det danske sprogsamfund været kendetegnet ved en stærk national sprogideologi. Set fra dette perspektiv er forestillingen om en fælles national identitet tæt forbundet med det danske sprog: Danmark opfattes som et land hvor der tales dansk, og danskere kan kendes på at de taler dansk. Danmark har imidlertid altid været et samfund hvor flere sprog har fundet anvendelse. Det gælder også i dag. Et mindretal af befolkningen taler primært eller udelukkende et andet sprog end dansk, og endnu flere behersker et eller flere sprog i tillæg til dansk. I det sidste halve århundrede har det mest fremherskende af disse andre sprog været engelsk. Engelsk er i dag så udbredt i Danmark at man kan spørge om sproget er gået fra at være et *lingua franca* i særlige domæner til at være et alment accepteret og måske endda alment påkrævet *andetsprog* i Danmark. På den baggrund diskuterer vi i denne artikel om Danmark som sprogsamfund siden slutningen af 1990'erne og frem til i dag gradvist har udviklet sig – eller er i færd med at udvikle sig – fra at have en (ideologisk set) monosproglig identitet til en (ideologisk set) flersproget identitet med engelsk som uofficielt andetsprog. Vi baserer denne diskussion på analytiske nedslag inden for fem områder: 1) Sprogpolitiske initiativer fra statsadministrationen, 2) Public service-medier, 3) Grundskole og internationalt gymnasium, 4) Universiteterne og 5) Erhvervslivet. Metoden består af kritiske læsninger af centrale tekster inden for de fem områder, i nogle tilfælde kombineret med kvantitative opgørelser af diskursiv praksis.

EMNEORD: sprog og national identitet; sociolingvistisk forandring; engelsk i Danmark; sprogideologi; sprogpolitik

1 INDLEDNING

Sprogideologisk er det danske sprogsamfund kendetegnet ved en udpræget monosproglig ideologi (se fx Jørgensen 2010). Når man taler om

sprog i Danmark, har man således ofte en tendens til at se bort fra den store grad af sproglig diversitet der faktisk findes inden for landets grænser, både hvad angår fremmedsprog og de over hundrede modersmål det anslås der tales inden for landets grænser (Risager 2006). I stedet opfattes Danmark typisk som et land hvor der ganske enkelt tales dansk. Som Marita Akhøj Nielsen har bemærket, forekommer det at være "... en selvfølge, at vi taler dansk. Vi opfatter det som et centralt element i dansk identitet at kunne dansk" (2017: 3, se også Vikør 2000). Forestillingen om en fælles dansk national identitet kan på denne måde siges at være nært forbundet med en bestemt sproglig identitet, nemlig det at være dansktalende.

Danmark har imidlertid altid været et flersproget samfund. Der har 'altid' været sproglige minoriteter, og mange danskere har 'til alle tider' været flersprogede, fx sådan at de brugte et (eller flere) sprog hjemme, men andre sprog i handel, administration, kirke, videnskab osv. Igen-nem historien har flere forskellige sprog været i brug, herunder latin, plattysk, højtysk og fransk. I det sidste halve århundrede har det mest fremherskende af disse andre sprog været engelsk, og man kan diskutere om engelsk i praksis er gået fra at være et *lingua franca* i særlige domæner til at være et alment accepteret – og måske endda påkrævet – *andetsprog* i Danmark. Dermed kan man overveje om Danmark som sprogsamfund gradvist har udviklet sig – eller er i færd med at udvikle sig – fra at have en (ideologisk set) monosproglig identitet til en (ideologisk set) flersproget identitet med engelsk som andetsprog. Det vil i givet fald ikke være første gang i danmarkshistorien at landet har en flersproget identitet. Som nævnt ovenfor har latin, tysk og fransk i tidligere historiske perioder også haft stor indflydelse, ikke mindst som magtens sprog. Men den flersprogede identitet der muligvis tegner sig i dag, står ikke desto mindre i skarp kontrast til den monosproglige ideologi som har hersket siden midten af 1800-tallet (se afsnit 2.1 nedenfor), ligesom den udbredelse som engelsk har i dag, ikke på nogen direkte måde kan sammenlignes med andre sprogs udbredelse i tidligere historiske perioder.

I denne artikel diskuterer vi spørgsmålet om kollektiv sproglig identitet i Danmark med udgangspunkt i det teoretiske rammebegreb *sociolinguistic change* (jf. Coupland 2014, Mortensen, Coupland & Thøgersen 2017, Maegaard et al. 2019, Mortensen 2020). I modsætning til

sprogforandring i klassisk forstand, som fx kan omhandle en ændring af vokalsystemet i amerikansk engelsk (Labov, Yaeger & Steiner 1972) eller en øget brug af engelske låneord i dansk (Gottlieb 2020), handler sociolingvistisk forandring i mere bred forstand om samspillet mellem sociale/samfundsmæssige forandringer og sproglige forandringer. Fra en sådan synsvinkel er det bl.a. interessant at undersøge hvordan forskellige sprog eller sproglige varieteter over tid kan ændre social værdi i et sprogsamfund uden at der nødvendigvis sker ændringer på sprogsystems niveau. I vores tilfælde er spørgsmålet om engelsk gennem de seneste ca. 25 år kan siges at have fået en ny sprogideologisk rolle i det danske sprogsamfund ved siden af dansk (og *ikke* hvordan engelsk har påvirket det danske sprog betragtet som sprogsystem eller ved indlån). Er der sket en sociolingvistisk forandring som ændrer ved Danmarks (ideologisk set) sproglige identitet som dansksproget? Har den sproglige identitet forandret sig i retning af en flersproget identitet hvor engelsk som globaliseringens sprog ideologisk er kommet til at spille en rolle i den forestillede fælles sproglige identitet? Eller oplever vi måske tværtimod en national(roman-tisk) reaktion på globaliseringen og den udbredte brug af engelsk, som fører til en endnu stærkere kobling af nation og dansk sprog?

I sin "concentric circles model" opererer Kachru (1985) med tre kategorier der beskriver det engelske sprogs rolle i forskellige geografiske kontekster. Nogle lande (fx Storbritannien, Australien og USA) er kategoriseret som "inner circle". Her har engelsk officiel status, det er modersmål for et flertal af befolkningen, og de former for engelsk der anvendes, anses for at være normsættende for det engelske sprog som hele. I "outer circle"-lande (som typisk består af tidligere britiske kolonier som fx Nigeria, Indien og Sydafrika) har engelsk også en officiel status. Det tales som et modersmål, men kun blandt et udsnit af befolkningen, og de varieteter der tales, har ikke samme status som "inner circle"-varieteter. Yderst i modellen er der "the expanding circle" hvor engelsk benyttes som et fremmedsprog og ikke har nogen officiel national status. Kachrus model er blevet udfordret fra mange sider gennem tiden (se fx diskussion i Edwards & Seargeant 2019), men der refereres fortsat hyppigt til den inden for forskningen i *World Englishes*. Hvis man anvender Kachrus begreber på Danmark, har den traditionelle opfattelse været at Danmark kunne tilskrives en "expanding circle"-identitet hvor engelsk bruges og

opfattes som et fremmedsprog, jf. Preisler (1999a, 2005), der omtaler Danmark som et “English as a Foreign Language” (EFL)-land. Man kan imidlertid spørge om Danmark er – eller har været – i færd med at flytte sig til en ”outer circle”-selvforståelse hvor engelsk *de facto* har status som andetsprog (som det fx antages af Gottlieb 2020: 163, 343). Det er denne diskussion vi tager op i denne artikel, og som vi sigter til når vi i artiklens titel spørger om engelsk stadig er et fremmedsprog i Danmark.

I artiklens analytiske del (Afsnit 4) undersøger vi dette spørgsmål gennem nedslag i en række kilder fra de seneste ca. 25 år hvor koblingen mellem sprog (dansk og engelsk), nation og identitet gøres til genstand for eksplicit og implicit diskussion. Som vi redegør for i afsnittet om metode (Afsnit 3), kombinerer vi kvantitative og kvalitative diskursanalytiske metoder og ser bl.a. på officielle sprogpolitiske udspil, læreplaner for folkeskolen, sprogpolitikker for højere læreanstalter og for virksomheder og regler for public service-medier. Vi begynder dog med en præsentation af den teoretiske ramme vi opererer med i artiklen.

2 TEORETISK RAMME

2.1 Sprog og national identitet

Forholdet mellem sprog og identitet kan anskues og undersøges på forskellige niveauer. I denne artikel undersøger vi ikke individuel identitet som noget der etableres ved hjælp af sproglige ressourcer i social interaktion (som man fx ser det hos Ochs 1992, Bucholtz & Hall 2005). Vi har beskæftiget os med sprog og identitet fra dette perspektiv i andre sammenhænge (se fx Lønsmann 2009, Mortensen 2014), men i denne artikel er vi snarere interesseret i sprog som en abstrakt ”symbolic marker of identity” (Oakes 2001: 2) der eksisterer på kollektivt niveau. Fra dette perspektiv kan forestillinger om et nationalt sprog og en national sproglig identitet anskues som ideologiske konstruktioner der er med til at opretholde en forestilling om en fælles national identitet. Udsagn af typen ”Danes speak Danish ” (som Uffe Østergaard skriver i en håndbogsartikel om danskere, Østergaard 2011) er udtryk for en sådan sprogideologisk forestilling, hvor der etableres isomorfi mellem en gruppe af mennesker, deres forestillede fælles identitet og det sprog de taler.

Den tyske digter, filosof og teolog Johan Gottfried Herder (1744-1803) er blandt meget andet kendt for at formulere tesen om at et folk

eller en nation og folkets/nationens sprog er gensidigt forudsættende: ”For ethvert folk er folk; det har sin national-dannelse såvel som sit sprog” (Herder 1887 [1786]; her citeret fra Østergaard 1991: 111). En lignende tankegang finder man ca. et halvt århundrede senere i dansk kontekst hos forfatteren, teologen og (salme)digteren N.F.S. Grundtvig (1783-1872) i digtet *Folkeligheden* fra 1848:¹

Til et Folk de alle høre,
Som sig regne selv dertil,
Har for Modersmaalet Øre,
Har for Fædrelandet Ild;

Koblingen mellem en forestillet fælles dansk identitet og det danske sprog kan spores langt tilbage i historien (jf. Albrechtsen 2016), men fra midten af 1800-tallet opstod der som følge af store politiske omvæltninger en spirende nationalisme i dansk kulturliv der for alvor – med inspiration fra den tyske nationalromantik – cementerede sammenhængen mellem det danske sprog og dansk national identitet. Det fælles ”Modersmaal” som Grundtvig skriver om, blev i denne periode etableret som et stærkt symbol – en historisk betinget ideologisk konstruktion – der var med til at skabe forestillingen om en fælles dansk identitet (jf. forståelsen af nationer som forestillede fællesskaber som man finder hos Anderson 1983). Som led i denne proces blev det almindeligt at se Danmark og danskerne som en kulturelt homogen nation hvor alle taler dansk, og hvor det at tale dansk giver adgang til den fælles nationale identitet. Som Janus Spindler Møller (2021) har påpeget, hviler en sådan forståelse af relationen mellem sprog og identitet på det som Jan Blommaert et al. (2012: 2–3) har kaldt *den etnolingvistiske antagelse*, dvs.

the assumption that aligns language use and ethnic or cultural group identity in a linear and one-on-one relationship and in which the modern subject is defined as monolingual and monocultural.

1 Citeret fra <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/nfs-grundtvig-folkeligheden-1848/>.

Vores ærinde i denne artikel er at undersøge om engelsk gennem de sidste ca. 25 år kan siges at have fået – eller måske er i færd med at indtage – en plads ved siden af dansk, ikke som et nyt nationalsprog, men *de facto* som et andetsprog der udgør en del af en ny national (fler)sproglig selvforståelse der potentielt rækker ved den monosproglige etnolingvistiske antagelse som har været dominerende siden midten af 1800-tallet (men ikke nødvendigvis i tidligere historiske perioder hvor særligt tysk har spillet en rolle ved siden af dansk). Vi er således interesseret i de forestillinger, antagelser og forventninger (i ét ord *ideologier*) som knyttes til danskere og deres forhold til engelsk.

2.2 Sociolingvistisk forandring, sprogideologier og diskursiv praksis

I den variationistiske gren af sociolingvistikken (som primært forbindes med William Labov, fx Labov 1994, 2001, 2010) spiller forskning i sproglig variation og sprogforandring en central rolle. Det ses blandt andet i udtrykket *language variation and change* som undertiden anvendes som en alternativ betegnelse for den variationistiske tradition (se fx Tagliamonte 2012). Som Nikolas Coupland har gjort opmærksom på i en række publikationer (se fx Coupland 2009, 2014, 2016), kan sociolingvistisk forandring imidlertid vedrøre en lang række andre forhold end netop sprogforandring (forstået som ændringer i sprogsystemet). To sådanne bredere ”dimensions of sociolinguistic change”, som de kaldes i Coupland (2014), er *sprogideologi* og *diskursiv praksis*.² Sprogideologier kan forstås som almindelige måder hvorpå vi tænker og taler om sprog, som baggrundsantagelser der legitimerer koblinger mellem på den ene side sprog og på den anden side betydning og social værdi (se fx Irvine & Gal 2000, Kroskrity 2005, Cavanaugh 2020). Et eksempel er standardsprogsideologier (Milroy 1999) som tilskriver prestige og status til én bestemt varietet og dens talere, mens andre varieteter og talere nedvurderes. Fordi sprogideologier på denne måde kobler sprog og sociale betydninger, bliver de en vigtig komponent i vores forståelse af relationer mellem sprog og identitet.

2 I sin udfoldning af begrebet om sociolingvistisk forandring omtaler Coupland (2014) i alt fem dimensioner (sprogideologi, diskursiv praksis, sociale normer, medialisering og kulturel refleksivitet), men vi fokuserer udelukkende på sprogideologi og diskursiv praksis i denne artikel.

Diskursiv praksis kan forstås som måden hvorpå vi bruger sprog i specifikke sammenhænge (forskellige genrer, medier, sociale situationer osv.), herunder hvordan vi bruger *forskellige* sprog i disse sammenhænge. Sprogideologier vil ofte afspejle sig i den diskursive praksis, men der kan også være et modsætningsforhold mellem ideologi og praksis, særligt i situationer hvor enten ideologi eller praksis er under forandring.

Forandring i sprogideologi eller diskursiv praksis medfører ikke nødvendigvis forandring i selve sprogsystemet, men forandring på disse områder er ikke desto mindre centrale sociolingvistiske fænomener som fortjener opmærksomhed. Det skift der har været i opfattelsen og brugen af 'received pronunciation' (RP) i Storbritannien i løbet af det tyvende århundrede, kan tjene som eksempel herpå. Når RP er gået fra at blive anset som dannet og korrekt til en mere negativ kodning som snobbet (fra 'talking proper' til 'talking posh', som Mugglestone 2003: 280 skriver), er der tale om en sociolingvistisk forandring i sprogideologi (se Thøgersen 2012, 2016 for en parallel analyse af 'rigsdansk' i Danmarks Radio). Når BBC i anden halvdel af det tyvende århundrede nedtoner brugen af RP til fordel for større sproglig variation (som diskuteres af Mugglestone 2003: 280), er der tale om en sociolingvistisk forandring i diskursiv praksis.

Historisk set kan fremkomsten af forestillingen om nationalstaten i Danmark og den etnolingvistiske antagelse som den trækker på, også anskues som en sociolingvistisk forandringsproces der primært vedrørte sprogideologi, i og med at der voksede en ny antagelse frem om forholdet mellem nation og sprog. Denne forandring hang meget tæt sammen med politiske og samfundsmæssige omvæltninger i samtiden, herunder ophøret af enevælden (samme år som Grundtvig skrev sit digt om folkeligheden), og dermed også selve måden samfundet var indrettet på, socialt og økonomisk. Vores ærinde i denne artikel er at undersøge hvordan engelsk er positioneret i det generelle sprogideologiske landskab i Danmark i dag, og om det har ændret sig over tid i den periode vi beskæftiger os med, altså fra slutningen af 1990'erne og frem til i dag. Samtidig kigger vi nærmere på en række områder eller 'domæner' for at se om der er sket forandringer i diskursive praksisser i retning af øget brug af engelsk. Begge dele kan ses som eksempler på sociolingvistisk forandring der spiller sammen med igangværende samfundsmæssige

forandringer relateret til internationalisering og globalisering. Begrebet 'domæne' skal i denne sammenhæng forstås som en generel betegnelse for en aktivitetssfære i samfundet. Forstået på denne måde gør domænebegrebet det muligt at opdele samfundslivet i et antal analytisk håndterbare størrelser, inden for hvilke vi kan undersøge hvilke sprogideologier og diskursive praksisser der gør sig gældende (se Haberland 2019 for en mere detaljeret diskussion af domænebegrebet og dets forskellige betydninger).

3 METODE

Der er meget forskelligt materiale man kunne tage med i en analyse af hvilken forestillet kollektiv identitet det danske sprogsamfund har i dag, med særligt henblik på den rolle engelsk spiller. For at begrænse os til et overskueligt materiale har vi udvalgt fem områder hvor påvirkningen fra engelsk har givet anledning til særlig debat og opmærksomhed. I dette afsnit beskriver vi disse fem områder. Udvælgelsen er inspireret af Jarvad (2001) som er den første systematiske undersøgelse af indflydelsen fra engelsk på forskellige områder (eller domæner) i samfundet.

Jarvads udvælgelse fokuserede på områder med sprogpoltiske initiativer og områder der oplevedes truet af "domænetab". I vores udvælgelse har vi medtaget områder af begge slags, men modsat Jarvad er vores ærinde ikke at undersøge muligt domænetab til engelsk, men at analysere i hvilken udstrækning det danske sprogsamfunds identitet er under forandring (se Simonsen 2002, Haberland 2005 samt Preisler 2005 for kritiske diskussioner af domænetabsbegrebet). Vi er særligt interesserede i at afdække om der optræder ændringer i retning mod en flersproget identitet med engelsk som et centralt sprog ved siden af dansk.

Selvom vi ikke er interesserede i domænetab, er de områder som Jarvad udvalgte til sin undersøgelse, dog stadig relevante for en undersøgelse af engelsks status i Danmark i dag godt 20 år senere. Ligesom Jarvad ser vi derfor på 1) Sprogpoltiske initiativer fra statsadministrationen (inklusive initiativer fra politisk hold og fra Dansk Sprognævn), 2) Sprogpoltiske initiativer fra andre offentlige institutioner, her eksemplificeret ved Danmarks Radio, 3) Behandlingen af engelsk i skole og uddannelse, 4) Engelsks rolle på universiteterne og 5) Engelsks rolle i erhvervslivet.

Datamaterialet der indgår i vores nedslag, præsenteres nærmere i hvert af de analytiske afsnit nedenfor, men for et overblik, se tabel 1.

TABEL 1: MATERIALE I DE FORSKELLIGE DELSTUDIER

Område	Materiale
1) Sprogpolitiske initiativer	Sprogpolitiske udspil fra perioden 1995–2020 med fokus på forholdet mellem engelsk og dansk: Dansk Sprognævn (2003, 2007, 2012), Kulturministeriet (2003, 2004, 2008), Nordens Sprogråd (2006), Regeringen (2009).
2) Danmarks Radio	DR's public service-rapporter 2003–2019, i alt 17 rapporter.
3) Skole og uddannelse	Undervisningsministeriets faghæfter for faget engelsk (Undervisningsministeriet 1960, 1995, 2004, 2009, 2014, 2019). Hjemmesider med statistik om International Baccalaureate (IB) samt Styrelsen for Uddannelses kvalitets evalueringsrapport af IB.
4) Universiteter	Undersøgelser og rapporter om internationalisering og engelsk på universiteterne (primært i Danmark): De Wit & Hunter (2015), Dimova, Hultgren & Kling (2021), Henriksen, Holmen & Kling (2018), Hultgren (2013), Mortensen (2014, 2020), Söderlundh (2012), Thøgersen (2010), Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018). Sprogpolitiske dokumenter (Gregersen 2014, Gregersen et al. 2018, Københavns Universitet 2020a+b) samt illustrative eksempler fra Københavns Universitets hjemmeside anno 2022.
5) Erhvervslivet	Undersøgelser fra Dansk Industri, afrapporteret i Ostrynski (2007), Vrang (2016) og Amir & Mortensen (2021) samt undersøgelser om engelsk i erhvervslivet: Jarvad (2001), Lund & Daryai-Hansen (2018), Lønsmann (2011, 2017), Lønsmann & Mortensen (2018).

Som det fremgår af tabel 1, trækker vi primært på data fra de sidste ca. 25 år, altså fra midt/slutningen i 1990'erne, hvor Bent Preisler gennemførte undersøgelserne bag sin bog *Danskerne og det engelske sprog*

(1999b), og omtrent samtidig med at Jarvad skrev sin *Det danske sprogs status i 1990'erne* (2001) og frem til i dag. I analyserne undersøger vi hvilke diskurser om engelsk og tilstedeværelsen af engelsk i Danmark vi kan spore på hvert af de fem områder. Vi er særligt interesseret i hvorvidt disse diskurser kan siges at have ændret sig over tid, og i at afdække eventuelle ideologiske modsætninger og dilemmaer i disse som kan ses som udtryk for underliggende sprogideologiske debatter (se Blommaert 1999 for en udfoldelse af begrebet *language ideological debates*). I nogle af de fem analytiske nedslag inddrager vi materiale fra egne eller andres undersøgelser. Dette materiale er inddraget for at vise hvordan den diskursive praksis kan siges at have udviklet sig, særligt med henblik på sprogvælger inden for de pågældende områder.

Den anvendte metode kan beskrives som uformel diskursanalyse. Vi trækker ikke på nogen specifik diskursanalytisk retning, men præsenterer nærlæsninger af udvalgte tekster med henblik på at uddrage de sprogideologiske positioner de kan siges at indeholde eller forudsætte – og samtidig være med til at formulere. Vi er således interesseret både i det der er blevet kaldt diskurs 'med lille d' og Diskurs 'med stort D' (Gee 2015). Som Anders Horsbøl og Pirkko Raudaskoski forklarer, handler diskurs uden majuskel om "den konkrete betydningsdannelse, som den finder sted her og nu", fx i en konkret tekst eller en konkret interaktion, mens diskurs med stort 'D' henviser "til det meningsunivers og de fortolkningsressourcer, som betydningsdannelsen trækker på og muliggøres af, og som igen konstitueres i lokale praksisser" (Horsbøl & Raudaskoski 2016: 11).

Når man bedriver diskursanalyse på den måde vi gør i denne artikel, er der en risiko for at data og eksempler *cherry-pickes*, som det kaldes på engelsk, dvs. at analyserne – bevidst eller ubevidst – baseres på eksempler der understøtter en bestemt læsning (og ikke andre) og derfor peger i retning af bestemte konklusioner (og ikke andre). Vi mener dog at vores analyse er mindre sårbar overfor denne type kritik, idet vi bestræber os på at vise de ofte *modsatrettede* sprogideologiske positioner der fremtræder i materialet. Vores ærinde er at afdække sprogideologisk *kompleksitet*, ikke at argumentere for en stærk enstrengt konklusion.

Samtidig betragter vi vores analyser som eksplorative. De identificerer sprogideologiske strømninger, men gør intet krav på nødvendighedvis

at være udtømmende, ligesom de heller ikke kan siges at være repræsentative, fx for et bestemt korpus af tekster. Man kunne designe mere kontrollerede former for diskursanalyse af det område vi er interesserede i, fx vha. korpuslingvistiske metoder anvendt på et korpus af avistekster (eller tilsvarende), men vores ærinde her er et andet, nemlig at indkredse overordnede tendenser i centrale tekster som så efterfølgende evt. kan gøres til genstand for mere detaljerede analyser i anden sammenhæng.

4 ANALYTISKE NEDSLAG

4.1 *Nationale sprogpolitikker og sprogpoltiske debatter*

Man kan undersøge hvilken rolle engelsk spiller for den forestillede kollektive sproglige identitet i det danske sprogsamfund, ved at afdække de sprogideologiske positioner som træder frem i officielle nationale politikker og retningslinjer for sprog og sprogvalg. Analysen i det følgende er baseret på sprogpoltiske tekster fra ministerier, regeringer og Dansk Sprognævn i perioden 1997-2020. Fordi der i det første årti af det nye årtusind var særligt meget røre i den sprogpoltiske debat og dermed flere kilder fra de år (jf. bl.a. Mortensen og Haberlands 2021: 132 kortlægning af udviklingen i brugen af begrebet 'domæne' i de store danske dagblade), ligger hovedvægten af analysen i den periode. Vi har ikke medtaget debatbøger og diverse debatindlæg, selvom man kunne argumentere for deres relevans i og med at der er et vist overlap mellem de sprogforskere der har udarbejdet rapporterne, og dem der har skrevet debatbøger og debatindlæg. Vi har imidlertid valgt at fokusere på officielle sprogpoltiske udspil samt på det nationale perspektiv. Vi har også medtaget en enkelt nordisk sprogpolitik, da dette udspil hænger tæt sammen med de nationale udspil.

I Danmark findes der som sådan ingen lovgivning om dansk – eller andre – sprogs status (bortset fra en formulering i retsplejelovens § 149 som angiver at "[r]etssproget er dansk" og Københavnerklæringen af 1955 der fastslår rettigheder for det tysksprogede mindretal i Nord-slesvig). Hvis man ansøger om dansk statsborgerskab, er dansk kundskaber et krav,³ men ifølge Kulturministeriets hjemmeside⁴ er de eneste

3 <https://uim.dk/arbejdsomraader/statsborgerskab/udenlandske-statsborgere/betingelser/>.

4 <https://kum.dk/ministeriet/lovgivning/sprog>.

deciderede gældende love på sprogområdet lovene fra 2009 og 2015 omhandlede Dansk Sprognævns sammensætning og opgaver, begge revisioner af tidligere love der går tilbage til Sprognævnets stiftelse i 1955. Derudover afgør Retskrivningsloven fra 1997⁵ hvilke områder og institutioner der er pålagt at følge den officielle retskrivning som fastlægges af Sprognævnet i Retskrivningsordbogen. Engelsk nævnes ikke i disse tekster og har som sådan ikke nogen officiel sprogpolitisk status i Danmark. Til gengæld har der i den periode vi beskæftiger os med, været en række sprogpoltiske initiativer og udmeldinger der vedrører forholdet mellem dansk og engelsk, dels fra Dansk Sprognævn og dels fra ministerier og regeringer, og det er som sagt dem vi analyserer her (se oversigt i tabel 1).

Når vi ser henover de sidste 25 år, er det tydeligt at indflydelsen fra engelsk i dele af perioden blev anset som noget man fra politisk hold måtte forholde sig til. I de forskellige forslag, notater og rapporter vi har inddraget i vores analyse, har vi fundet tre fremherskende diskurser som kan sammenfattes under overskrifterne 1) Et sprogsamfund i forandring; 2) Engelsk som en trussel; 3) Engelsk som mulighedernes sprog.

Især i starten af perioden skrives der om at Danmark sprogligt set står midt i en forandring. I Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik (2003) fastslås det at: "den sproglige situation har forandret sig i Danmark". Herunder oplistes "det engelske sprogs udbredelse" som første punkt, og selvom fx "Mangesprogligheden" også nævnes som en forandring, handler hele afsnittet "Overordnet sigte" om indflydelsen fra engelsk. I *Sprog på spil* (Kulturministeriet 2003: 3) italesættes dette skift også. Behovet for en sprogpolitik begrundes i at engelsk i løbet af nogle årtier "har gjort sig gældende i dansk samfundsliv [...] i stigende grad som alternativ til dansk". Der argumenteres altså for at Danmark i 2003 står i en ny sproglig og sprogpolitisk situation hvor engelsk spiller en betydelig rolle.

Et andet gennemgående træk, især i teksterne fra 2003–2007, er en tydelig trusselsdiskurs når talen falder på engelsk i Danmark. Der tales om at "sikre" (Dansk Sprognævn 2003: 2, 3, 4) og "styrke" (Dansk Sprognævn 2003: 1, 3, 4) dansk, som er "i fare for efterhånden at

5 <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/1997/332>.

ophøre med at være et komplet sprog” (Dansk Sprognævn 2003: 5) på grund af ”domænetab” (Dansk Sprognævn 2003: 2, 5). ”Domænetab” er et hyppigt forekommende begreb i næsten alle dokumenterne fra perioden, sandsynligvis som følge af et intenst lobbyarbejde fra Dansk Sprognævns side for at introducere politikerne for begrebet i foråret 2003 (Hagemann 2021). Endvidere siges engelsk at ”vinde terræn” (Kulturministeriet 2003: 30), mens den ”stadig stigende dominans af engelsk” (Dansk Sprognævn 2007: 5) konstrueres som en ”trussel” (Dansk Sprognævn 2007: 1) og en ”risiko” (Dansk Sprognævn 2007: 5), ofte i forbindelse med videregående uddannelser. I alle tilfælde trækker argumenterne på en underliggende krigs- eller kamp-metafor hvor relationen mellem forskellige sprog ses som en kamp om status der kæmpes på en række fronter. Midlet til at sikre det danske sprog mod engelsk er ”parallelsproglighed”, som i teksterne konstrueres som et forsvar mod at engelsk overtager specifikke domæner. Der tales altså ikke som i senere sprogpoltiske tekster (fx Københavns Universitets sprogpoltik anno 2021 som vi vender tilbage til nedenfor i afsnit 4.4.1) om parallelsproglighed i forbindelse med et ønske om at øge befolkningens kompetencer i engelsk. Tværtimod indebærer parallelsproglighed fx: ”[a]t såvel Nordens samfunds bærende sprog som engelsk bør kunne anvendes som videnskabelige sprog” (Nordens Sprogråd 2006: 13). Parallelsprogsbegrebet illustrerer også at engelsk allerede i 2006 opfattedes som noget der var kommet for at blive. Der tales om at sikre dansk, men ikke om at engelsk skal bekæmpes. Det er ikke *den* kamp man er interesseret i at tage.

Der sker et skift i konstruktionen af engelsk som trussel i de senere tekster i vores korpus. I *Sprog til tiden* kan man læse at opfattelsen ”blandt flertallet af udvalgsmedlemmerne” er at ”dansk ikke er truet i erhvervslivet” (Kulturministeriet 2008: 63). Underforstået er der altså stadig nogle medlemmer der mener at engelsk er en trussel mod dansk i erhvervslivet, men bemærkningen kan ses som et tegn på en gradvis accept af tilstedeværelsen af engelsk inden for visse domæner. Også i Dansk Sprognævns notat fra 2012 er trusselsdiskursen stort set væk. I indledningen til notatet (uden sidetal) tales der stadig om at sikre ”at dansk som modersmål ikke svækkes” (i relation til et forslag om at fremme brugen af engelsk i uddannelsessystemet). Men truslen er nu

status- eller identitetstab snarere end domænetab for dansk (selvom status- og domænetab selvfølgelig kan siges at have en vis sammenhæng):

Universiteternes valg af fx engelsk som undervisningssprog er derfor ikke blot en praktisk foranstaltning der skal tiltrække flere udenlandske studerende og styrke de danske studerendes engelsk-kundskaber. Det er samtidig et signal om at dansk har en lavere status end engelsk. Hvis der kommer mange af den slags signaler, kan det medføre at dansk ikke længere bliver taget alvorligt, og at færre vil gøre sig umage for at tale et klart og udtrykksfuldt dansk. (Dansk Sprognævn 2012: 7)

Samtidig ser vi også en moddiskurs til trusselsdiskursen hvori engelsk konstrueres som en forudsætning for at klare sig i den globale konkurrence. Denne diskurs findes gennem hele perioden, og den er særligt tydelig i Fogh Rasmussen-regeringens opfølgning på *Sprog på spil*. I notatet fra 2004 står der:

Det er regeringens mål, at de danske universitetsuddannelser skal tiltrække endnu flere udenlandske studerende i fremtiden. Som et led i bestræbelserne på at gøre de danske universiteter attraktive for udenlandske studerende og forskere er det helt afgørende, at de kan tilbyde engelsksprogede kurser og uddannelser. Internationalisering og tilstedeværelsen af udenlandske forskere og studerende øger kvaliteten i de danske universitetsuddannelser – ikke mindst til gavn for de danske studerende. Derfor er det også glædeligt, at universiteterne har fulgt Folketingets opfordring til at øge udbuddet af fremmedsprogede uddannelser. (Kulturministeriet 2004: 7–8)

Her konstrueres brugen af engelsk som en afgørende faktor i den politiske målsætning om øget internationalisering af de danske universiteter, og engelsk kædes dermed sammen både med immigration(spolitik) og ikke mindst et konkurrencemindset hvor Danmark skal stå sig godt i ”den globale konkurrence” (Regeringen 2009: 7). Bemærk at ”fremmedsprogede uddannelser” i sidste linje i praksis betyder engelsksprogede uddannelser. Også i *Sprog til tiden* (Kulturministeriet 2008: 45)

konstrueres engelsk på universiteterne positivt som en ”forudsætning for kvalificeret rekruttering, uddannelser på højeste niveau og kandidaternes konkurrenceevne” (Kulturministeriet 2008: 45), og i erhvervslivet som noget der vil ”sætte os i stand til at have en stemme i den globale verden” (Kulturministeriet 2008: 64). Engelsk ses altså fra dette perspektiv som en faktor der øger Danmarks konkurrencedygtighed på det globale marked.

Hvordan kan analysen af sprogpoltiske dokumenter hjælpe os med at fastslå hvorvidt vi i Danmark nærmer os en flersproget identitet eller måske snarere en stærkere monosproglig identitet? De ovenstående tre diskurser, ’forandring’, ’trussel’, ’mulighed’, peger alle på at det danske sprogsamfund var under forandring i nullerne. For det første italesættes indflydelsen fra engelsk eksplicit som et skift. For det andet peger trusselsdiskursen på at der blev rokket ved danskernes basale sproglige selvforståelse i de år. Der blev sat spørgsmålstejn ved Danmarks identitet som et monosprogligt samfund i takt med at engelsk kom til at spille en betydelig rolle på flere områder af samfundet. Det reagerede politikere og Dansk Sprognævn på enten ved at argumentere for behovet for at sikre dansk eller ved at understrege behovet for at omfavne en flersproget identitet for at kunne sikre Danmark en plads på det globale marked.

Det er bemærkelsesværdigt fra et 2022-perspektiv at teksterne fra årtusindets første årti næsten udelukkende fokuserer på engelsk i forbindelse med universiteter og erhvervslivet, mens engelsk meget sjældent nævnes i forbindelse med andre domæner som fx medier og kultur. Det er også bemærkelsesværdigt hvor meget sprogpoltiske diskussioner fylder i årene 2003–2009, og hvor lidt de fylder derefter. Der ses ikke samme sprogpoltiske opmærksomhed på nationalt plan i form af rapporter og udvalg i de senere år, i hvert fald ikke med fokus på dansk over for engelsk.⁶ Disse forhold kan ses som indikationer på at engelsk i starten af nullerne – i modsætning til nu – trods alt stadig havde en begrænset

6 Oprettelsen af det Nationale Center For Fremmedsprog (NCFF) i 2018 skete som følge af et regeringsudspil med titlen ”Strategi for styrkelse af fremmedsprog i uddannelsessystemet” (<https://ncff.dk/fileadmin/NCFF/Dokumenter/strategi-for-styrkelse-af-fremmedsprog-i-uddannelsessystemet.pdf>, tilgængeligt 24. marts 2022). Dette udspil kan med rette ses som et sprogpoltisk dokument, men det er påfaldende at det primære fokus i rapporten ligger på behovet for at styrke *andre* sprog end dansk og engelsk, som begge allerede antages at være veletablerede.

tilstedeværelse, og at sprogsamfundet befandt sig i *begyndelsen* af en forandringsproces. På samme måde kan det relative fravær af nationale sprogpolitiske rapporter og udvalg i de senere år ses som udtryk for at tilstedeværelsen og brugen af engelsk i højere grad er blevet etableret som en selvfølgelighed. Mens brugen af engelsk ikke er blevet mindre, er den offentligt-officielle samtale om engelsk i Danmark i form af rapporter og politiske udspil næsten forstummet. Det kan tages som udtryk for at det er blevet almindeligt at opfatte det som en 'naturlig' tilstand at engelsk spiller en vigtig rolle på mange områder i det danske samfund. På sin vis kan man således godt argumentere for at det engelske sprog er blevet en accepteret del af den kollektive sproglige identitet i det danske sprogsamfund.

4.2 *Public service-medierne*

'Massemедier' kan forstås som teknologier der tillader at den samme ytring kan nå et væsentligt bredere publikum end hvis ytringen var talt til en forsamling eller skrevet i hånden. Således har massemедier fra de tidligste trykte bøger over aviser, radio og tv til de allernyeste multimodale teknologier medvirket til at sprede sproglige ytringer til 'unaturligt' store publikummer. Det er på den baggrund man kan konstatere at bogtrykken og opblomstringen af et kommercielt marked for bøger går hånd i hånd med opbygningen af nationale standardsprog – som *de facto* udgør grænserne for markedet (Anderson 1983). Opfattelsen af ét sprog, dansk, knyttet til et bestemt geografisk område og ét sprogligt homogent folk hænger efter denne logik tæt sammen med udbredelsen af trykte bibler i senmiddelalderen. I (lidt) nyere tid fik æterbårne medier samme rolle og ofte som et bevidst politisk projekt (Muggleston 2003). Nationale radioer som Statsradiofonien/DR og det engelske forbillede BBC er mere eller mindre eksplicit finansieret som nationsbyggende og folkesamlende projekter. Sproglig standardisering og ideen om (standard)sproget spillede en vigtig rolle i denne proces. Det er derfor ukontroversielt at trække forbindelser mellem statsmedier og nationalidentitet medieret vha. standardsprogsideologier (fx Lund 1979, Bell 1983).

Spørgsmålet her er hvad der er sket med statsmedier, og her bruger vi eksemplet DR, som reaktion på den internationalisering og liberali-

sering af mediemarkedet som vi har set de sidste årtier. Kan DR fortsat opfattes som et nationsbyggende og identitetsbyggende projekt med fokus på dansksproget indhold? Eller kan der spores en større åbenhed over for indhold på engelsk? Også her er vores metode læsning af officielle tekster snarere end undersøgelse af diskursive praksisser. Nogle af de officielle tekster vi behandler i det følgende, afrapporterer godt nok praksis, og som sådan undersøger vi indirekte også praksis, men altså uden at se på faktiske mediedata.

Siden 2003 har DR været styret via såkaldte public service-kontrakter med Kulturministeriet (Kulturministeriet 2020). Fra den første kontrakt og til den allernyeste som gælder årene 2019–2023 (Kulturministeriet 2018), er en gennemgående forpligtelse (om end i lidt forskellig ordlyd) at DR skal ”medvirke til at bevare og udvikle det danske sprog” (se fx Kulturministeriet 2021: 2, Kulturministeriet 2018: 2). Som sådan kan man sige at svaret allerede er givet: I det omfang æterbårne medier ses som identitetsskabende, er der ingen ændring i Danmarks sproglige identitet. Går man længere ned i public service-kontrakterne, vil man snarere se et øget fokus på dansk sprog end en opblødning.

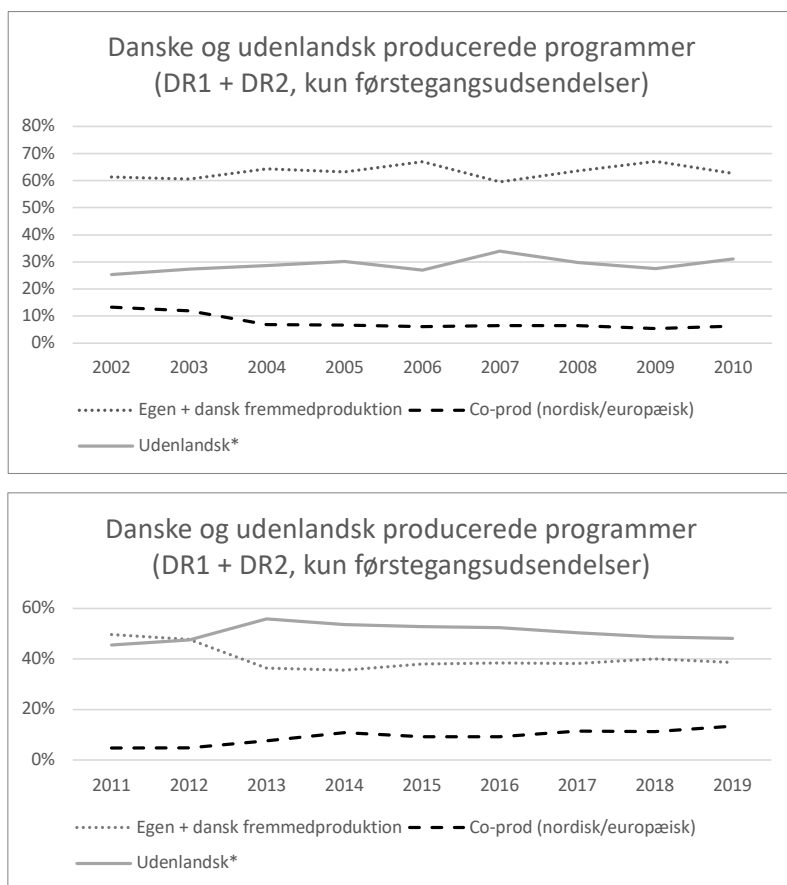
Ud over hensigtserklæringen indeholder kontrakterne også et krav om afrapportering af omfanget af dansksprogede programmer. Disse afrapporteringer skal indgå i den årlige såkaldte public service-redegørelse (Danmarks Radio 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020)⁷. I figur 1 viser vi udviklingen i andelen af danskproducerede programmer og ikke-danske programmer fra 2002 til 2019 på baggrund af tallene fra de forskellige public service-redegørelser.⁸ Figuren er delt i to fordi opgørelsespraksissen ændres mellem 2010 og 2011, fra kun at gælde førstegangssendsender til at gælde alle udsendelser (altså inkl. genudsendelser). Da en stor del af de programmer som stort set aldrig genudsendes (nyheder, debat, sport, quizzer ...), er på dansk, fører det til et tilsyneladende fald i andelen af danske programmer. Samtidig går

7 Rapporterne findes her: <https://www.dr.dk/om-dr/fakta-om-dr/public-service-redegoerelser>.

8 En interessant detalje er at Kulturministeriet efterspørger afrapportering på andelen af *dansksprogede* programmer, mens DR opgiver andelen af *danskproducerede* programmer. De to ting er ikke nødvendigvis 100 % sammenfaldende, men det er de tal vi har.

man over til at opgive tal for alle kanaler og ikke kun ”hovedkanalerne” DR1 + DR2.

FIGUR 1. ANDELEN AF DANSKE OG UDENLANDSKE PROGRAMMER PÅ DR'S TV-KANALER 2002–2019.

Figurforklaring: Kategorien ”Egen + dansk fremmedproduktion” dækker over programmer som DR har produceret selv, eller som er produceret af danske produktionsselskaber (antageligt på dansk); ”Co-prod(uktioner)” dækker over produktioner som er lavet af DR i samarbejde med nordiske eller europæiske selskaber (fx sam-nordiske dramaer og Melodi Grand Prix); ”udenlandske” er resten, dvs. typisk programmer købt på det internationale marked og som regel på andre sprog end dansk.

*) I de år man opgiver oprindelsesland på de ”udenlandske” programmer, ligger Norden omkring 5 %, Europa 25-30 %, USA 15 % (se fx rapporten fra 2018), mens danskproduceret står for ca. 40 % og samproduktion for ca. 15 %.

Det relativt store dyk fra 2012 til 2013 i danskproducerede programmer skyldes at nyhedskanalen DR Update lukkede, mens tre nye børne-/ungdomskanaler åbnede. Update var per definition dansksproget, mens børne-/ungdomskanalerne indeholder en del udenlandsk*produceret* (men muligvis dansksproget = dubbet) indhold. Ser man bort fra denne anomali, så er billedet et af relativ konstans, med en svag tendens til at danskproduceret indhold fylder mere og mere (og ikke mindre) af programfladen. Således stiger andelen af danskproducerede programmer fra omkring 60 % i 2002-2003 til i gennemsnit ca. 65 % i årene 2008-2010, og igen (efter at opgørelsesmetoden er ændret, og DR Update lukket) fra 36 % i 2013 til ca. 40 % i 2018-2019. Det er ikke store forskelle, men det er nok til at man fra DR's side kan rapportere om en stigning i antallet af danske programmer – hvilket er præcis hvad man er forpligtet til af public service-kontrakten. Vi minder om at DR afrapporterer dansk*producerede* programmer, ikke nødvendigvis dansksprogede – selvom det i praksis ofte vil være overlappende. Vores pointe med at fremdrage tallene er ikke at påstå at dansk *i praksis* fylder mere i mediebilledet. Vores pointe er igen sprog*ideologisk*: Der opstilles en politisk ideologi om at dansk skal fylde mere i DR's produktion, og DR udfylder sin rolle i dette ideologiske 'sprogspil' med sin afrapportering som kan fremvise en svag stigning i andelen af danskproducerede programmer. I hvilken grad det faktisk afspejler medieudbuddet, er sekundært når det kommer til at forstå det ideologiske spørgsmål om Danmarks sproglige identitet.

Ser vi på DR's public service-redegørelser er der ingen tegn på at 'globaliseringen' fører til en mindre entydig dansk sproglig profil. Tværtimod er det måske sådan at den øgede internationalisering af mediemarkedet fører til et øget fokus på dansk. Det er muligt at vi skal tolke styrkelsen af 'det danske' i DR-regi som en reaktion på internationale tendenser der i praksis – med fremkomsten af streamingtjenester, internationale nyhedskanaler, sociale medieplatforme som YouTube osv. – trækker det samlede medieudbud i retning af *mere* engelsksproget indhold, der forudsætter en høj grad af engelskkompetence blandt medieforbrugerne. I så fald er der for medielandskabet som hele tale om en bevægelse i retning af en øget tilstedeværelse af engelsk. Men ser man alene på public service-medier, her operationaliseret som DR, er

der absolut ingen tegn på en ændring af den dominerende monosproglige danske identitet.

4.3 Grundskole og gymnasier

Der er ingen tvivl om at grundskolen spiller en fundamental dannende rolle for danskere. Selvom en stor del af en årgang vælger en gymnasial uddannelse, står grundskolen stadig som den 'nationssamlende' uddannelse som alle skal igennem, og de normer som der undervises efter, spiller en normsættende rolle som man ikke kan undgå at orientere sig efter. Grundskolens, og i lidt mindre omfang også gymnasiets, opfattelse af dansk og fremmedsprog spiller derfor også en vigtig normsættende rolle.

Folkeskolens formål er iflg. den nyeste version af Folkeskoleloven (2020, §1) at:

give eleverne kundskaber og færdigheder, der: forbereder dem til videre uddannelse og giver dem lyst til at lære mere, gør dem fortrolige med dansk kultur og historie, giver dem forståelse for andre lande og kulturer, bidrager til deres forståelse for menneskets samspil med naturen og fremmer den enkelte elevs alsidige udvikling.

Den vægt som engelsk gives i folkeskolen, er ændret markant i den periode vi dækker. I 1995 blev engelsk udbudt for 4.-9. klassetrin, mens engelsk fra 2019 er obligatorisk fag for 1.-9. klassetrin. Denne vægtning i sig selv siger en del om engelsks ideologiske plads i det danske samfund. I vores mere kvalitativt anlagte analyse her, stiller vi dog snarere spørgsmålet om hvordan relationen mellem "dansk kultur" og "andre lande og kulturer" er blevet forvaltet i forskellige versioner af de centralt udgivne læreplaner. Mere konkret er vi interesseret i fortolkningen af engelsks rolle for danske elever som det kommer til udtryk i formålsparagrafferne for engelskfaget i folkeskolen: Med hvilket formål skal danske elever lære engelsk? Opfattes engelsk som tilknyttet en national kultur (eller flere nationale kulturer), eller italesættes engelsk snarere som et globalt *lingua franca*? Og i hvilket omfang opfattes engelsk som et fremmedsprog eller som et andetsprog i Danmark? Vi fokuserer på perioden 1995-2019, men viser også formålsparagraffen fra 1960 for at

vide at det *kan* se anderledes ud (se tabel 2 for en synoptisk opstilling af formålsparagrafferne).

Man kan tale om sprogundervisningen i grundskolen som udspændt mellem på den ene side et kommunikativt paradigme hvor sproget ses som adgang til kommunikation, og på den anden side et nationalfilologisk paradigme hvor sprog og litteratur ses som fælles udtryk for en national identitet. Studiet af fx sproget fransk bliver dermed også studiet af fransk kultur og litteratur og i sidste instans en slags fransk nationalkarakter (se fx Hansen 2004). I alle de læreplaner vi kigger på, er engelsk i formålsteksterne udspændt mellem disse to paradigmer hvor engelsk altså på den ene side ses som et globalt kommunikationsmiddel uden en direkte national tilknytning og på den anden side et nationalt sprog tilknyttet en/(et antal) bestemt(e) national(e) kultur(er). I alle læreplaner er der således en version af at formålet med undervisningen er at eleverne skal lære at beherske engelsk så de kan bruge det i kommunikation (og ikke kun for at få indsigt i en fremmed kultur). Men i dem alle indgår også et mere specifikt fokus på ”engelsktalende lande” (læreplanerne fra 1995, 2002 og 2004) eller ”den engelsksprogede verden” (læreplanerne fra 2009, 2015 og 2019). Det er altså ikke entydigt sådan at engelsk i perioden har ændret status fra at være et nationalfilologisk studieobjekt til at være et værktøjsfag der skal indlære kommunikative kompetencer. Tværtimod. Begge strømninger ligger i alle læreplaner på nær den fra 1960, som er entydigt kommunikativ.

Ikke desto mindre hæfter vi os dog ved nogle bemærkelsesværdige ændringer i detaljerne. I 2009 introduceres ideen om ”det engelske sprogs globale rolle”. Hermed stadfæstes det tilsyneladende at engelsk ikke bare har en rolle for danske elever der vil tale med mennesker der har engelsk som modersmål, men at engelsk også har en rolle som globalt *lingua franca*.⁹ I teksterne fra 2015 og 2019 betones dette synspunkt yderligere. Nu tales der om at eleverne skal kunne anvende engelsk ”nationalt og globalt i deres aktuelle og fremtidige liv”. Engelsk er altså ikke bare et *lingua franca* for den udrejsende, men også et sprog man må forvente at møde i sit liv i Danmark. Det er formentlig det tætteste

⁹ Ideen om engelsk som et globalt sprog er i sig selv en interessant sprogideologisk konstruktion hvor det engelske sprogs forestillede globale relevans ganske givet overgår den udbredelse sproget *i praksis* har, men vi undlader at gå nærmere ind i den diskussion her.

vi i folkeskoleteksterne kommer på en anerkendelse af engelsk som et andetsprog i Danmark. Vi bemærker samtidig hvor høje mål der stilles i samtlige tekster. Eleverne forventes ikke bare at opnå kendskab til engelsk; de forventes allerede i 1995-teksten at kunne ”udtrykke sig både mundtligt og skriftligt”. Det er interessant at sammenligne disse fremsatte intentioner med de noget mere ydmyge intentioner i 1960-teksten hvor eleverne forventes at kunne forstå ”enkelt og tydeligt udtalt engelsk”, og at de ”inden for et begrænset ordforråd får en vis færdighed i at benytte sproget mundtligt og i beskedent omfang også skriftligt”. Hvis vi leder efter årstallet hvor man begynder at forvente at danske børn lærer engelsk *de facto* som et andetsprog som de må forvente at møde og kunne bruge i deres danske hverdag, ligger dette årstal altså tilsyneladende *før* 1995 (men efter 1960).

Vi pegede på hvordan engelsk *både* opfattes som et globalt sprog *og* som et nationalt sprog i ”engelsktalende lande”/”den engelsksprogede verden”. I den sammenhæng er det påfaldende hvordan studiet af engelsksprogede nationalkulturer bliver italesat som et værktøj i forståelsen af egen kultur. Eleverne skal lære: ”Hvordan mennesker tænker og lever i den engelsksprogede verden, så eleverne kan blive fortrolige med egen kultur [...]” (teksterne fra 2009, 2015 og 2019). Det virker ovenikøbet som om dette formål – altså at der skal undervises i engelsk for at eleverne skal lære om egen kultur – bliver mere udtalt fra 2009. I teksterne fra 1995 til 2004 hedder det således at eleverne skal ”styrke deres internationale forståelse”, men fra 2009 at de skal ”udvikle deres forståelse for mennesker med forskellig kulturel baggrund”. Den tidligere formulering om ”international forståelse” lægger op til at man skal trænes i at indgå i samarbejde med mennesker der måske tænker anderledes end en selv og kan have andre værdier. En ’mennesker er forskellige’-tankegang, kan man måske sige. Den senere formulering – ”med forskellig kulturel baggrund” – ser kultur i højere grad som national kultur, i hvert fald i den kontekst den her optræder, nemlig i samme afsnit som formuleringen om ”hvordan mennesker tænker og lever *i den engelsksprogede verden*” (vores fremhævnning). Hvis man er britisk, har man en britisk kulturel baggrund, hvis man er dansk, har man en dansk osv., synes at være den underliggende logik. Undervisningen skal ikke så meget lære eleverne at indgå i samarbejde med mennesker der er

TABEL 2. FOLKESKOLENS LÆREPLANER FOR FAGET ENGELSK I FORSKELLIGE VERSIONER. TEKSTERNE ER HENTET FRA [HTTP://DIGITALELAEREPLANER.DK/FAG/ENGELSK](http://digitalelaereplaner.dk/fag/engelsk).

1960 (s. 1)	1995 (s. 9), 2002 (s. 2), 2004 (s. 11)	2009 (s. 3)
Inden for de rammer, der naturligt må sættes under hensyntagen til elevernes alderstrin og forudsætninger, er det formålet at give dem et brugssprog ved at opøve dem i god udtale og forstandig oplæsning. De bør øves i at forstå enkelt, tydeligt udtalt engelsk, og man må tilstræbe, at de inden for et begrænset ordforråd får en vis færdighed i at benytte sproget mundtligt og i beskedent omfang også skriftligt.	Formålet med undervisningen i engelsk er, at eleverne tilegner sig kundskaber og færdigheder, således at de kan forstå talt og skrevet engelsk og kan udtrykke sig mundtligt og skriftligt. Undervisningen skal samtidig udvikle elevernes bevidsthed om engelsk sprog og sprogbrug samt om sprogtilegnelse Undervisningen skal skabe rammer for oplevelse, indsigt og samarbejde samt styrke elevernes aktive medvirken. Herved skal undervisningen bidrage til, at eleverne bevarer lysten til at beskæftige sig med sprog og kultur til fremme af deres videre udvikling. Undervisningen skal give eleverne indsigt i kultur- og samfundsforhold i engelsktalende lande og derved styrke deres internationale forståelse og forståelse af egen kultur.	Formålet med undervisningen i engelsk er, at eleverne tilegner sig sproglige og kulturelle kundskaber og færdigheder, således at de kan anvende engelsk som kulturteknik i forskellige sammenhænge, udvikler bevidsthed om sprog og sprogtilegnelse og opnår indsigt i det engelske sprogs globale rolle. Undervisningen skal gennem varierende arbejdsmetoder, brug af it, tværfagligt samarbejde og internationale kontakter skabe rammer for oplevelse, fordybelse og virkelyst. Herved skal undervisningen bidrage til, at eleverne bevarer lysten til at beskæftige sig med sprog og kultur til fremme af deres alsidige udvikling. Undervisningen inddrager emner, der belyser, hvordan mennesker tænker og lever i den engelsksprogede verden, så eleverne kan blive fortrolige med egen kultur i samspil med andre kulturer. Herigenem får eleverne mulighed for at udvikle deres forståelse for mennesker med forskellig kulturel baggrund og forbedre sig til et liv i et globalt samfund.

Eleverne skal i faget engelsk udvikle sproglige, tekstmæssige og interkulturelle kompetencer, således at de kan anvende engelsk nationalt og globalt i deres aktuelle og fremtidige liv. Eleverne skal udvikle deres nysgerrighed og bevidsthed om engelsk sprog og kunne vælge egnede sprog-lærings- og kommunikationsstrategier som grundlag for fremmedsprogsindlæringen

Eleverne skal ved at anvende varierede arbejdsmetoder, it og medier, tværfagligt samarbejde og internationale kontakter opnå oplevelse, fordybelse og virkelyst. Herved skal eleverne bevare lysten til at beskæftige sig med sprog og kultur til fremme af deres alsidige udvikling.

Eleverne skal arbejde med emner, der belyser, hvordan mennesker tænker og lever i den engelsksprogede verden, så de kan blive fortrolige med egen kultur i samspil med andre kulturer. Herigennem får eleverne mulighed for at udvikle deres forståelse for mennesker med forskellig kulturel baggrund og forbedre sig til et liv i et globalt samfund.

Eleverne skal i faget engelsk udvikle sproglige, tekstmæssige og interkulturelle kompetencer, således at de kan anvende engelsk nationalt og globalt i deres aktuelle og fremtidige liv. Eleverne skal udvikle deres nysgerrighed og bevidsthed om engelsk sprog og kunne vælge egnede sprog-lærings- og kommunikationsstrategier som grundlag for fremmedsprogsindlæringen

Eleverne skal, ved at anvende varierede arbejdsmetoder, it og medier, tværfagligt samarbejde og internationale kontakter, opnå oplevelse, fordybelse og virkelyst. Herved skal eleverne bevare lysten til at beskæftige sig med sprog og kulturer til fremme af deres alsidige udvikling.

Eleverne skal arbejde med emner der belyser, hvordan mennesker tænker og lever i den engelsksprogede verden, så de bliver fortrolige med egen kultur i samspil med andre kulturer. Herigennem får eleverne mulighed for at udvikle deres forståelse for mennesker med forskellig kulturel baggrund og kan forberede sig til et liv i et globalt samfund.

anderledes end dem selv; men i højere grad skal de lære om de kulturer som andre kommer fra. Det kan virke som om en art international identitet giver plads for en tydeligere betoning af kulturelle forskelle som næsten er helt Herdersk i sin forståelse og i hvert fald meget lidt i tråd med senere teorier om kultur som bricolage (fx Hebdige 1979).

Sammenligningen af formålsparagraffer for engelskuddannelsen i folkeskolen tyder således på tre ting: 1) Engelsks rolle som *primus inter pares* eller semiformelt andetsprog i Danmark var allerede i høj grad etableret inden vores undersøgelsesperiode. 2) I detaljen er der dog tendenser der tyder på at denne rolle bliver forstærket, ikke mindst ved at elevernes nuværende og fremtidige behov for engelsk rykkes fra en global scene til en også *dansk* national scene, nemlig i formuleringen om at eleverne også skal kunne anvende engelsk ”nationalt og globalt i deres *aktuelle* og fremtidige liv” (vores fremhævnings). Og endelig 3) parallelt med eller som reaktion på denne stadfæstelse af engelsks rolle i en globaliseret verden ser vi også en bevægelse der bruger engelskundervisningen til at demarkere nationalkulturelle skillelinjer. Vi ser endda tegn på at denne udpegning af nationalkulturelle forskelle bliver stærkere når man går fra at tale om elevernes ”internationale forståelse” til at tale om et globalt samfund af ”mennesker med forskellig kulturel baggrund”.

4.3.1 International Baccalaureate – gymnasie- og grundskole på engelsk
Fra og med den seneste læreplan (2017) indgår ”det engelske sprog anvendt som globalt lingua franca” nu også som kernestofområde i gymnasieskolen, men af pladshensyn undlader vi her at dykke nærmere ned i engelskfagets historik på de dansksprogede gymnasiale uddannelser. Derimod ser vi på internationale gymnasie- og grundskoleforløb i Danmark som et udtryk for fremmedsprogs – og især engelsks – stilling i Danmark. Siden 1972 har der i Danmark været udbudt International Baccalaureate (IB), en uddannelse der er sidestillet med det almene gymnasium eller grundskolen, men som udbydes på et internationalt sprog. Den gymnasiale uddannelse, *Diploma Programme*, udbydes på 17 forskellige skoler (IB-skoler u.å.). Derudover udbydes et *Primary Years Programme* (for 3–12-årige) og et *Middle Years Programme* (for 11–16-årige) på fem forskellige skoler. I alt tilbydes der IB-uddannelser på 20 forskellige skoler i Danmark (IBO u.å.a). En håndfuld af dem

ligger i Københavnsområdet, men ellers er de spredt ud over hele landet.¹⁰ IB-systemet giver mulighed for at undervisningen kan være på engelsk, fransk eller spansk (ud over undervisning i modersmålet/nationalsproget). I Danmark er alle IB-uddannelser på engelsk.¹¹ Ud over det internationale aspekt fremhæves IB-systemet som et eliteprogram. Som det hedder på IBO's (organisationen bag IB-systemet) hjemmeside: "IB students [...] are also likely to perform well academically – often better than students on other curricula" (IBO u.å.b.).

Fra 2006 til 2016 steg antallet af elever på IB-uddannelser fra ca. 300 til ca. 1300, og i en rapport fra Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (2018) spås der om en efterspørgsel på ca. 2200 pladser i år 2025. Væksten tilskrives en stigning i internationale arbejdstagere i Danmark, samtidig med at man nævner at 60 % af eleverne er danske, heraf nogle der er flyttet tilbage til Danmark efter at være vokset op i udlandet (og med en ikke-dansk skolegang bag sig, må man formode).

Som nævnt ovenfor i afsnit 4.1 og nedenfor i afsnit 4.4 har der i den sprogpoltiske debat været stort fokus på brugen af engelsk på de videregående uddannelser. Men også på gymnasieniveau (og til dels grundskoleniveau) ser vi således faktisk en stigende søgning mod international (= engelsksproget) uddannelse. Dette kan ses som et udtryk for – og en orientering mod – et mere internationaliseret arbejdsmarked: Det gælder både i den forstand at eleverne for en dels vedkommende er børn af vandrede arbejdskraft, og i den forstand at forældre ved at give deres børn en international uddannelse forsøger at give dem en prestigeuddannelse med øgede muligheder for fremtidig mobilitet. Som den ovenfor citerede rapport fra Styrelsen for Undervisning og Kvalitet siger, så har IB-eleverne i højere grad end 'almindelige' gymnasieelever tendens til at flytte til udlandet – og derfor har man dårligere statistik for deres fremtidige liv end for STX-elever som i højere grad bliver i Danmark.

De ca. 1300 (eller hvis man tager fremskrivningerne for pålydende: 2200) IB-elever er ikke meget ud af et samlet årligt optag på gymnasie-

¹⁰ Se kort på: <http://www.ib-skoler.dk/index.html>.

¹¹ Uden for IB-systemet findes der også i København en 3-årig fransksproget og en 3-årig tysksproget gymnasieuddannelse på henholdsvis Prins Henriks skole og Sankt Petri skole, <https://www.ug.dk/uddannelser/gymnasialeuddannelser/internationale-gymnasiale-uddannelser>.

et på ca. 48.000 (Gymnasieskolernes Lærforening 2021). Ikke desto mindre siger både eksistensen af internationale grundskole- og gymnasieprogrammer i Danmark, stigningen i popularitet over det sidste årti og den forventede stigning i de næste år en del om dansks status som (ikke længere) ubetvivlet skolesprog i Danmark.

4.4 Universiteterne – videregående uddannelse og publikationssprog

4.4.1 Undervisningssprog på universitetsuddannelserne

Udviklingen i sprogvvalg inden for det domæne som Jarvad kalder videregående uddannelse, har været interessant at følge de seneste 25 år. Dansk var det altdominerende undervisningssprog på danske universiteter gennem det meste af 1900-tallet (Mortensen & Haberland 2010, 2012), men ved overgangen til det 21. århundrede begyndte engelsk, primært som følge af Bologna-processen¹² (jf. Ljoslands 2005 diskussion af den tilsvarende udvikling i Norge), i stigende grad at vinde indpas som undervisningssprog. Anna Kristina Hultgren (2013: 10) anslår at engelsksprogede uddannelser i 2011 udgjorde 20 % af det samlede uddannelsesudbud på danske universiteter – med markante forskelle mellem uddannelsesniveauer og videnskabelige hovedområder. Lidt forenklet blev engelsk hyppigt anvendt som nominelt undervisningssprog på kandidatniveau inden for de naturvidenskabelige og tekniske uddannelser, mens det var langt mindre almindeligt på humaniora og samfundsvidenskab, hvor dansk blev anvendt på næsten 100 % af uddannelserne på bachelorniveau. På tværs af alle bacheloruddannelser blev engelsk anvendt i 6 % af uddannelserne. I 2018 udarbejdede Uddannelses- og Forskningsministeriet et notat med minister Tommy Ahlers som afsender der opgjorde antallet af engelsksprogede bacheloruddannelser på danske universiteter til i alt 42, hvilket svarede til 13 % af det samlede udbud på BA-niveau (n=323; professionsbacheloruddannelser fraregnet) (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2018). På

¹² Bologna-processen blev skudt i gang med vedtagelsen af Bologna-deklarationen i 1999. Uddannelses- og forskningsministeriet (2021) forklarer at "målet med Bologna-processen er at Europa udvikler sig til et fælles område for videregående uddannelse hvor studerende og forskere frit kan bevæge sig over grænserne. En anden væsentlig målsætning er at gøre europæiske uddannelser attraktive for studerende fra andre verdensdele." <https://ufm.dk/uddannelse/internationalisering/internationalt-samarbejde-om-uddannelse/bologna-processen>.

kandidatniveau var 246 uddannelser på engelsk ud af i alt 509 kandidatuddannelser, hvilket svarer til 48 %.

Det er notorisk svært at skabe et præcist billede når det handler om sprogvvalg på danske universiteter. Dels fordi der ikke føres særskilt statistik, dels fordi det nominelle undervisningssprog kan afvige fra det som faktisk anvendes i undervisning, jf. forskning fra Sverige og Danmark (se fx Söderlundh 2012, Mortensen 2014). Hertil kommer at de metoder som er anvendt af Hultgren i 2013 og Uddannelses- og Forskningsministeriet i 2018, ikke er direkte sammenlignelige. Ikke desto mindre er den kraftige tilvækst i engelsksprogede uddannelser, som tallene indikerer, bemærkelsesværdig. De fortæller en historie om at engelsk i de seneste 25 år i højere grad er blevet etableret som undervisningssprog på danske universiteter. Hvor engelsk tidligere spillede en rolle som det sprog man læste lærebøger på, er *English-medium instruction* (Henriksen, Holmen & Kling 2018) i løbet af de seneste årtier blevet et almindeligt fænomen. Man taler undertiden om at der har fundet en "englishization" eller engelskficerung sted af den videregående uddannelsessektor i Danmark (Dimova, Hultgren & Kling 2021). Denne sproglige udvikling kan siges at hænge sammen med en ændret opfattelse af universitetets rolle i samfundet og universitetets overordnede identitet. Hvor universitetet som undervisningsinstitution op igennem det 20. århundrede var overvejende nationalt orienteret og fik sin legitimitet gennem den rolle videregående uddannelse spillede inden for rammerne af nationalstaten, skete der med Bologna-processen og internationaliseringsdagsordenen en ændring i forståelsen af universiteternes rolle som blev mere markedsorienteret (De Wit & Hunter 2015). Der er flere aspekter af dette skifte: Dels ønskede man fra EU's side at øge studerendes mobilitet som et led i det større europæiske integrationsprojekt, ud fra en antagelse om at studerende der har været på udveksling i forskellige europæiske lande, i højere grad bliver EU-borgere end borgere i en nationalstat. En vej til at fremme studentermobilitet er standardisering af kurser (fx med ECTS-systemet) og at udbyde kurser på europæiske fællessprog, *de facto* engelsk. Samtidig er der sket ændringer i kandidaternes forventede erhvervsprofiler. I tidligere tider fandt de relativt få universitetsuddannede i al væsentlighed job inden for den udvidede statsadministration, som jurister, præster, i uddannelsessystemet osv. I dag finder en højere andel af den langt større

gruppe af universitetsuddannede job i den private sektor. Derfor indrettes uddannelser i højere grad efter industriens ønsker om arbejdskraft der kan indgå i international handel og samarbejde i multinationale organisationer. Et tredje aspekt som til dels er afledt af de to første, er at internationalisering – ofte forstået som tiltrækning af internationale studerende og videnskabeligt personale fra udlandet – i sig selv blev set som et kvalitetsmål og dermed et konkurrenceparameter for universiteterne (se fx citat fra Kulturministeriets notat i afsnit 4.1). Indførelsen af *English-medium instruction* blev set som et middel til at realisere disse mål (se Hultgren, Gregersen & Thøgersen 2014, Fabricius, Mortensen & Haberland 2017, Gregersen, Holmen & Larsen 2021 for yderligere diskussion). Den øgede brug af engelsk i perioden var altså på en og samme gang *et resultat af* universiteternes nye internationale og markedsorienterede identitet og *et redskab* der var med til at drive forandringen.

Bevægelsen i retning mod mere engelsk fandt dog ikke sted uden sprogideologiske sværdslag. Som beskrevet ovenfor i afsnittet om nationale sprogpoltiske initiativer var det ikke mindst den øgede brug af engelsk på universiteterne (og senere andre videregående uddannelsesinstitutioner) der fik debatten om en national sprogpolitik til at melde sig. Som del af denne proces blev alle danske universiteter også opfordret til at udarbejde lokale sprogpoltikker, hvilket man i stor stil gjorde i løbet af 2010'erne, typisk som et af flere initiativer i en mere generel internationaliseringsproces. Også på fællesnordisk plan blev der udviklet politikker for sprogbrug på universiteterne og beskrevet *best practices* (Gregersen 2014, Gregersen et al. 2018). Begrebet om ”parallelsproglighed” blev i denne sammenhæng hurtigt etableret som den underliggende præmis for hvordan man forestillede sig at dansk og engelsk kunne eller burde sameksistere (jf. Thøgersen 2010). Begrebet om parallelsproglighed er interessant i vores sammenhæng fordi det kan ses som et forsøg på at etablere et sprogligt kompromis mellem det nationalstatsbaserede og *nationalsproglige* paradigme som kendetegnede det 20. århundrede, og det nye og mere internationalt og markedsorienterede universitetssideal der voksede frem i Europa i tiden omkring årtusindskiftet, og som altså i høj grad blev forbundet med – og muliggjort af – brugen af engelsk. På forholdsvis kort tid gik engelsk fra at være ét fremmedsprog blandt andre til at være et reelt – ønsket eller uønsket – alternativ

til dansk for mange studerende. For mange iagttagere, inklusive flere politiske aktører, blev dette sproglige paradigmeskift opfattet som en udvikling der kunne undergrave universiteternes rolle som essentielt *danske* institutioner og dermed være med til indirekte at true dansk identitet (se diskussion i Mortensen 2020). For andre blev indførelsen af engelsk set som et helt nødvendigt (og på mange måder uproblematisk) skridt i retning af den nye internationalisering (se Harder 2009 for interessante eksempler på de dominerende positioner i debatten).

Betyder det så at engelsk i løbet af de forgangne 25 år *de facto* er kommet til at fungere som et umarkeret andetsprog inden for videregående uddannelse i Danmark? Svaret er tvetydigt. På den ene side præsenteres engelsk ofte som et 'naturligt' og stort set uproblematisk sprogvalg for et dansk internationaliseret universitet. Fx kan man skele til Københavns Universitets hjemmeside for "International education", hvor det fremhæves:

[...] we work continuously to internationalise our own campus and to provide international study opportunities of high quality for our students. We offer: 53 English-language Master's Programmes of the highest international standard [...].¹³

Koblingen mellem internationalisering og engelsksprogede uddannelser er tydelig her, og standarden (herunder formodentligt den sproglige standard) fremhæves som den højeste internationale slags. Informations-siden for "International students"¹⁴ er ligeså indikativ. Ligesom siden om "international education" er denne side på engelsk (og ingen andre sprog). Klikker man på knappen for at få siden på dansk, bliver man ført til siden med overskriften "Tag din uddannelse på KU", som er rettet mod danske studerende. Der laves altså et klart skel: Internationale studerende forventes at kunne læse engelsk (og ikke dansk), og danske studerende gives information på dansk (og ingen andre sprog). Engelsk præsenteres med andre ord som et helt naturligt sprog, men ikke nødvendigvis for danske studerende.

¹³ <https://international.ku.dk/international-programmes/>.

¹⁴ <https://studies.ku.dk/>.

De sprogpoltiske dokumenter som er blevet produceret i universitetsregi i den pågældende periode, leverer et lignende tvetydigt svar. På den ene side skrives engelsk frem som et naturligt og nødvendigt sprog som led i internationaliseringen, ligesom behovet for at øge uddannelsesudbuddet på engelsk og styrke engelskkompetencer blandt ansatte og studerende ofte fremhæves. På den anden side kan de sprogpoltiske dokumenters blotte eksistens tages som en indikation på at engelsk af flere aktører fortsat ses som en problematisk udfordring for det nationalsproglige paradigme.

Københavns Universitets sprogpolitik fra 2021 (Københavns Universitet 2020a) kan betragtes som et typisk eksempel på denne spænding. På den ene side handler sprogpolitikken om at engelsk skal styrkes, både blandt studerende og ansatte (beskrevet i henholdsvis § 1 og § 7), ligesom det slås fast at "KU har som målsætning at udbyde BA uddannelser [sic] på engelsk, hvor det er relevant" (§ 9.1) og at "fakulteterne løbende [bør] overveje at vælge engelsk helt eller delvist som undervisningssprog på universitetets kurser på de dansksprogede uddannelser, både på BA og KA [...]" (§ 9.2). Særligt i § 9.1 er der i praksis tale om et paradigmeskifte i forhold til tidligere, hvor der på KU (til forskel fra flere andre danske universiteter) har været en principbeslutning om at BA-uddannelser skulle udbydes på dansk. Engelsk skrives altså i høj grad frem som et 'naturligt' og 'nødvendigt' sprog i sprogpolitikken.

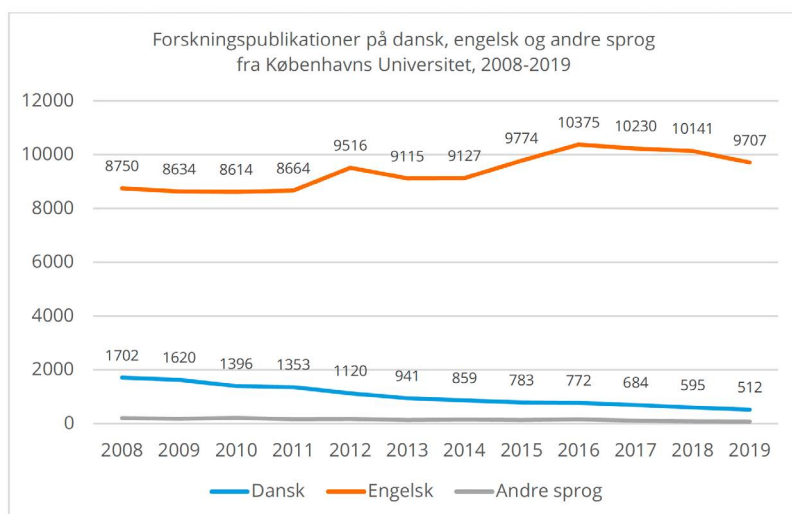
Omvendt er der også flere dele af sprogpolitikken der fokuserer på dansk. Det slås fast at det som udgangspunkt forventes "at tenure track adjunkter, lektorer og professorer aktivt kan bidrage til undervisningen på dansk efter 3-6 år, herunder bedømme og vejlede studerende – med kompetencer svarende til den undervisning vedkommende skal varetage" (§ 2.1). Hvor vi ovenfor fremhæver at internationalisering sidestilles med engelsksproget, gøres der altså her nogle modsatte fordringer. Man vil gerne tiltrække internationale studerende og løstansatte forskertalenter i et internationalt (= engelsksproget) miljø. Men for at få en fast videnskabelig stilling på universitetet er det et krav at man inden for et nærmere fastsat tidsrum tilegner sig kompetencer der gør det muligt at bidrage til undervisningen på dansk. I samme ånd er der et helt afsnit, § 8, der bærer overskriften "Opretholdelse af dansk som akademisk sprog". Samlet set kan sprogpolitikken ses som et forsøg på at formulere

en parallelsproglig eller tosproget identitet der skal hjælpe Københavns Universitet med ”at løfte sin opgave som et internationalt orienteret universitet forankret i en dansk kontekst”, som det hedder i et af baggrundsdokumenterne til sprogpolitikken (Københavns Universitet 2020b: 5).

4.4.2 Videnskabens sprog – særligt publiceringssprog

Sammenlignet med sprogvvalg inden for uddannelse begyndte bevægelsen i retning af mere engelsk tidligere inden for den del af universiteternes virke som handler om publicering af forskningsresultater. Baseret på tal fra 2010 konkluderer Hultgren at ”83 procent af den samlede produktion af publikationer på Danmarks otte universiteter [affattes] på engelsk, mens publikationer på dansk udgør 15 procent” (Hultgren 2013: 9). Andre undersøgelser har fokuseret på udvalgte universiteter og vist at denne bevægelse har været længe undervejs og fortsat er i gang. Nye tal fra Københavns Universitet viser at gabet mellem antallet af publikationer på henholdsvis engelsk og dansk er vokset fra 2008 frem til 2019, samtidig med at publikationer på andre sprog, herunder de gamle europæiske videnskabssprog som tysk, fransk og italiensk, stort set er forsvundet (jf. figur 2).

FIGUR 2: FORSKNINGSPUBLIKATIONER PÅ DANSK, ENGLSK OG ANDRE SPROG FRA KØBENHAVNS UNIVERSITET, 2008–2019.

Figuren er gengivet fra Mortensen & Haberland (2021).

Ser man isoleret på publiceringssprog på de danske universiteter, er det således ikke urimeligt at tale om at engelsk har fået en rolle som det primære sprog inden for de videnskabelige publikationers 'domæne', og i praksis må fungere som et professionelt andetsprog for flertallet af de videnskabeligt ansatte som har dansk (eller et andet sprog) som førstesprog. Det betyder ikke at brugen af engelsk ikke kan volde problemer for den enkelte forsker, men tallene indikerer med al tydelighed at der er en klar forventning om – og en veletableret praksis der viser – at engelsk er det sprog man primært benytter sig af til formidling af forskningsresultater. Hvis man påtager sig en identitet som forsker på en dansk forskningsinstitution, så er den uløseligt knyttet til en identitet som (mindst) tosproget. Inden for domænet forskningspublikationer er der således ikke tale om en monosproglig dansk situation, men det har der ikke været længe, hverken som sprogideologisk ideal eller diskursiv praksis. Spørgsmålet er snarere om der inden for visse forskningsområder er udviklet en monosproglig *engelsk* identitet. Uanset hvad er det oplagt at den sprogideologiske overbevisning om at dansk er det sprog der anvendes i Danmark, er voldsomt udfordret når det handler om videnskabeligt publikationssprog.

4.5 Erhvervslivet

Inden for erhvervslivet har den informationsteknologiske udvikling som for alvor har taget fart de sidste 25 år, samt den øgede arbejdsmigration på tværs af landegrænser betydet at virksomhederne har skullet navigere i en stadig større sproglig mangfoldighed. I dansk erhvervsliv er engelsk ofte et centralt *lingua franca* når der skal kommunikeres på tværs af nationale og sproglige grænser. I dette afsnit ser vi dels på kvantitative opgørelser af brugen af engelsk som koncernsprog, og dels på tidligere kvalitative undersøgelser af brugen af engelsk i dansk erhvervsliv (se detaljer i tabel 1).

Brugen af engelsk i erhvervslivet har fra starten af den periode vi undersøger, været et opmærksomhedspunkt i den sprogpoltiske debat, især i form af begrebet 'engelsk som koncernsprog' som i 1990'erne fik opmærksomhed både i erhvervslivet og blandt sprogforskere. Selvom det hverken var særlig tydeligt hvad begrebet dækkede over, eller hvor stort det reelle omfang af engelsk i erhvervslivet var, kan vi dog se en

tendens til at danske virksomheder i stigende grad angiver at have engelsk som koncernsprog. I 2007 viste en undersøgelse blandt Dansk Industris medlemmer (refereret i Ostrynski 2007) at 25 % havde engelsk som koncernsprog. I 2016 viste en undersøgelse af behov for fremmedsprogskompetencer blandt DI's "internationalt orienterede" medlemmer (Vrang 2016) at 60 % af virksomheder med internationale aktiviteter havde engelsk som koncernsprog. Andelen var endnu højere blandt større virksomheder: Blandt virksomheder med over 100 ansatte angav over 70 % at have engelsk som koncernsprog. Undersøgelsen viste også at over 90 % angav at have behov for engelsk inden for de næste fem år. I den nyeste undersøgelse fra DI (Amir og Mortensen 2021), igen baseret på en rundspørge blandt DI's medlemmer, denne gang 565 "internationalt orienterede virksomheder", spørges der ikke til koncernsprog, men 83 % af virksomhederne angiver at de har brug for engelsk inden for de næste fem år.

Spørgsmålet er dog hvorvidt disse tal primært siger noget om sprogideologisk status eller diskursive praksisser. Eller med andre ord: Når en virksomhed angiver at have engelsk som koncernsprog, betyder det så også at engelsk bruges hele tiden? Det er den antagelse der ligger bagved når engelsk som koncernsprog i sprogpolitiske tekster bliver italesat som en trussel mod dansk, og som et eksempel på domænetab. Det er også den antagelse man finder i en avisartikel der rapporterede om DI's 2007-undersøgelse (Ostrynski 2007 omtalt ovenfor). Her skrev journalisten: "Alle mails bliver formuleret på engelsk, alle referater bliver nedskrevet på engelsk, og alle møder foregår på engelsk. Det er virkeligheden i flere danske virksomheder hvor engelsk er blevet indført som koncernsprog" (Ostrynski 2007).

Flere undersøgelser viser dog et andet og mere nuanceret billede af de diskursive praksisser i virksomheder med engelsk som koncernsprog. I 2001 interviewede Jarvad ti virksomheder der i jobannoncer angav at have engelsk som koncernsprog. Hun konkluderede at "man næppe [kan] tale om at engelsk bruges som et egentlig koncernsprog, men at dansk er det mundtlige omgangssprog" (2001: 151). Samme mønster sås i en interviewundersøgelse der komplementerede den tidligere omtalte spørgeskemaundersøgelse fra DI i 2007 (igen refereret i Ostrynski 2007). Interviewresultaterne viste at dansk stadig var hovedsproget i

de virksomheder der havde engelsk som koncernsprog, mens engelsk fungerede som "et supplement". I en større kvalitativ undersøgelse af en dansk medicinalvirksomhed med engelsk som koncernsprog konkluderer Lønsmann (2011) at normen i virksomheden er at tale dansk så vidt muligt, mens engelsk fortrinsvis bruges med ikke-dansktalende. I skriftlig kommunikation spiller engelsk dog en større rolle, især fordi man her ofte forsøger at inkludere eventuelle fremtidige ikke-dansktalende modtagere. Mens Lønsmanns undersøgelse således sætter spørgsmålstegn ved teorien om domænetab som følge af indførelsen af engelsk som koncernsprog, konkluderes det samtidig at antallet af situationer der fordrer brugen af et *lingua franca*, er steget. Eftersom det anvendte *lingua franca* i praksis ofte er engelsk, ser vi altså en vis ændring i de diskursive praksisser i retning af øget brug af engelsk i erhvervslivet, om end ikke så meget som begrebet 'engelsk som koncernsprog' kan give anledning til at tro.

Men det støt stigende antal erklæringer eller målsætninger blandt virksomheder om 'engelsk som koncernsprog' kan også analyseres som en sprogideologisk forandring. Det antydes allerede når Jarvad kalder "[p]roklamationer som 'vi-har-engelsk-som-koncernsprog'" for "en distanceblænder" (2001: 23). Når virksomheder i stigende grad proklamerer at engelsk er koncernsprog uden at der nødvendigvis har fundet de store ændringer sted i den daglige sproglige praksis, ser vi det som en ændring i sprogideologi. Ifølge denne ideologi er engelsk som koncernsprog helt essentielt for danske virksomheder der vil begå sig på det globale marked – og udsagn om at 'vi har engelsk som koncernsprog' bliver en måde hvorpå virksomhederne kan brande sig selv som internationale. Engelsk befinder sig således i toppen af sproghierarkiet og konstrueres som både naturligt og "need to have" (Lund & Daryai-Hansen 2018). Engelsk italesættes også som nødvendigt for et "global mindset", som essentielt for internationalt samarbejde og som en forudsætning for øget international indtjening (Lønsmann 2017, Lønsmann & Mortensen 2018). Her ser vi altså at man i erhvervslivet spænder vognen for hesten så at sige: Ideologien om engelsk som essentielt og naturligt ser her ikke sjældent ud til at komme før (lige så store) ændringer i den diskursive praksis.

I erhvervslivet ser vi at engelsk i løbet af perioden i stadig højere grad

indføres som koncernsprog. Det betyder dog ikke at en ændring i de diskursive praksisser, altså i sprogbrugen, nødvendigvis har fundet sted i samme grad og tempo. Kvalitative undersøgelser viser dog også tegn på en stigende brug af engelsk. Ideologisk set er det sværere at spore en ændring over tid, da der ikke findes undersøgelser af sprogideologier om engelsk i dansk erhvervsliv i den første del af perioden. Undersøgelser fra 2010'erne viser dog en klar tendens: Sprogideologisk er engelsk i slutningen af perioden positioneret som et naturligt og essentielt sprog i dansk erhvervsliv, endda som højere i hierarkiet (Lund & Daryai-Hansen 2018) og med mere prestige (Lønsmann 2011) end dansk. Når det gælder danske virksomheder med en international orientering, kan man således med en vis ret sige at engelsk er blevet etableret som en del af den forestillede fælles sproglige identitet, i et nært samspil med dansk.

5 DISKUSSION

I det forudgående har vi belyst ændringer i status for engelsk og dansk over en ca. 25-årig periode og inden for fem forskellige områder, nemlig nationale sprogpoltiske dokumenter, public service-medier, grundskolen, universitetsverdenen og erhvervslivet. Vores analyse har afdækket sprogideologiske positioner som de kommer til udtryk i tekster og statistikker, og vi har i et mindre omfang set på den diskursive praksis inden for de forskellige områder.

Forestillingen om den nationale identitet er fortsat stærkt knyttet til det danske sprog (hvilket blandt andet ses i kravet om sprogkundskaber i forbindelse med opnåelse af statsborgerskab), men i mange andre henseender er engelsk nu at regne for en sprogideologisk standardforventning i det danske samfund, eller "et must" som Niels Davidsen-Nielsen for nylig har formuleret det (2021: 255). Engelsk opfattes ikke som et 'modersmål' i Danmark, men vores analytiske nedslag tyder på at det heller ikke bare er et fremmedsprog blandt andre fremmedsprog. Davidsen-Nielsen (2021) skriver at engelsk "blandt fremmedsprogene" har opnået en "helt usædvanlig særstatus i Danmark" (Davidsen-Nielsen 2021: 255), men vi mener man kan gå videre end det og sige at engelsk har fået en helt *selvfølgelig* plads i det sociolingvistiske landskab. Sproget optræder i dag som en helt naturlig og ofte ganske upåfaldende del

af det sproglige og sprog*ideologiske* landskab, og er i den forstand ikke entydigt et *fremmedsprog*.

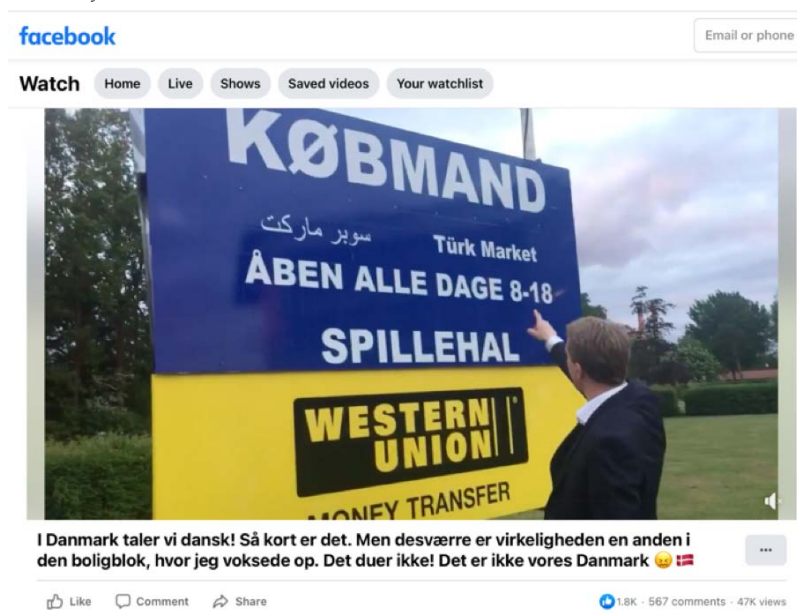
Et videoopslag på Facebook fra Dansk Folkepartis Morten Messerschmidt under valgkampen til Folketingsvalget i 2019 kan tjene som et illustrativt eksempel på hvordan engelsk kan optræde som et 'usynligt' eller implicit andetsprog i Danmark. I videoen befinder Messerschmidt sig foran Heimdalsvej i Frederikssund, hvor han er vokset op. Han bemærker indledningsvis at der i stedet for de "Keld og Jonna'er" han efter eget udsagn voksede op blandt, nu er kommet flere beboere med "nogle lidt mere mellemøstligt klingende navne" på navneskiltene i opgangene. Han bevæger sig derefter hen mod et skilt (gengivet som figur 3) og siger:

men øh købmanden er her endnu øh som jeg kan se
underligt nok øhm så er man øh åbenbart nødt til
at skrive at det også er et türk market
og et eller andet der simpelthen er umuligt for mig at læse
jeg går ud fra at det er arabisk
jeg kan ikke andet end citere Grundtvig
til et folk de alle høre
som sig regne selv dertil
har for modersmålet øre
har for fædrelandet ild
og i Danmark der er modersmålet altså dansk
det der (.) det hører ingen steder hjemme

Som det ses, trækker Messerschmidt her tråde tilbage i historien til Grundtvig og gør sig gennem citatet fra Folkeligheden (som vi omtalte i afsnit 2) til en nutidig talsmand for den etnolingvistiske antagelse om at danskere taler dansk, eller som det formuleres i teksten der ledsager videoen på Facebook: "I Danmark taler vi dansk! Så kort er det". Han er dog opmærksom på at virkeligheden – som illustreret af teksten på skiltet – i et vist omfang modsiger denne antagelse. Det interessante i vores sammenhæng er at Messerschmidt i sin kritik af skiltet fokuserer på *nogle* sproglige ressourcer men ikke *andre* (muligvis fordi dette fokus understøtter hans politiske budskab). Udtrykket "Türk Market" (hvis sproglige proveniens kan være vanskelig at bestemme) står for skud, og det samme gør den formodede arabiske tekst i skiltets venstre side. Bru-

gen af disse sproglige ressourcer hører efter Messerschmidts opfattelse ”ingen steder hjemme” og i hvert fald ikke i Danmark. Set fra vores synspunkt er det påfaldende at Messerschmidt intet har at sige om det visuelt måske mest fremtrædende sprog på skiltet, nemlig det engelske ”Western Union || Money Transfer” som optræder nederst på skiltet. Messerschmidts video kan med en vis ret ses som en national(roman-tisk) reaktion på globaliseringen der etablerer en stærk kobling mellem dansk identitet og det danske sprog. Men det er ikke tilstedeværelsen af engelsk der fremkalder denne reaktion, det er de andre sprog. Vi ser udeladelsen af engelsk i Messerschmidts kommentar som et udtryk for at engelsk – modsat andre sprog – er ’usynligt’ eller måske opfattes som en ’naturlig’ del af det sociolingvistiske landskab i Danmark – en form for ’sleeping partner’ til det højt besungne modersmål.

FIGUR 3: SKÆRMBILLEDE FRA MORTEN MESSERSCHMIDTS FACEBOOKPROFIL
D. 28. MAJ 2019

Kilde: Facebook (<https://www.facebook.com/MortenMesserschmidt/videos/845192589148839/>)

Hvad skyldes denne udvikling? Selvom det kan være svært at påvise, forekommer det rimeligt at hævde at den gennemsnitlige indbygger i

Danmark i dag, sammenlignet med tidligere tider, oplever en højere grad af grænseoverskridende mobilitet og kommunikation: Flere danskere rejser (når ikke verden er lagt ned af en global epidemi), flere rejser ud på jagt efter arbejde, og medieudbuddet tillader kontakt ud over landets grænser i højere grad end tidligere. Samtidig har den internationale politiske udvikling, ikke mindst i kraft af EU-samarbejdet, betydet at spillereglerne for Danmark som nation på mange punkter har ændret sig. Danmark og danskerne er del af en verden der rækker ud over landets grænser, og der er mange forskellige identiteter der byder sig til. Når vi undersøger officielle og semiofficielle tekster der vedrører sprog(politik) i en dansk kontekst, ser vi tendenser til at disse samfundsmæssige udviklinger afspejles i en øget accept af engelsk som det internationale sprog der 'naturligt' går hånd i hånd med globaliseringen (jf. Haberland 2009).

Der er således tale om en sociolingvistisk forandring hvor økonomiske, teknologiske og politiske udviklinger som rækker langt ud over Danmarks grænser, er med til at skabe en re-valorisering af sprog i en dansk kontekst, særligt engelsk over for dansk. Men udviklingen er kompleks, og engelsk tilskrives ikke altid og i alle sammenhænge en entydig positiv værdi. Vi ser også modreaktioner: Selvom forestillingen om engelsk som et sprog der spiller en stor rolle i Danmark, er blevet mere og mere almindelig, er der stadig tegn på modstand mod denne udvikling og forsøg på aktivt at styrke dansk i forhold til og i nogle tilfælde på bekostning af engelsk. Udviklingen i universitetsverdenen viser denne kompleksitet. Der var stor kritisk opmærksomhed rettet mod brugen af engelsk på universiteterne i begyndelsen af nullerne, men den modstand man så på dette tidspunkt, er i vid udstrækning forstummet (men ikke nødvendigvis forsvundet) i dag. Havde vi udført vores analyse for bare fem eller tre år siden, ville det formodentlig have været oplagt at pege på universiteterne som et område hvor udviklingen kun syntes at gå i retning af mere engelsk og mindre dansk. I løbet af de senere år har vi imidlertid set forskellige tegn på at denne udvikling ikke er helt så lineær som man kunne have forventet. KU's nye sprogpolitik (omtalt i afsnit 4.4) kan således ses som et eksempel på hvad der er blevet kaldt *internationalisering 2.0*, dvs. en form for internationalisering "hvor balancen mellem det internationale og det nationale (herunder engelsk

som det 'internationale' sprog og dansk som det lokale sprog) er til genforhandling og på vej til at finde en ny indbyrdes balance" (Mortensen & Haberland 2021: 136).

Andre steder i uddannelsessektoren ser man en egentlig lukning af engelsksprogede uddannelser til fordel for øget regionalisering af universitetsuddannelser (se diskussion i Lønsmann & Mortensen 2021), hvilket har fået nogle eksperter til at tale om en igangværende af-internationalisering af sektoren; *de-internationalisation* som det hedder hos Tange (2020) (se også Tange & Jæger 2021). Det interessante er imidlertid at anledningen til denne udvikling ikke er modstand mod engelsksprogede uddannelser *per se*, men i stedet handler om at man fra politisk hold ønsker at nedbringe udgifterne til SU til ikke-danske statsborgere (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2021). Kontrasten til Fogh Rasmussen-regeringens ønske om at øge udbuddet af engelsksprogede kurser for at gøre de danske universiteter attraktive for udenlandske studerende og forskere (se 4.1) er således til at få øje på, og det er dermed endnu engang de samfundsmæssige og politiske rammer som er med til at forme det sociolingvistiske landskab.

I modsætning til universitetssektoren og de videregående uddannelser er public service-medierne og grundskolen præget af en høj grad af stabilitet. Selvom omfanget af engelskundervisning i folkeskolen er ændret, er der stort set ikke ændret på formålsbeskrivelsen/læringsmålene for engelsk i folkeskolen eller på kravene til DR's sprogudvalg i den periode vi har undersøgt. Så man på DR alene (jf. afsnit 4.2), ville man snarere konkludere at der ses en stigende *nationalisering* af medieudbuddet end en stigende *internationalisering*. Vi argumenterede for at denne udvikling skal ses på baggrund af og som reaktion på nogle globale medietendenser, men ikke desto mindre er bevægelsen i retning af mere, ikke mindre, dansk. Inden for folkeskolen så vi også en høj grad af stabilitet, men her ikke i den forstand at internationalisering præsenteres som en fare, men snarere sådan at engelsk allerede i 1995 blev anskuet som en nøgle til internationalisering og erhvervsmæssig succes – også for danskere der arbejder i Danmark.

Erhvervslivet præsenterede en slags modbillede på de tendenser vi ellers har fundet. Hvor vi i andre tilfælde bemærker ret omfattende æn-

dringer i den *diskursive praksis* som noget der går forud for det *sprogideologiske* niveau, så gælder der for erhvervslivet nærmest det modsatte. Her ser vi i høj grad en ideologisk opfattelse af engelsk som det 'naturlige' koncernsprog på danske internationale virksomheder. Samtidig stiller vi os, på baggrund af de studier der er lavet af diskursiv praksis, skeptiske over for hvor meget et sådant skift af koncernsprog betyder for den daglige sprogbrug. Selvom engelsk spiller en rolle på mange arbejdspladser, viser undersøgelser (som vi har refereret til ovenfor) at dansk stadig er et vigtigt arbejdssprog.

Den sprogpoltiske gennemgang opfanger flere af disse modstridende bevægelser. Man var især tidligt i perioden opmærksomme på og bekymrede for den stigende brug af engelsk. Denne forandring konstrueredes dels som en trussel mod dansk sprog og kultur – domænetabsdiskussionen – og dels som en mulighed for eksport og indflydelse. Vi synes at have set at denne debat er døet ud (i hvert fald for nuværende). Det er som om engelsk er blevet *naturaliseret*. De udviklinger der bragte øget engelskbrug med sig, er ikke længere noget der konstrueres som truende skyer i horisonten. Det er en udvikling der allerede ligger bag os – ”ulven er kommet”, som Mortensen og Haberland (2021) skriver – og den nye tilstand udgør ikke længere et emne der nødvendigvis diskuteres. Det er i høj grad noget man bare lever i. Det betyder ikke at sprogideologiske diskussioner ikke længere føres, det betyder snarere at de føres mere lokalt og pragmatisk end med dundertale fra talerstole. I det omfang der nu diskuteres sprogpolitik, er fokus på behovet for at styrke andre fremmedsprog (bl.a. med oprettelsen af det Nationale Center for Fremmedsprog i 2018), men det er en anden diskussion.

6 KONKLUSION

Vi stillede indledningsvist spørgsmålet om Danmark var ved at bevæge sig fra en position i Kachrus ”expanding circle” hvor engelsk ikke har nogen officiel status, til ”the outer circle” hvor det har officiel status. Vores svar på det bliver et både-og: Ser man på officiel lovgivning og sprogpolitik, så gives engelsk kun i meget begrænset omfang en særstatus over andre fremmedsprog. Ser man derimod på den mere pragmatiske tilpasning af diskursive praksisser, så har engelsk en særstilling blandt

fremmedsprog, tit på linje med og nogle gange endda over dansk. Det gælder tydeligst i forbindelse med antallet af videnskabelige publikationer og i en vis grad i erhvervslivet i form af engelsk som koncernsprog. Ser man på det ideologiske plan, er der i den periode vi har undersøgt, en stigende grad af accept af tilstedeværelse af engelsk i Danmark og i hele perioden en konstruktion af engelsk som mulighedernes sprog ikke bare internationalt, men også i Danmark, fx når det beskrives i folkeskolens læreplaner at danske skolebørn får brug for engelsk i deres arbejdsliv i Danmark.

Med dette – måske lidt undvigende – svar kan vi gøre status over den fælles sproglige identitet i Danmark: Danmark er i høj grad fortsat præget af en etnolingvistisk antagelse som knytter dansk identitet til brugen af dansk. Men det materiale som vi har behandlet i denne artikel, indikerer at vi står i en sociolingvistisk brydningstid. Det er klart at der er betydelige sociolingvistiske forandringer i gang, og disse forandringer har principielt potentiale til at rykke ved den status dansk har haft som det sprogideologisk set enerådende sprog i Danmark (i hvert fald) siden midten af 1800-tallet. Med en lettere omskrivning af det udbredte sprogideologiske diktum vi har gengivet flere gange ovenfor, nemlig 'danskere taler dansk', virker det ikke urimeligt at sige at den stereotype sproglige identitet i Danmark har ændret sig – eller er på vej til at ændre sig – til den lettere udvidede formulering 'danskere taler dansk – (og engelsk)'. Engelsk er i dag så udbredt i Danmark at sproget kan siges at være gået fra at være et *lingua franca* i særlige domæner til at være et alment accepteret og ofte alment påkrævet andetsprog i Danmark. Det er blevet normaliseret i en sådan grad at det undertiden fremstår som et usynligt sprog (jf. Morten Messerschmidt-videoen ovenfor), en helt upåfaldende del af det sproglige landskab. På den baggrund kan det hævdes at Danmark som sprogsamfund siden slutningen af 1990'erne og frem til i dag gradvist har udviklet sig – eller er i færd med at udvikle sig – fra at have en (ideologisk set) monosproglig identitet til en (ideologisk set) flersproget identitet med engelsk som uofficielt andetsprog. Vi venter i spænding på hvordan en lignende undersøgelse af forestillet kollektiv sproglig identitet i Danmark vil falde ud om 10 eller 25 år.

TAK

Artiklen er et produkt af projektet *English and Globalisation in Denmark: A Changing Sociolinguistic Landscape*, et 4-årigt projekt finansieret af Danmarks Frie Forskningsfond | Kultur og Kommunikation, <https://englerom.ku.dk/forskning/centre/english-and-globalisation-in-denmark/>. Forfatterne vil gerne takke projektets øvrige deltagere, adjunkt Kamilla Kraft og ph.d.-studerende Marianne Haugaard Skov samt projektets advisory board, Nikolas Coupland, Sari Pietikäinen, Jette G. Hansen, Tore Kristiansen, Bent Preisler, Barbara Soukup, for deres værdifulde input og frugtbare kommentarer til projektet som hele.

Vi vil også takke en anonym fagfælle, Mads Poulsen og Line Sandst fra NyS-redaktionen, samt Tore Kristiansen og Hartmut Haberland for grundige og konstruktive kommentarer til en tidligere version af artiklen. Alle tilbageværende fejl og uklarheder er vores ansvar.

Dorte Lønsmann, lektor
Institut for Engelsk, Germansk og Romansk
Københavns Universitet
dloensmann@hum.ku.dk

Janus Mortensen, lektor
Center for Internationalisering og Parallelsproglighed
Københavns Universitet
jamo@hum.ku.dk

Jacob Thøgersen, lektor
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
jthoegersen@hum.ku.dk

LITTERATUR

Akhøj Nielsen, M. 2017. *Hvorfor taler vi dansk? Om reformationen og sproget* (Reformationsserien). Frederiksberg: Eksistensen.

- Albrechtsen, E. 2016. Sprog og identitet. E. Hjorth (red.), *Dansk sproghistorie. Bind 1: Dansk tager form*, 85–123. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Amir, R. & I.B. Mortensen. 2021. Fremmedsprog og dobbeltkompetencer er vigtige for danske virksomheder. *DI Analyse*. <https://www.danskindustri.dk/arkiv/analyser/2021/9/fremmedsprog-og-dobbeltkompetencer-er-vigtige-for-danske-virksomheder/> (tilgået 26. marts 2022).
- Anderson, B. 1983. *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Bell, A. 1983. Broadcast news as language standard. *International Journal of the Sociology of Language* 40. 29–42.
- Blommaert, J. 1999. *Language ideological debates*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Blommaert, J., S. Leppänen & M. Spotti. 2012. Endangering multilingualism. J. Blommaert et al. (red.), *Dangerous multilingualism: Northern perspectives on order, purity and normality*, 1–21. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bucholtz, M. & K. Hall. 2005. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7(4–5). 585–614.
- Cavanaugh, J.R. 2020. Language ideology revisited. *International Journal of the Sociology of Language* 263. 51–57. DOI: 10.1515/ijsl-2020-2082.
- Coupland, N. 2009. Dialects, standards and social change. M. Maegaard et al. (red.), *Language attitudes, standardization, and language change*, 27–49. Oslo: Novus.
- Coupland, N. 2014. Sociolinguistic change, vernacularization and broadcast British media. J. Androutsopoulos (red.), *Mediatization and sociolinguistic change*, 67–96. Berlin: De Gruyter.
- Coupland, N. 2016. Labov, vernacularity and sociolinguistic change. *Journal of Sociolinguistics* 20(4). 409–430. DOI: 10.1111/josl.12191.
- Danmarks Radio. 2004. *DRs public service-redegørelse 2003*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121060/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2003.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2005. *Public service-redegørelse 2004*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121059/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2004.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2006. *2005 DR årsrapport, Public service-redegørelse*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121058/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2005.pdf (tilgået 20. august 2020).

- Danmarks Radio. 2007. *DR årsrapport 2006, Public service-redegørelse*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121057/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2006.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2008. *DR årsrapport 2007, Public service-redegørelse*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121056/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2007.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2009. *DR årsrapport 2008, Public service-redegørelse*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121055/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2008.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2010. *DRs public service-redegørelse 2009*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121054/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2009.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2011. *DRs public service-redegørelse 2010*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121053/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2010.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2012. *DRs public service-redegørelse 2011*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6121051/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2011.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2013. *DRs public service-redegørelse 2012*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6101175/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2012.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2014. *DRs public service-redegørelse 2013*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6101174/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2013.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2015. *DRs public service-redegørelse 2014*. https://www.dr.dk/NR/rdonlyres/8DB7AE5A-20EA-420B-91F6-CCE1EF79CBD8/6101171/Public_serviceredeg%C3%B8relse_2014.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2016. *DRs public service-redegørelse 2015*. http://www.dr.dk/static/documents/2016/04/29/drs_public_service-redegoerelse_2015_7dca14bf.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2017. *DRs public service-redegørelse 2016*. https://www.dr.dk/static/documents/2017/04/28/drs_public_service-redegørelse_2016_7f9d2f16.pdf (tilgået 20. august 2020).

- Danmarks Radio. 2018. *DRs public service-redegørelse 2017*. https://www.dr.dk/static/documents/2018/05/09/drs_ps_redegoerelse_2017_0d57c5be_3323a1ab.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2019. *DRs public service-redegørelse 2018*. https://www.dr.dk/static/documents/2019/05/01/dr_ps_redegoerelse_2018_dfc7b55c.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Danmarks Radio. 2020. *DRs public service-redegørelse 2019*. https://www.dr.dk/static/documents/2020/05/01/drs_public_service-redegoerelse_2019_59d1e890.pdf (tilgået 20. august 2020).
- Dansk Sprognævn. 2003. Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik. *Nyt fra Sprognævnet* 2003(2). 1–5.
- Dansk Sprognævn. 2007. *Notat om dansk sprogpolitik*. https://dsn.dk/wp-content/uploads/2021/01/DSN_notat_sprogpolitik_2007.pdf (tilgået 26. marts 2022).
- Dansk Sprognævn. 2012. *Dansk sprogs status. Dansk Sprognævns notat om dansk sprogpolitik*. https://dsn.dk/wp-content/uploads/2021/01/DSN_sprogstatus2012.pdf (tilgået 26. marts 2022).
- Davidsen-Nielsen, N. 2021. Engelsk. E. Hjorth (red.), *Dansk sproghistorie. Bind 5: Dansk i samspil*, 245–255. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- De Wit, H. & F. Hunter. 2015. Understanding internationalisation of higher education in the European context. H. de Wit et al. (red.), *Internationalisation of higher education*, 41–58. Brussels: European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2015\)540370](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2015)540370) (tilgået 26. marts 2022).
- Dimova, S., A.K. Hultgren & J. Kling. 2021. Englishization in Danish higher education: From critical to constructive conceptualizations. R. Wilkinson & R. Gabriels (red.), *The Englishization of higher education in Europe*, 143–162. Amsterdam: Amsterdam University Press. DOI: 10.5117/9789463727358.
- Edwards, A. & P. Seargeant. 2019. Beyond English as a second or foreign language: Local uses and the cultural politics of identification. D. Schreier, M. Hundt & E.W. Schneider (red.), *The Cambridge handbook of world Englishes*, 339–359. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781108349406.015.
- Fabricius, A.H., J. Mortensen & H. Haberland. 2017. The lure of internationalization: Paradoxical discourses of transnational student mobility, linguistic diversity and cross-cultural exchange. *Higher Education* 73(4). 577–595. DOI: 10.1007/s10734-015-9978-3.

- Folkeskoleloven. 2020. <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2021/1887> (tilgået 19. marts 2022).
- Gee, J.P. 2015. Discourse, Small d, Big D. K. Tracy, C. Ilie & T. Sandel (red.), *The international encyclopedia of language and social interaction*. Oxford: Wiley. DOI: 10.1002/9781118611463.wbielsi016.
- Gottlieb, H. 2020. *Echoes of English: Anglicisms in minor speech communities – with special focus on Danish and Afrikaans*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Gregersen, F. (red.). 2014. *Hvor parallel? Om parallellspråkighet på Nordens universitet* (TemaNord 2014:535). København: Nordisk Ministerråd. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:730884/FULLTEXT01.pdf> (tilgået 26. marts 2022).
- Gregersen, F. et al. (2018). *More parallel, please! Best practice of parallel language use at Nordic Universities: 11 recommendations* (TemaNord 2018:523). København: Nordisk Ministerråd. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1203291/FULLTEXT01.pdf> (tilgået 26. marts 2022).
- Gregersen, F., A. Holmen & S. Larsen. 2021. En utopisk-realistisk sprogpolitik – nogle scenarier som udgangspunkt for diskussion af Københavns Universitets nye sprogpolitik. T. Kristiansen & A. Holmen (red.), *Sprogs status i Rigsfællesskabet 2031* (Københavnstudier i tosprogethed. Studier i parallelsproglighed C13), 145–163. Københavns Universitets Humanistiske Fakultet. https://cip.ku.dk/udvikling-og-forskning/forskning/studier_i_parallelsproglighed/Sprogs_status_i_Rigsf_llesskabet_2031_SAMLET.pdf (tilgået 26. marts 2022).
- Gymnasieskolernes Lærerforening. 2021. Søgetal til de gymnasiale uddannelser 2021 (overblik), <https://www.gl.org/nyt/Documents/S%C3%B8getal%20til%20de%20gymnasiale%20uddannelser%202021%20overblik.pdf> (tilgået 22. marts 2022).
- Haberland, H. 2005. Domains and domain loss. B. Preisler, A. Fabricius, H. Haberland, S. Kjærbeck & K. Risager (red.), *The consequences of mobility: Linguistic and sociocultural contact zones*, 227–237. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Haberland, H. 2009. English – The language of globalism? *RASK. Internationalt tidskrift for sprog og kommunikation* 30. 17–45.
- Haberland, H. 2019. Domains. J. Darquennes, J. Salmons & W. Vandenbussche (red.), *Language contact: An international handbook* (Handbücher Zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Handbooks of linguistics and communication science, Manuels de linguistique et des sciences de communication, 45.1), 397–405. Berlin: De Gruyter Mouton.

- Hagemann, H. 2021. Sprog og politik i 35 år – fra min personlige synsvinkel. M.H. Andersen & E.S. Jensen (red.), *Med fornøden agtelse. Festskrift til Jørgen Schack i anledning af hans 60-års fødselsdag* (Dansk Sprognævns skrifter 52), 95–105.
- Hansen, L.V. 2004. Ekko over Atlanten. Frankofone litteraturer som udfordring til litteraturhistorien. *Kultur & Klasse* 32(98). 43–64. DOI: 10.7146/kok.v32i98.21567.
- Harder, P. (red.). 2009. *English in Denmark: Language policy, internationalization and university teaching* (Angles on the English-Speaking World 9). København: Museum Tusculanum Press.
- Hebdige, D. 1979. *Subculture: The meaning of style*. London: Routledge.
- Henriksen, B., A. Holmen & J. Kling. 2018. *English medium instruction in multilingual and multicultural universities: Academics' voices from the Northern European context*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780429456077.
- Herder, J.G. von. 1887 [1786]. *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* II (Samtliche Werke XIII). Berlin.
- Horsbøl, A. & P. Raudaskoski. 2016. Diskurs og praksis som analysefelt. A. Horsbøl & P. Raudaskoski (red.), *Diskurs og praksis: teori, metode og analyse*, 7–24. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hultgren, A.K. 2013. *Parallelsproglighed på danske universiteter: En statusrapport 2013*. Københavns Universitet: Center for Internationalisering og Parallelsproglighed. https://cip.ku.dk/udvikling-og-forskning/forskning/studier_i_parallelsproglighed/CIP_C5_-_Anna_Kristina_Hultgren_-_Nyt_ISBN-nummer_og_forside_til_web.pdf.
- Hultgren, A.K., F. Gregersen & J. Thøgersen. 2014. English at Nordic universities. Ideologies and practices. A.K. Hultgren, F. Gregersen & J. Thøgersen (red.), *English in Nordic universities: Ideologies and practices* (Studies in World Language Problems 5). Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/wlp.5.01hul.
- IB-skoler. u.å. <http://www.ib-skoler.dk/schools.html> (tilgået 22. marts 2022).
- IBO. u.å.a. <https://www.ibo.org/about-the-ib/the-ib-by-country/d/denmark/> (tilgået 22. marts 2022).
- IBO. u.å.b. <https://ibo.org/benefits/benefits-for-students/> (tilgået 22. marts 2022).
- Irvine, J. & S. Gal. 2000. Language ideology and linguistic differentiation. P.V. Kroskrity (red.), *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities*, 35–84. Santa Fe, NM: School of American Research Press.

- Jarvad, P. 2001. *Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab* (Dansk Sprognævns skrifter 32). København: Dansk Sprognævn. <https://dsn.dk/wp-content/uploads/2021/01/det-danske-sprogs-status.pdf>.
- Jørgensen, J.N. 2010. *Languaging. Nine years of poly-lingual development of young Turkish-Danish grade school students* (Københavnstudier i tosprogethed K15). København: Københavns Universitets Humanistiske Fakultet.
- Kachru, B.B. 1985. Standards, codification and sociolinguistic realism: The English language in the outer circle. R. Quirk & H.G Widdowson (red.), *English in the world: Teaching and learning the language and literatures*, 11–30. Cambridge: Cambridge University Press for the British Council.
- Kroskrity, P.V. 2005. Language ideologies. A. Duranti (red.), *A companion to linguistic anthropology*, 496–517. Blackwell. DOI: 10.1002/9780470996522.ch22.
- Kulturministeriet. 2002. *Public service-kontrakt mellem DR og kulturministeren for perioden 1. januar 2003 til 31. december 2006*, https://slks.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/medier/radio_og_tv/landsdaekkende_regional/DR/public_service_dr/dr_public_service_kontrakt_med_bilag_for_2003-2006.pdf (tilgået 19. august 2020).
- Kulturministeriet. 2003. *Sprog på spil - Et udspil til en dansk sprogpolitik*. https://kum.dk/fileadmin/_kum/5_Publikationer/2003/Sprog_paa_spil.pdf (tilgået 26. marts 2022).
- Kulturministeriet. 2004. *Sprogpolitisk redegørelse*. https://kum.dk/fileadmin/_kum/5_Publikationer/2003/Sprogpolitisk_Redegorelse.pdf (tilgået 26. marts 2022).
- Kulturministeriet. 2008. *Sprog til tiden - rapport fra sprogudvalget*. https://kum.dk/fileadmin/_kum/5_Publikationer/2008/sprog_til_tiden_netpub.pdf (tilgået 26. marts 2022).
- Kulturministeriet. 2018. *DR's public service-kontrakt for 2019-2023*, <https://slks.dk/omraader/medier/tv/public-service-tv/dr/public-service-kontrakt> (tilgået 19. marts 2022).
- Kulturministeriet. 2020. *Public service-kontrakter for tidligere år*. <https://slks.dk/omraader/medier/tv/public-service-tv/dr/public-service-kontrakt/public-service-kontrakter-for-tidligere-aar> (tilgået 19. marts 2022).
- Københavns Universitet. 2020a. *Sprogpolitik for Københavns Universitet*. [Sagsnotat fra Bestyrelsesmøde nr. 108, d. 26. jan. 2021 Pkt. 7, bilag 2]. https://bestyrelse.ku.dk/moeder/moeder-2021/bestyrelsesmoede-nr-108/7.2_-_Sprogpolitik.pdf (tilgået 24. marts 2022).

- Københavns Universitet. 2020b. Baggrund for sprogpolitik for Københavns Universitet – Strategiprojekt 2023. Version 3.2 – 10. november 2020. [Bestyrelsesmøde nr. 108, d. 26. jan. 2021 Pkt. 7, bilag 3]. https://bestyrelse.ku.dk/moeder/moeder-2021/bestyrelsesmoede-nr.-108/7.3_-_Baggrund_og_handleplan_for_sprogpolitik_p__KU_vers._3.2.pdf (tilgået 24. marts 2022).
- Labov, W. 1994. *Principles of linguistic change. Vol. 1: Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, W. 2001. *Principles of linguistic change. Vol. 2: Social factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, W. 2010. *Principles of linguistic change. Vol. 3: Cognitive and cultural factors* (Language in Society 39). Malden: Wiley-Blackwell.
- Labov, W., M. Yaeger & R.C. Steiner. 1972. *A quantitative study of sound change in progress*. Pennsylvania: University of Pennsylvania.
- Ljosland, R. 2005. *Norway's misunderstanding of the Bologna Process: When internationalisation becomes anglicisation*. Institute for Northern Studies Orkney College UHI. <https://pure.uhi.ac.uk/en/publications/norways-misunderstanding-of-the-bologna-process-when-internationalisation-becomes-anglicisation> (tilgået 26. marts 2022).
- Lund, J. 1979. Massemedierne og de sproglige normer. *NyS* 12. 111–124.
- Lund, S.B. & P. Daryai-Hansen. 2018. Sproglig hierarkisering i en international dansk virksomhedskontekst. Om sprogrepræsentation og sprogvalgspraksis med fokus på tysk. *RASK* 48. 73–106.
- Lønsmann, D. 2009. From subculture to mainstream: The spread of English in Denmark. *Journal of Pragmatics* 41(6). 1139–1151. DOI: 10.1016/j.pragma.2008.11.003.
- Lønsmann, D. 2011. *English as a corporate language: Language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.
- Lønsmann, D. 2017. Embrace it or resist it? Employees' reception of corporate language policies. *International Journal of Cross Cultural Management* 17(1). 101–123. DOI: 10.1177/1470595817694658.
- Lønsmann, D. & J. Mortensen. 2018. Language policy and social change: A critical examination of the implementation of an English-only language policy in a Danish company. *Language in Society* 47(3): 435–456. DOI: 10.1017/S0047404518000398.

- Lønsmann, D. & J. Mortensen. 2021. Introduction: Language and inclusion in an international study programme in Denmark. J. Mortensen & D. Lønsmann (red.), *The sociolinguistic complexity of international higher education in Denmark: Student perspectives on language ideologies and social inclusion* (København: Københavnerstudier i Tosprogethed. Studier i Parallelsproglighed C11.), 1–26. København: Københavns Universitets Humanistiske Fakultet. https://cip.ku.dk/udvikling-og-forskning/forskning/studier_i_parallelsproglighed/TheSociolinguisticComplexity_Mortensen____L_nsmann_2021.pdf (tilgået 26. marts 2022).
- Maegaard, M. et al. 2019. *Standardization as sociolinguistic change: A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780429467486.
- Milroy, L. 1999. Standard English and language ideology in Britain and the United States. T. Bex & R.J. Watts (red.), *Standard English. The widening debate*, 185–218. London: Routledge.
- Mortensen, J. 2014. Language policy from below: Language choice in student project groups in a multilingual university setting. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 35(4). 425–442. DOI: 10.1080/01434632.2013.874438.
- Mortensen, J. 2020. Beyond language change: ELF and the study of sociolinguistic change. A. Mauraen & S. Vetchinnikova (red.), *Language change: The impact of English as a lingua franca*, 152–174. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781108675000.009.
- Mortensen, J., N. Coupland & J. Thøgersen. 2017. Introduction: Conceptualizing style, mediation, and change. J. Mortensen, N. Coupland & J. Thøgersen (red.), *Style, mediation, and change: Sociolinguistic perspectives on talking media*, 1–24. New York: Oxford University Press.
- Mortensen, J. & H. Haberland. 2010. Sprogvalg på danske universiteter i historisk perspektiv. *Sprogforum* 49–50. 155–161.
- Mortensen, J. & H. Haberland. 2012. English — the new Latin of academia? Danish universities as a case. *International Journal of the Sociology of Language* 216. 175–197. DOI: 10.1515/ijsl-2012-0045.
- Mortensen, J. & H. Haberland. 2021. Hvornår kommer ulven? T. Kristiansen & A. Holmen (red.), *Sprogs status i rigsfælleskabet 2031* (København: Københavnerstudier i Tosprogethed. Studier i parallelsproglighed C13), 131–144. København: Københavns Universitets Humanistiske Fakultet.

- Mugglestone, L. 2003. *Talking proper: The rise of accent as social symbol*. Oxford: Oxford University Press.
- Møller, J.S. 2021. Etnolingvistisk cornering. T. Kristiansen & A. Holmen (red.), *Sprogs status i rigsfælleskabet 2031* (Københavnstudier i tosprogethed. Studier i parallelsproglighed C13), 115–130. København: Københavns Universitets Humanistiske Fakultet.
- Nordens Sprogråd. 2006. *Deklaration om nordisk språkpolitik*. <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A700895&dswid=2702> (tilgået 26. marts 2022).
- Oakes, L. 2001. *Language and national identity: Comparing France and Sweden*. Amsterdam: Benjamins.
- Ochs, E. 1992. Indexing gender. A. Duranti & C. Goodwin (red.), *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon*, 335–58. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrynski, N. 2007. Engelsk har fortrængt dansk i hver fjerde virksomhed. *Berlingske* 22. oktober 2007. <https://www.berlingske.dk/karriere/engelsk-har-fortraengt-dansk-i-hver-fjerde-virksomhed> (tilgået 26. marts 2022).
- Preisler, B. 1999a. Functions and forms of English in a European EFL country. T. Bex & R. Watts (red.), *Standard English. The widening debate*, 239–267. London: Routledge.
- Preisler, B. 1999b. *Danskerne og det engelske sprog*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Preisler, B. 2005. Deconstructing ‘the domain of science’ as a sociolinguistic entity in EFL societies: The relationship between English and Danish in higher education and research. B. Preisler et al. (red.), *The consequences of mobility: linguistic and sociocultural contact zones*, 238–48. Department of Language and Culture: Roskilde University. <http://rudar.ruc.dk/handle/1800/8702>.
- Regeringen. 2009. *Den danske regerings opfølgning på sprogudvalgets rapport*. <https://www.ft.dk/samling/20081/almDEL/uvT/bilag/106/654443.pdf> (tilgået 26. marts 2022).
- Risager, K. 2006. Hvilke sprog tales der i Danmark? *Sprogforum* 36. 13–14.
- Simonsen, D.F. 2002. Å velge bort norsk: Om begrepe ‘domene’ og ‘domenetap’ anvendt på skandinaviske land. *Norsklæreren* 2. 5–17.
- Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. 2018. *International Baccalaureate (IB) i Danmark*. www.stukuvM.dk/-/media/filer/uvM/publikationer/gymnasiale-uddannelser/180607-ib-i-danmark.pdf (tilgået 22. marts 2022).

- Söderlundh, H. 2012. Global policies and local norms: Sociolinguistic awareness and language choice at an international university. *International Journal of the Sociology of Language* 216. 87–109. DOI: 10.1515/ijsl-2012-0041.
- Tagliamonte, S. 2012. *Variationist sociolinguistics: Change, observation, interpretation* (Language in Society 40). Malden: Wiley-Blackwell.
- Tange, H. 2020. *Teaching practices in a global learning environment: An interdisciplinary take on international education*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781315398662.
- Tange, H. & K. Jæger. 2021. From Bologna to welfare nationalism: International higher education in Denmark, 2000–2020. *Language and Intercultural Communication* 21(2). 223–236. DOI: 10.1080/14708477.2020.1865392.
- Thøgersen, J. 2010. "Parallelsproglighed" i teori og praksis. *Nyt fra Sprognævnet* 2010(4). 1–5.
- Thøgersen, J. 2012. Vil De prøve at sige A? "Fladt a" i Radioavisen 1950-2010. *NyS* 43, 101–132. doi:10.7146/nys.v43i43.14347
- Thøgersen, J. 2016. The style and stylization of old news readings in Danish. J. Thøgersen, N. Coupland & J. Mortensen (red.), *Style, media and language ideologies* (Standard language ideology in contemporary Europe 3), 105–134. Oslo: Novus.
- Uddannelses- og Forskningsministeriet. 2018. [Minister Tommy Ahlers] Svar på alm. del spørgsmål 162 [stillet af Sofie Carsten Nielsen]. <https://www.ft.dk/samling/20171/almDEL/ufu/spm/162/svar/1499193/1913887.pdf> (tilgået 26. marts 2022).
- Uddannelses- og Forskningsministeriet. 2021. *Aftale om reduktion af engelsksprogede videregående uddannelser*. <https://ufm.dk/lovstof/politiske-aftaler/aftale-om-reduktion-af-engelsksprogede-videregaende-uddannelser/aftale-om-reduktion-af-engelsksprogede-videregaende-uddannelser.pdf> (tilgået 26. marts 2022).
- Undervisningsministeriet. 1960. *Undervisningsvejledning for folkeskolen. Engelsk*. <http://digitalelaereplaner.dk/l%C3%A6replan/danmark/engelsk/1960> (tilgået 22. marts 2022).
- Undervisningsministeriet. 1995. *Engelsk faghæfte*. <http://digitalelaereplaner.dk/l%C3%A6replan/danmark/engelsk/1995> (tilgået 22. marts 2022).
- Undervisningsministeriet. 2004. *Fælles mål, engelsk*. <http://digitalelaereplaner.dk/l%C3%A6replan/danmark/engelsk/2004> (tilgået 22. marts 2022).

- Undervisningsministeriet. 2009. *Fælles mål 2009, engelsk*. <http://digitalelaereplaner.dk/l%C3%A6replan/danmark/engelsk/2009> (tilgået 22. marts 2022).
- Undervisningsministeriet. 2015. *Forenklete fælles mål, engelsk*. <http://digitalelaereplaner.dk/l%C3%A6replan/danmark/engelsk/2015> (tilgået 22. marts 2022).
- Undervisningsministeriet. 2019. *Faghæfte engelsk*. <http://digitalelaereplaner.dk/l%C3%A6replan/danmark/engelsk/2019> (tilgået 22. marts 2022).
- Vikør, L.S. 2000. Northern Europe: Languages as prime markers of ethnic and national identity. S. Barbour & C. Carmichael (red.), *Language and nationalism in Europe*, 105–29. Oxford: Oxford University Press.
- Vrang, A.L. 2016. Behov for fremmedsprogskompetencer og dansk eksport går hånd i hånd. *DI Analyse*. <https://www.danskindustri.dk/arkiv/analyser/2016/11/behov-for-fremmedsprogskompetencer-og-dansk-eksport-gar-hand-i-hand/> (tilgået 29. marts 2022).
- Østergård, U. 1991. The Herder they come – J. G. Herder og opfattelserne af national identitet. *Slagmark – Tidsskrift for idéhistorie* 18. 95–112. DOI: 10.7146/sl.v0i18.103652.
- Østergård, U. 2011. Danes. J. Cole (red.), *Ethnic groups of Europe: An encyclopedia*, 103–107. Santa Barbara: ABC-CLIO.

The social construction of ignorance: A membership categorization analysis (MCA) of the co-creation of identities when elderly visually impaired citizens encounter new technology

BRIAN L. DUE, ANN MERRIT RIKKE NIELSEN & SAVI D. JAKOBSEN

When people orient themselves towards new technology, IT knowledge and skills often become observable phenomena displayed in interaction, and thus the construction of the participants' different discursive identities in situ also becomes relevant. Using video recordings and ethnomethodological conversation analysis (EM/CA) as well as membership categorization analysis (MCA), this paper provides new knowledge on how elderly visually impaired citizens, in interplay with present instructors and non-present adult children, are constructed as ignorant about technological ecologies that include their own accounts and codes. Through multimodal analyses of detailed transcriptions from video recordings of two selected citizens, we show the interactional organization of a participant's collaborative self-construction as ignorant as well as the resisted other-construction of a participant as ignorant. We use the analyses to discuss the social function that these membership categorizations may have.

KEYWORDS: identity; blind and visually impaired elderly; EM/CA; membership categorization analysis; technology

”Since I am Danish ...”: National identity used to create ties to the phenomenon ‘hygge’ in vlogs on YouTube

ELISABETH MUTH ANDERSEN

This article introduces to Membership Categorization Analysis (MCA) in Danish and argues that MCA offers a promising approach to investigating identity in digitally mediated interaction that involves complex possibilities for participation. As an exemplary case, three YouTube videos on the topic ‘hygge’ produced by Danish vloggers are analysed. The analysis shows that the three vloggers all self-identify as Danes and use nationality to claim rights to informing the potentially global YouTube audience about ‘hygge’. Further it is shown that the membership category ‘Dane’ is built as part of three different types of collections of categories by the three vloggers, namely as part of a pair of categories (‘Danes’ vs. ‘non-Danes’), as a category in a collection of nationalities (‘Danes’, ‘Germans’, ‘Americans’ etc.) and as a category that can be graduated (more or less ‘Dane’). Analyses of user comments show how the specific ways that categories and actions are linked by the vloggers are picked up on by the audience when they display their understanding of and attachment to ‘hygge’ in comments to the videos. It is shown that users align with, modify, negotiate, and reject categories that have been introduced by the vloggers.

KEYWORDS: membership categorization analysis; identity construction; Danish nationality; vlogs; hygge

Does a Jutlandic language ideology exist?

INGER SCHOONDERBEEK HANSEN

This article investigates the language ideologies of Mid-Western Jutland, as well as the explicit opinions and implicit attitudes language users from the area have toward their own and others' language use. The empirical data stem, on the one hand, from an experimental study on language attitudes and, on the other hand, from sociolinguistic interviews. The data are investigated from a perceptual dialectology perspective in order to unravel the language users' understanding of linguists' concepts of e.g. *rigsdansk* ('Standard Danish') and *jysk* ('Jutlandic dialect'). For many decades on, language ideological questions have been investigated in several locations in Denmark in the almost exact same way. This article points out that investigating language ideology can lead to unexpected results when the linguistic starting point is adapted to the language users' perception of the linguistic reality around them. The article suggests that the standard language ideology is not as prevalent as hitherto assumed by Danish sociolinguists, but that there is an equally valued, Jutlandic language identity.

KEYWORDS: language ideologies; Standard Danish; Jutlandic; perceptual dialectology

Is English still a foreign language in Denmark? A question of collective linguistic identity

DORTE LØNSMANN, JANUS MORTENSEN AND JACOB THØGERSEN

Since the middle of the 19th century the Danish speech community has been characterized by a strong national language ideology. From this perspective, the idea of a shared Danish national identity is closely tied to the Danish language: Danish is seen as the natural language in Denmark, and Danes can be recognized by the language they speak, namely Danish. However, Denmark has always been a multilingual society, and this is also the case today. A minority of the population primarily or exclusively use languages other than Danish, and a large part of the population master one or more languages in addition to Danish. For the past 50 years, the most prominent of these other languages has been English. Today, English is so common in Denmark that it is relevant to ask whether English has in fact changed from being a *lingua franca* used only in certain domains to being a commonly accepted and perhaps even widely required second language in Denmark. In this article we discuss whether the identity of the Danish speech community has changed from the end of the 1990s until today. Has the Danish speech community, ideologically speaking, moved – or is it in the process of moving – away from a monolingual identity and towards a multilingual one in which English sits alongside Danish as an unofficial second language? We base our discussion on an analysis and synthesis of materials related to five areas: 1) Official language policy initiatives; 2) Public service media; 3) Pre-tertiary education; 4) Universities; 5) The business sector. Methodologically, we rely on critical readings of key texts within the five areas (primary sources as well as previous scholarly work), in some cases combined with quantitative studies of discursive practices.

KEYWORDS: language and national identity; sociolinguistic change; English in Denmark; language ideology; language policy

NyS 63 – Temanummer: *Test, måling og vurdering*

Undersøgelse og vurdering af sprog har længe været en del den anvendte side af sprogvidenskaben. Test og vurderinger bruges bl.a. i diagnostisering af læse- og skrivevanskeligheder, vurdering af kognitive skader, i andetsprogsundervisningen, i vurdering af jobegnethed osv.

Mens vi skriver dette, verserer en faglig diskussion af værdien og anvendelsen af Indenrigs- og Boligministeriets rapport om ”andel børn med sproglige udfordringer efter endt dagtilbud”. En sådan diskussion rejser vigtige spørgsmål for både de forskere der udfører tests, dem som anvender dem, og generelt om sprogvidenskaben som disciplin i nutidens samfund. Vi ser fx diskussioner rejst om *hvad* man kan teste (teori og operationalisering), *hvordan* man kan teste meningsfuldt (metode), og *hvad man kan konkludere* på baggrund af testene (generaliserbarhed, økologisk validitet) osv. Vi ser også at der inden for anvendt og teoretisk sprogvidenskab i stigende grad gøres brug af nye teknologier og målemetoder til at belyse sprogprocessering. Fx indsamles der fysiologiske data såsom øjenbevægelser og pupiludvidelser, puls og kropstemperatur i autentisk interaktion samt i eksperimenter.

På den baggrund er *test, måling og vurdering* temaet for NyS 63. Det underliggende formål med temanummeret er at afdække *hvad* man tester, *hvordan* og *hvorfor* man gør det og med *hvilke implikationer*.

Vi inviterer artikler som på forskellige måder inddrager testning og vurdering i deres undersøgelsesdesign. Det kan fx være inden for emner som de nævnte: diagnostisering af læse- og skrivevanskeligheder, vurdering af kognitive skader, sætningers grammatikalitet og processering af dem, det kan fx være inden for andetsprogsundervisning eller vurdering af jobegnethed, og det kan være artikler som anvender og diskuterer fysiologiske data til at belyse sproglige og kommunikative fænomener, men det er absolut ikke afgrænset til disse områder.

Vi inviterer også artikler som undersøger, sammenligner eller diskuterer forskellige tests, fx som diskuterer antagelser i forskellige test eller sammenligner antagelser og resultater fra forskellige test.

Vi er også interesseret i artikler som diskuterer anvendelse og impli-

kationer af at anvende tests, fx i forlængelse af den diskussion af ”børn med sproglige udfordringer”, som vi nævnte ovenfor.

Forslag, dvs. abstracts, til artikler på mellem 300 og 500 ord indsendes til nys.red@dsn.dk senest *d. 1. september 2022*. Forslagene kan være forfattet på dansk, norsk og svensk. Filerne bedes navngivet som følger: NyS63_Temanummer[forfatternavn]. En mailadresse bedes tilføjes nederst i forslaget.

Forslagene bliver bedømt i redaktionen, og alle forfattere bliver kontaktet. De forslag der udvælges til eventuel publicering i temanummeret, gennemgår den sædvanlige redaktionsprocedure for artikler til NyS, herunder bedømmelse af en anonym fagfælle. Artiklerne kan have et omfang på op til 45.000 anslag (ca. 20 sider), eksklusive litteraturliste og noter. Deadline for artikler er *1. december 2022*.

NyS udkommer to gange om året på www.nys.dk.
Du kan bestille tidligere trykte enkeltnumre i boghandlen
eller henvende dig til:

Dansk Sprognævn
adm@dsn.dk

Gamle numre er tilgængelige på www.nys.dk.

Vi opfordrer læsere til at registrere sig:
<https://www.nys.dk/user/register>
Brug linket Registrer øverst på www.nys.dk.
Denne registrering medfører at du via e-mail
får besked når der udkommer en ny udgave af NyS.

Bidrag til NyS

Har du lyst til at indsende en artikel,
en anmeldelse, et debatindlæg eller andet,
så kontakt redaktionen:

nys.red@dsn.dk
NyS-redaktionen
Institut for nordisk studier og sprogvidenskab
Københavns Universitet
Emil Holms Kanal 2
2300 København S

Oplysninger om formater mv. kan findes på
www.nys.dk/information/authors.